

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Historický ústav

**Didaktická a metodická analýza učebnice – Dějepis pro
gymnázia a střední školy 1**

Diplomová práce

Autor: Bc. Michaela Hrnčířová
Studijní program: N 7504 Učitelství pro střední školy
Studijní obor: Učitelství pro střední školy - český jazyk a literatura
Učitelství pro střední školy - dějepis
Vedoucí práce: Mgr. Irena Kapustová

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

Zadání diplomové práce

Autor: **Bc. Michaela Hrnčířová**

Studijní program: N7504 Učitelství pro střední školy

Studijní obor: Učitelství pro střední školy - český jazyk a literatura
Učitelství pro střední školy - dějepis

Název závěrečné práce: **Didaktická a metodická analýza učebnice – Dějepis pro gymnázia a střední školy 1**

Název závěrečné práce AJ: The Didactical and Methodical Analysis of a Textbook – History for Grammar and High Schools, vol. 1

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Cílem diplomové práce je didaktická a metodická analýza vybrané učebnice dějepisu pro gymnázia a střední školy. V praktické části budou k vybrané učebnici vyhotoveny pracovní a metodické listy.

Literatura nebo archivní fondy: Ludmila Bursíková – Pavel Martinovský a kol. *Metodické inspirace. Mezipředmětové vztahy v dějepise*. Milevsko 2009. František Čapka – Jitka Lunerová. *Dějepis I. Náměty pro tvořivou výuku*. Praha 2008. Markéta Dvořáková – Jitka Kašová – Anna Tomková. *Učíme v projektech*. Praha 2008. Daniela Dominová. *Aktivizující metody ve výuce dějepisu*. Ostrava 2008. Denisa Labischová. *Didaktická média ve výuce dějepisu*. Ostrava 2008. Helena Vychodská. *Dějepis hrou: metodické inspirace a didaktické hry*. Plzeň 2008.

Garantující pracoviště: Historický ústav, Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Irena Kapustová

Konzultant:

Oponent: PhDr. Marie Bahenská, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 20.12.2013

Datum odevzdání závěrečné práce:

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala (pod vedením vedoucí diplomové práce Mgr. Ireny Kapustové) samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

Prohlašuji, že diplomová práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 1/2013 (Řád pro nakládání se školními a některými jinými autorskými díly na UHK).

V Hradci Králové dne 7. dubna 2015

Poděkování

Touto cestou bych chtěla poděkovat paní Mgr. Ireně Kapustové za velmi cenné rady a připomínky k mé diplomové práci a za čas věnovaný mým konzultacím.

Zvláštní poděkování patří mým rodičům a příteli Milanovi S. za veškerou podporu během celého dosavadního studia.

Anotace

HRNČÍŘOVÁ, Michaela. *Didaktická a metodická analýza učebnice – Dějepis pro gymnázia a střední školy 1*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2015, 238 s. Diplomová práce.

Cílem diplomové práce je didaktická a metodická analýza učebnice dějepisu pro gymnázia a střední školy. Předmětem rozboru je Dějepis pro gymnázia a střední školy 1.

První část se zabývá didaktickou analýzou. První kapitola stručně představuje vznik a vývoj didaktiky dějepisu, vymezuje její předmět, zabývá se moderním pojetím výuky, definuje klíčové kompetence, všímá si funkcí dějepisné učebnice a jejího postavení ve výchovně-vzdělávacím procesu. Pro zkoumání didaktické vybavenosti učebnice bylo vybráno pět analýz.

V druhé části práce je pozornost věnována tvorbě pracovních a metodických listů, které se vztahují k analyzované učebnici. Ve třetí kapitole jsou postupně nastíněny problémy a meze týkající se tvorby pracovních listů.

Tematické okruhy odpovídají kapitolám v učebnici (pravěk, staroorientální státy, antické Řecko, antický Řím). Přílohu tvoří listy s řešením.

Klíčová slova: didaktická analýza učebnice dějepisu, Dějepis pro gymnázia a střední školy 1, pracovní listy, metodické listy

Annotation

HRNČÍŘOVÁ, Michaela. *The Didactical and Methodical Analysis of a Textbook – History for Grammar and High Schools, vol. 1*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2015. 238 pp. Diploma Dissertation Thesis.

The aim of the diploma dissertation thesis is a didactical and methodical analysis of a history textbook for grammar schools and high schools. The subject of the analysis is History for Grammar and High Schools, vol. 1.

The first part deals with the didactical analysis. First chapter briefly presents the emergence and development of didactics of history, defines its subject, deals with the modern concept of teaching, defines core competencies, notes the function of history textbook and its position in the educational process. Five analysis were selected to explore the didactical facilities of textbook.

In the second part of the diploma thesis, the attention is focused on the creation of worksheets and methodical sheets related to the analyzed textbook. The third chapter outlines the problems and limits to the creation of worksheets.

Thematic areas correspond to the chapters in the textbook (prehistoric, ancient oriental states, ancient Greece, ancient Rome). The appendix includes sheets with solution.

Keywords: the didactical analysis of a history textbook, History for Grammar and High Schools, vol. 1, worksheets, methodical sheets

OBSAH

1	Úvod	8
2	Úvod do didaktiky dějepisu	10
3	Didaktická analýza učebnice.....	19
3.1	Struktura učebnice.....	20
3.2	Zuzana Sikorová.....	23
3.3	Josef Maňák	30
3.4	Dušan Klapko.....	34
3.5	Jan Průcha: měření didaktické vybavenosti učebnic.....	37
3.6	Jan Průcha: komplexní míra obtížnosti textu	45
4	Pracovní listy	56
5	Pravěk	59
5.1	Pracovní listy – pravěk.....	60
5.2	Metodické listy – pravěk.....	80
6	Staroorientální státy	91
6.1	Pracovní listy – staroorientální státy	93
6.2	Metodické listy – staroorientální státy	105
7	Antické Řecko	112
7.1	Pracovní listy – antické Řecko	113
7.2	Metodické listy – antické Řecko	124
8	Antický Řím.....	130
8.1	Pracovní listy – antický Řím	131
8.2	Metodické listy – antický Řím	147
9	Závěr	156
10	Seznam použitých zdrojů	159
11	Přílohy	166
11.1	Rastr J. Maňáka	166
11.2	Rozčlenění komponentů podle J. Průchy:	168
11.3	Vzorky pro komplexní míru obtížnosti textu	170
11.4	Řešení - pravěk	180
11.5	Řešení – staroorientální státy.....	200
11.6	Řešení – antické Řecko	212
11.7	Řešení – antický Řím.....	223

1 Úvod

Diplomová práce se soustředí na didaktickou a metodickou analýzu středoškolské učebnice dějepisu. Skládá se ze dvou částí (teoretické a praktické).

Je nezbytné si uvědomit, že učebnice provází žáka od zahájení školní docházky až po ukončení středoškolského nebo vysokoškolského studia. Učební texty jsou rozmanitými, ale ne vždy dokonalými a bezchybnými zdroji poznání. Je zapotřebí, aby text vykazoval přiměřené kvality. To se projeví i na žácích, na jejich ochotě s učebnicí pracovat nejen ve škole, ale i doma.

První část (teoretická) se zabývá didaktickou analýzou zkoumané učebnice. První kapitola stručně představuje vznik a vývoj didaktiky dějepisu, vymezuje její předmět, charakterizuje cíle, obsah, metody a formy výuky, všímá si mezipředmětových vztahů, zabývá se moderním pojetím výuky, definuje klíčové kompetence, všímá si funkcí dějepisné učebnice a jejího postavení ve výchovně-vzdělávacím procesu, opomenuta nejsou ani další textová, vizuální, auditivní a audiovizuální média.

Druhá kapitola se zabývá didaktickou analýzou zkoumané učebnice. Pro získání výsledků bylo vybráno pět metod: rastry podle Zuzany Sikorové a Josefa Maňáka, metoda obsahové analýzy Dušana Klapka, didaktická vybavenost učebnice a komplexní míra obtížnosti textu Jana Průchy.

Všechny použité analýzy hledají odpověď na následující otázky:

- Je učebnice vhodným didaktickým prostředkem?
- Je vybavena vlastnostmi, které zajišťují její optimální využití při výchovně-vzdělávacím procesu?
- Jaká je výkladová obtížnost textu? Je přiměřená věku žáků?
- Jaké má učebnice klady?
- Jaké má učebnice nedostatky?

Druhá část (praktická) je věnována tvorbě pracovních a metodických listů. Ve třetí kapitole jsou postupně nastíněny problémy a meze týkající se tvorby pracovních listů. Důraz byl kladen především na:

- přehlednost;
- souvislost mezi jednotlivými úkoly;

- střídání typu úkolů;
- jasně a srozumitelně formulované zadání;
- didakticky vhodně zvolenou náročnost úkolů;
- mezipředmětové vztahy;
- samostatnou i skupinovou práci žáků;
- práci s dobovými dokumenty;
- práci s mapou.

Tematické okruhy odpovídají kapitolám v učebnici (pravěk, staroorientální státy, antické Řecko, antický Řím). Ve výjimečných případech byly pracovní listy doplněny o informace, které učebnice neobsahuje; z hlediska výchovně-vzdělávacího procesu se však jedná o důležité doplnění schopností a dovedností.

Přílohu diplomové práce tvoří: rastr J. Maňáka, rozčlenění komponentů učebnice podle J. Průchy, 10 vzorků z analyzované učebnice (vytvořeny pro analýzu komplexní míry obtížnosti textu) a především listy s řešením.

Cílem diplomové práce je komplexní didaktická a metodická analýza učebnice, na jejímž základě byly pracovní a metodické listy vytvořeny.

2 Úvod do didaktiky dějepisu

Didaktika dějepisu je relativně mladým oborem úzce souvisejícím především s obecnou didaktikou.¹ Zatímco obecná didaktika se zabývá obecnou teorií vyučování, oborová didaktika se orientuje na specifika dějepisné výuky.

„Didaktika dějepisu se zabývá komplexní problematikou teorie vyučování, zaměřenou především na zkoumání zákonitostí dějepisné výuky na základních a středních školách s cílem strukturovat takový obsah a efektivní didaktické postupy, aby dějepis, jako jeden z významných vyučovacích předmětů, se svým specifickým přínosem aktivně podílel jak na rozvoji vědomostí, schopností a dovedností, tak i na posilování žádoucích hodnotových kvalit mladé generace.“²

Teorie pojetí dějepisného vyučování (dílčí disciplína didaktiky dějepisu) má za úkol určit, popsat a analyzovat teoretické přístupy výchovně-vzdělávacího procesu vedoucí k stanovení optimálních vyučovacích postupů. Všímá si cílů, obsahu, metod výuky, prostředků výuky, vyučovacích forem a interakce mezi učitelem a žákem.

Cíle dávají výuce řád, pomáhají pedagogovi zvolit vhodné metody vyučování i hodnocení žákovské práce. Cílem každé vyučovací hodiny by mělo být osvojení konkrétních schopností, dovedností a vědomostí. Hlavním cílem výuky dějepisu je seznámit žáky s minulostí nejen našeho území, ale i historicky významných oblastí. Důležité je, aby bylo v žácích pěstováno vědomí kontinuity mezi minulostí, současností a budoucností; to vede k poznání vlivu historických událostí na vývoj společnosti.

Obsah učiva závisí do jisté míry na učiteli; on sám určuje, co je pro žáky podstatné, tj. které informace by měly být žákům během výchovně-vzdělávacího procesu předány. Učebnice se tak stává jedním z inspiračních zdrojů. Po důkladném promyšlení obsahu výuky je nutné stanovit vhodné vyučovací metody. Jedná se o soubor činností učitele i žáků vedoucích ke splnění výchovně-vzdělávacích cílů. Důležitá je v tomto případě motivace a aktivizace žáků. Vhodně zvolené metody vedou žáky k aktivitě, kreativitě, samostatnosti, ale zároveň i ke vzájemné spolupráci.

Pod pojem vyučovací prostředky lze zahrnout všechny pomůcky, které se záměrně využívají během výchovně-vzdělávacího procesu s cílem pozitivně ovlivnit jeho průběh. Napomáhají k motivaci a aktivizaci žáků. Vhodně zvolené prostředky oživují výklad učitele, čímž se prezentovaná látka stává pro žáka zajímavější a atraktivnější; to má poté

¹ BENEŠ, Z. *Co je (dnes) didaktika dějepisu?* In: Pedagogická orientace. 2011, roč. 21, č. 2, s. 194.

² JULÍNEK, S. a kol. *Základy oborové didaktiky dějepisu*. Brno: MU, 2004, s. 9.

vliv na žákovu aktivitu v hodině a jeho celkový přístup k danému předmětu. Formy výuky lze charakterizovat jako uspořádání celé vyučovací hodiny. Učitel vybírá takové uspořádání celého vyučovacího procesu, které by bylo v souladu se zvolenými cíli, metodami a prostředky.

„Teorie pojetí dějepisného vyučování se dále zabývá osobností učitele dějepisu (...) jako nezastupitelného subjektu interakce se žákem při výchově a vzdělávání.“³ Interakce mezi učitelem a žákem je velmi důležitá. V moderním pojetí výchovně-vzdělávacího procesu se role učitele výrazně mění - je nemyslitelné, aby zaujímal vůči žákům autoritativní přístup. Žák opouští roli pasivního příjemce informací a stává se partnerem učitele. V takovém případě se od žáka vyžaduje aktivní zapojení do výuky. Během pedagogické komunikace má učitel příležitost ocenit žákovo chování, jednání a žákovy dovednosti. Pozitivní zpětná vazba žáka motivuje k dalším výkonům, posiluje jeho snažení a utvrzuje ho v tom, že jeho práce nebyla zbytečná.

Je důležité si uvědomit, že didaktika dějepisu není oborem, který by stál izolovaně stranou od ostatních vědních disciplín. Naopak má úzký vztah nejen k historii, ale i k celé řadě pedagogických disciplín; neměli bychom zapomínat ani na další disciplíny, s nimiž didaktika dějepisu spolupracuje, jako jsou např. filozofie, sociologie, logika, statistika, kybernetika a výpočetní technika.⁴

Dějepis v sobě zahrnuje poznatky z mnoha dalších oborů a předmětů (mezipředmětové vztahy⁵). Toto propojení vychází z historického poznání, které zkoumá vývoj společnosti ve všech oblastech života. *„Historie na jedné straně (...) integruje poznatky ze všech sfér života společnosti a jednotlivce, tím také integruje výsledky poznání jiných věd, které tento život zkoumají.“⁶* Týká se to především přírodních věd, výchovy k občanství, české literatury, zeměpisu (kartografie) a matematiky (logika, statistika, grafy). Díky tomu se dějepis stává nedílnou součástí společenskovedního vzdělání.

„Smysl dějepisu spatřujeme ve významu, který tento předmět má pro společnost jako celek i pro život každého jednotlivce, jenž se dějinám učí... Smysl dějepisu, tj. vyjádření jeho stavu k současnosti, pak určuje cíl dějepisu a spoluurčuje místo předmětu ve školské soustavě.“⁷

³ JANOVSKEJ, J. a kol. *Základy didaktiky dějepisu*. Praha: SPN, 1984, s. 57.

⁴ ČAPEK, V. a kol. *Didaktika dějepisu I*. Praha: SPN, 1985, s. 101.

⁵ *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia (RVP G)* [online]. VÚP v Praze, 2007, s. 12. [cit. 2014-20-08]. URL: http://www.vuppraha.cz/soubory/RVPG_2007_06.pdf.

⁶ ČAPEK, V. a kol. *Didaktika dějepisu II*. Praha: SPN, 1988, s. 141.

⁷ Tamtéž, s. 28-29.

Počátky dějepisné výuky spadají do 17. století. Jistě není bez zajímavosti, že u kořenů stála významná osobnost pocházející z českého prostředí.

„První návrh skutečné dějepisné soustavy podal Jan Amos Komenský (1592-1670) ve Velké didaktice (1632), v níž zařazoval dějepis od mateřské školy až po univerzitu. V dějepisu viděl prostředek pochopení přítomnosti a budoucnosti. Ve Škole vševědné (1651) doporučoval systém výuky dějepisu podle věkové přiměřenosti.“⁸ Vedle dějin politických a biblických kladl ve výuce důraz i na dějiny každodenního života (dějiny umění, vynálezů, mravů a obyčejů národů). Komenský v dějepisné výuce spatřoval i výchovné možnosti (především z hlediska morální výchovy) – dnes bychom použili termín výchovný cíl. Na základě příkladů z historie žáci odvozovali a získávali pravidla pro život. „Komenského návrh dějepisné soustavy předstihl svou dobu, vyhradil dějepisu místo, jaké neměl v následujících stoletích. Aplikaci jeho teorie v praxi nebylo však možné v pobělohorské době uskutečnit. Počet škol, ve kterých se u nás vyučovalo dějepisu před počátkem 18. století, byl nepatrný.“⁹

Komenského pojetí je v mnoha ohledech inspirací dodnes. Mnohé trendy ve výuce jsou tak pouze návratem k tomu, co bylo již nastíněno a naznačeno v 17. století.

„Současná oborová didaktika v České republice čerpá především z teoreticky propracované didaktiky německé a polské, jakož i z poznatků anglosaské pedagogiky.“¹⁰

Důraz se klade především na posílení mezipředmětových vztahů, které jsou vyjádřeny průřezovými tématy¹¹. Takováto témata mohou být rozpracována i v příbuzných předmětech, vždy z poněkud odlišného úhlu pohledu. Průřezová témata žákům dokazují, že žádný předmět není z hlediska svých informací izolován. Zároveň žáky učí propojovat poznatky, schopnosti a dovednosti získané v jiných oborech, čímž je přesvědčují i o použitelnosti v praktickém životě.

V moderní výuce jsou vyzdvihovány klíčové (cílové) kompetence, tedy to, *„co by měli žáci po absolvování tohoto školního předmětu umět, nikoliv pouze znát. Nejčastěji jsou formulovány jako dovednosti tvořit, hodnotit, analyzovat, aplikovat, rozumět a zapamatovat.“¹²*

⁸ JULÍNEK, S. a kol. *Základy oborové didaktiky dějepisu*. Brno: MU, 2004, s. 19.

⁹ Tamtéž, s. 19.

¹⁰ LABISCHOVÁ, D. – GRACOVÁ, B. *Příručka ke studiu didaktiky dějepisu*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2010, s. 12.

¹¹ *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia (RVP G)* [online]. VÚP v Praze, 2007, s. 65-81. [cit. 2014-20-08]. URL: http://www.vuppraha.cz/soubory/RVPG_2007_06.pdf.

¹² LABISCHOVÁ, D. – GRACOVÁ, B. *Příručka ke studiu didaktiky dějepisu*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2010, s. 27.

Mezi klíčové kompetence patří:

- kompetence k učení,
- kompetence k řešení problémů,
- kompetence komunikativní,
- kompetence sociální a personální,
- kompetence občanské,
- kompetence k podnikavosti.¹³

Žák zvládá čtení s porozuměním, odvozuje závěry na základě ikonického materiálu, využívá informace z časové osy a z map, porovnává informace z různých zdrojů (kompetence k učení). V současné výuce se klade důraz na přemýšlení o příčinách vzniku dějinných situací, porovnávání a obhajování názorů v diskusi mezi spolužáky, na přijímání lépe odůvodněných a obhájených názorů ostatních¹⁴ (kompetence k řešení problémů). Žák je tak veden k samostatnému uvažování a prezentování vlastních názorů před publikem; s tím souvisí i předchozí příprava zastoupená shromažďováním informací a vhodných argumentů pro podpoření vlastního názoru a pro převědčení posluchačů. Zároveň je tím u žáků pěstována schopnost naslouchat druhým, adekvátně reagovat na kritiku a schopnost tolerance vůči jiným názorům (kompetence komunikativní). Žáci na mnoha úkolech již nepracují pouze samostatně, častá je spolupráce ve skupinách, která vyzdvihuje kooperaci (kompetence sociální a personální). Kompetence občanské podporují přemýšlení o kladech a záporech různých historických forem soužití lidí¹⁵. Poslední (ale neméně důležitou) je kompetence k podnikavosti, kladoucí důraz na aktivní přístup, vlastní iniciativu a kreativitu; žák tak při dosahování vytyčených cílů průběžně koriguje další dílčí činnosti vzhledem k aktuálnímu stavu dosažených výsledků, je veden k soustavnému plánování, k cílevědomosti a zodpovědnosti.

Moderní pojetí výuky má vliv i na výběr a upřednostňování konkrétních témat ve výuce.

„Preferovány jsou dějiny 20. století (zejména historie po roce 1945), naopak redukovány jsou postupně dějiny pravěku a starověku (u nás je tradiční obliba těchto epoch, nejstarší dějiny nebyly pod tak silným ideologickým tlakem). Akcent je kladen na dějiny kulturní,

¹³ *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia (RVP G)* [online]. VÚP v Praze, 2007, s. 8-10. [cit. 2014-20-08]. URL: http://www.vuppraha.cz/soubory/RVPG_2007_06.pdf.

¹⁴ LABISCHOVÁ, D. – GRACOVÁ, B. *Příručka ke studiu didaktiky dějepisu*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2010, s. 28.

¹⁵ Tamtéž, s. 28.

sociální, hospodářské a na dějiny každodennosti, které by měly být v rovnováze s dějinami politickými.“¹⁶

Opomíjeny by neměly být ani dějiny lokální a regionální. Učitel by měl v žácích vzbuzovat zájem o jejich okolí, s nímž jsou spjati, v němž vyrůstají. Zároveň by se měla pozornost soustředit i na mimoevropské dějiny 20. a 21. století; především na ty, které jsou v současnosti ohnisky konfliktů (Blízký východ) a žáci o nich denně slyší v médiích. S tím souvisí i dějiny odlišných etnických skupin, s nimiž žáci běžně přicházejí do kontaktu.

Zajímavým trendem se stává důraz na životní zkušenost žáků. V duchu Komenského zásady od blízkého ke vzdálenému, od konkrétního k abstraktnímu se uplatňuje postup „proti chronologii“. „*Výklad začíná od nejnovější historie vlastní rodiny, pracuje se s rodinnou fotografií (fotografovat svou rodinu znamená stát se jejím historiografem), se „stromem života“ (rodokmen vlastní rodiny), žáci pátrají po minulosti svého domu, školy, architektonické památky, města, po nejstarším hrobě na hřbitově, sestavují životopis rodinného příslušníka. Tento postup respektuje zkušenostní pole žáka, má výrazný motivační charakter a napomáhá chápat smysl dějepisu.*“¹⁷ Jedná se o zajímavý přístup, jehož přínos a užitečnost může posoudit až dlouhodobější využívání podrobené soustavnému pozorování a vyhodnocování dosažených výsledků. Otázkou zůstává, nakolik se pak žáci budou orientovat v příčinách a následcích dějinných událostí...

Požadavky společnosti na modernizaci výuky se v konečné fázi odrážejí v dějepisné učebnici. „*Dějepisná učebnice je didakticko-historický text, mající multimodální charakter a multifunkční určení. Učebnice dějepisu je považována za základní edukační médium, ve srovnání s ostatními školními dokumenty a didaktickými materiály má nejblíže k vyučovací praxi.*“¹⁸

Učebnice plní především funkci organizační a didaktickou (informativní, metodologická a formativní funkce). Systém historických informací by měl vycházet z určitého pojetí dějin, odpovídat pedagogickým a psychologickým zásadám a charakteru historické kultury.

Během výchovně-vzdělávacího procesu je učebnice využívána k prezentaci nového učiva, k opakování probrané látky, jako sbírka podnětů k další samostatné činnosti žáků – motivuje žáky k rozšiřování základních znalostí a dovedností; z toho důvodu je vhodnou

¹⁶ LABISCHOVÁ, D. – GRACOVÁ, B. *Příručka ke studiu didaktiky dějepisu*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2010, s. 29.

¹⁷ Tamtéž, s. 29.

¹⁸ Tž, s. 44-45.

součástí každé kapitoly seznam základních knih zabývajících se danou problematikou (knihy odborné i populárně-naučné).

Učebnice dějepisu by měla obsahovat dva základní druhy textu:

1. „*Text verbální*:

- *výkladový text*,
- *text pramenného charakteru (historické prameny a ukázky z krásné literatury)*,
- *doprovodný text k ikonickému textu*,
- *text řídící osvojování učiva*.

2. *Text ikonický*:

- *dokumentární text (fotografie, reprodukce uměleckých maleb, kreseb, karikatury, plakáty ap.)*,
- *symbolický text (mapy, kartogramy, grafy, diagramy, schémata, časové přímky ap.)*,
- *orientační text.* ¹⁹

V českém prostředí je dějepisná učebnice nadřazena všem dalším vyučovacím pomůckám. Učitel svým výkladem vysvětluje učebnicový text, dodává doplňující informace, které žákům umožní propojit izolované vědomosti. Dobře zpracovaná učebnice vzbuzuje u žáků zájem o minulost a je zdrojem citového zaujetí pro minulé jevy, ať už kladné či záporné. Důraz je kladen na přesnost, výstižnost a srozumitelnost.

Vedle základního učiva by se mělo objevit i učivo doplňující. Podstatné je shrnutí základních myšlenek nacházející se v závěru každé kapitoly; po něm následují otázky k opakování a další náměty k procvičení učiva a k samostatné práci žáků (s odkazy na mezipředmětové vztahy). Kvalitní učebnice dějepisu není postavena pouze na textu, její součástí je i bohatý obrazový materiál (vyváženost po stránce textové i obrazové), na jehož základě se jednak dají vyvozovat nové poznatky, a zároveň se tak vytváří konkrétní představy o minulosti. Pro dějepis je důležitým obrazovým materiálem mapa - je základní názornou pomůckou, která klade důraz na skutečnost, že dějiny se neodehrávají pouze v čase, ale i v prostoru. Je založena na principu názornosti (lokalizace historického jevu na mapě). Žák díky ní rozvíjí nejen své vědomosti, ale i dovednosti. Patří sem nejen mapy historické, ale i politologické a geografické.²⁰ Pro žáky bývají zajímavé i statistické údaje,

¹⁹ LABISCHOVÁ, D. – GRACOVÁ, B. *Příručka ke studiu didaktiky dějepisu*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2010, s. 46.

²⁰ JANOVSKEÝ, J. a kol. *Základy didaktiky dějepisu*. Praha: SPN, 1984, s. 205.

kteře vybízejí ke srovnání různých jevů, čímž je zvyšována názornost a podpora školního výkladu.

Učebnice tedy slouží nejen k prezentaci nového učiva, ale i k opakování, k samostatné práci, k vypracování referátů (na základě doporučené literatury nacházející se na konci tematických celků), k vybírání podstatných myšlenek z textu a ke srovnání obdobných historických jevů. Učitele by mělo především zajímat, zda učebnice odpovídá RVP (doložka MŠMT).

„Učebnice by měla v první řadě sloužit především žákům jako základní učební pomůčka, z níž by se měli souvisle připravovat na hodiny; zároveň se stává i nezbytným podkladem pro učitelovu přípravu na vyučovací hodinu. Učitel by měl kriticky přistupovat k prezentované látce, na základě svých vlastních požadavků na žáky, na cíle výuky, měl by vybírat podstatné informace.“²¹

Pro zkvalitnění výuky je žádoucí využívat vedle učebnice i níže uvedená média. Pestrost využití slibuje vyšší žakovskou motivaci a tím pádem i soustavnější zájem o předmět. Patří sem:

- textová média (didaktizované písemné prameny, krásná a populárně naučná literatura, práce s hmotnými prameny),
- vizuální média (fotografie, plakát, komiks),
- auditivní a audiovizuální média (film).²²

Nejdostupnější formou jsou stále textová média, což jsou *„všechny prostředky dějepisného vyučování, které přispívají k plnění cíle a úkolů výuky tohoto předmětu na základě písemných sdělení.“²³* V rukou učitele se didaktickou pomůckou stávají i ty písemnosti, které původně nevznikly pouze z didaktických důvodů (např. historické dokumenty).

Textové vyučovací pomůcky plní několik funkcí:

- seznamují žáky s poznatky o historickém vývoji,
- prezentují metody historikovy práce,
- nabízejí samostatnou či skupinovou práci žáků,
- ilustrují a doplňují výklad učitele,
- vzbuzují zájem o minulost,

²¹ ČAPEK, V. a kol. *Didaktika dějepisu II.* Praha: SPN, 1988, s. 158.

²² LABISCHOVÁ, D. – GRACOVÁ, B. *Příručka ke studiu didaktiky dějepisu.* Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2010, s. 49.

²³ JANOVSKEÝ, J. a kol. *Základy didaktiky dějepisu.* Praha: SPN, 1984, s. 181.

- vyvolávají citový vztah (pocit sounáležitosti),
- aktualizují dějepisné učivo.

Nepříliš častou dějepisnou pomůckou na středních školách je pracovní sešit (oproti tomu na základní škole je tradičním doplňkem učebnice) doplněný metodickou příručkou pro učitele. Pracovní sešit by měl sloužit jednak k procvičování učiva a k prohlubování nabytých vědomostí, zároveň by měl obsahovat i něco navíc mimo dějepisnou učebnici. *„Kvalitní pracovní sešity vydávané v zahraničí jsou spojením atraktivního barevného provedení s převahou ikonografického materiálu s didakticky promyšlenou obsahovou koncepcí. Tematicky plně korespondují se základním učebním textem, zahrnují navíc rozšiřující, doplňující či objasňující výklad, pokrývají všechny dimenze historického poznání (s akcentem na dějiny každodennosti, kulturní a sociální) a jsou zaměřeny na autentická svědectví o minulosti. Analýza pramenů je orientována souborem otázek, které se mohou vztahovat ke konkrétnímu zdroji nebo mít obecnější charakter.“*²⁴

Pracovní sešit by měl korespondovat s žákovským sešitem, zároveň by ho měl vhodně doplňovat o rozšiřující informace. V žákovském dějepisném sešitu by se měly objevit následující informace:

- osnova probírané vyučovací hodiny,
- hlavní myšlenky obsažené v učebnici,
- nejdůležitější historické pojmy,
- vlastní jména a data,
- závěry a shrnutí.

Učitel má možnost vybrat si sám takovou učebnici, která mu vyhovuje. Při výběru nesmí zapomínat na žáky, pro které je učebnice určena. Jaká kritéria by měla vhodná učebnice splňovat? V první řadě musí zohledňovat nejen úroveň psychomotorického vývoje žáka, ale také *„mysl pro chronologii, komparativní úhel pohledu, pluralitu výkladů minulosti, přehlednost a čtivost učebnice, přiměřenost věku, rozsah a formulace úkolů, práci s ikonickým materiálem.“*²⁵ Analýza učebnice je tak nedílnou součástí didaktické teorie i praxe.

²⁴ LABISCHOVÁ, D. – GRACOVÁ, B. *Příručka ke studiu didaktiky dějepisu*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2010, s. 47.

²⁵ Tamtéž, s. 49.

Učebnice by měla být vyvážená po stránce textové i obrazové. Analýza by si měla všimnout výkladového textu tvořeného základním učivem, které by si měli žáci trvale osvojit. Výkladový text by měl být doplněn poučkami, pravidly, doplňkovými texty a shrnutími na koncích větších tematických celků. Důležitou součástí učebnice je i obrazový materiál (reprodukce děl, ilustrace, fotografie, mapy, grafy a časové osy).

Didaktická analýza učebnice by měla brát v potaz aparát řídicí osvojování učiva²⁶, který se podílí na tom, zda učebnici plní řídicí funkci ve výchovně-vzdělávacím procesu. Patří sem:

- předmluva (úvod do předmětu + úvod instrukčně-metodický),
- obsah učebnice a její členění,
- úvod k tematickým okruhům,
- výkladový text obsahující základní i rozšiřující učivo,
- časové osy a obrazový materiál,
- otázky a úkoly,
- bibliografie a doporučená literatura,
- věcný/jmenný rejstřík.

Během didaktické analýzy učebnice je zapotřebí mít na zřeteli tyto a mnohé další otázky: Obsahuje učebnice všechny strukturní prvky? Jaký rozsah mají jednotlivé strukturní prvky? Je stupeň složitosti výkladového textu a pojmové obtížnosti přiměřený věku žáků? Splňuje učebnice veškerá kritéria pro vhodný výukový materiál?

²⁶ ČAPEK, V. a kol. *Didaktika dějepisu II*. Praha: SPN, 1988, s. 160-161.

3 Didaktická analýza učebnice

Hlavním úkolem učebnice je prezentovat učivo poutavou formou (verbální i neverbální). Opravdu dobrá učebnice nabízí uživateli pokyny týkající se způsobu jejího využívání. *„Vytvořit kvalitní učebnici vyžaduje nesmírné množství práce. Musíme shromáždit velké množství materiálu: učivo, ilustrace, problémové úlohy k řešení apod. Z tohoto množství materiálu musíme vybrat takový, který nejvíc odpovídá stanoveným cílům vzdělávání v daném vyučovacím předmětu.“*²⁷

Zajímavý a podnětný je pohled J. Mikka na postup, který navrhuje při tvorbě učebnic v zahraničí: *„K tomu abychom vyšli vstříc všem požadavkům kladeným na kvalitní učebnici, je zapotřebí spolupráce mnoha odborníků. Součástí týmu, který vytváří učebnici, by měl být oborový didaktik, učitel, pedagogický psycholog, ilustrátor, odborník na tvorbu textu a mnoho asistentů... Práce takovéto skupiny vyžaduje značné finanční prostředky po dobu několika let.“*²⁸ Důležitou fází při tvorbě nové učebnice je vedle analýzy rukopisu i její ověření v praxi na vybraných školách. Takovýto postup pomáhá odhalit možné nedostatky, které mohou být včas odstraněny. Učitelům se pak do rukou dostávají pouze kvalitní učebnice.

V České republice si mohou školy vybírat z pestré nabídky učebnic. Státní kontrola u nás probíhá formou udělování schvalovací doložky MŠMT; ani ta však ještě nezaručuje odpovídající didaktickou kvalitu. Na střední škole si žáci své učebnice kupují, a právě proto je důležité, aby učitel dokázal vybrat vhodnou učebnici, kterou by během výuky s žáky pravidelně využíval.

*„Teorie učebnic se u nás nerozvíjí ... Neexistuje žádné pracoviště, jež by se zabývalo výzkumem učebnic. Důsledkem toho je skutečnost, že v záplavě učebnic vydávaných četnými nakladatelstvími není prováděna evaluace učebnic a zjišťována jejich vyhovující či nevyhovující didaktická kvalita. Ani školy a učitelé nemají k dispozici solidní vodítko k orientaci mezi různými učebnicemi.“*²⁹

Při výběru učebnice se nemá učitel o co opřít, protože na první pohled nabízí všechny učebnici přitažlivý vzhled a na předních stranách obsahují doložku MŠMT, která informuje, že učebnice je v souladu s požadavky RVP. Jednotlivé učebnice se pak liší především v rozsahu učiva, v jeho zpracování a v přiměřenosti danému věku. *„Učitel*

²⁷ MIKK, J. *Učebnice: Budoucnost národa*. In: Hodnocení učebnic. Brno: Paido, 2007, s. 12.

²⁸ Tamtéž, s. 13.

²⁹ PRŮCHA, J. *Učebnice: teorie, výzkum a potřeby praxe*. In: Učebnice pod lupou. Brno: Paido, 2006, s. 11.

potřebuje správně a relativně rychle se v nabízených učebnicích orientovat a rozhodnout, které dá přednost.“³⁰

Co všechno se dá v učebnici vyhodnocovat za účelem stanovení kvality učebnice podle J. Průchy?

1. „*Aparát prezentace učiva – např. výkladový text, shrnutí učiva, schémata, modely, statistické tabulky.*
2. *Aparát řízení učiva – např. otázky a úkoly k tématům, cvičení, užití zvláštního písma nebo barvy pro určité částu učiva aj.*
3. *Aparát orientace v učebnici – např. členění na lekce, živá záhlaví, rejstřík aj.*“³¹

Při výběru metod byl preferován požadavek, aby výsledky měření byly využitelné v praxi. U analyzované učebnice ukazují, v čem se skrývají nejenom její klady, ale i nedostatky. Odhalení nedostatků samozřejmě nestačí, je důležité také vědět, co by se mělo podniknout pro jejich odstranění. Analýza byla založena na metodách těchto odborníků: Z. Sikorové, J. Maňáka, D. Klapka a J. Průchy.

3.1 Struktura učebnice

Diplomová práce sestává z didaktické analýzy učebnice a z následného zhodnocení, zda je učebnice vhodná pro soustavné využívání ve výchovně-vzdělávacím procesu. Teoretické body stanovené v předchozí kapitole budou nyní aplikovány na konkrétní učebnici dějepisu (Dějepis pro gymnázia a střední školy 1: Pravěk a starověk). Publikace je součástí čtyřdílné řady učebnic určených primárně pro čtyřletá gymnázia a střední školy. První podstatnou informací se pro učitele stává doložka MŠMT ČR umístěná hned na počátečních stránkách učebnice. Informuje o splnění požadavků ke společné části maturitní zkoušky. Jedná se o ukazatel vhodnosti didaktické pomůcky.

Obsah stručně a přehledně seznamuje s rozvržením učiva. První díl se soustředí na vývoj lidstva v pravěku; těžiště učebnice ale spočívá ve výkladu o starověkých civilizacích, především o antických státech (Řecko a Řím).³² Toto podrobnější zaměření lze vysvětlit vlivem antické kultury na formování středověké evropské společnosti.

Oproti tomu tematické celky věnující se Indii a Číně jsou vnímány především jako doplňující. Tomu napovídá již jejich umístění; nejsou součástí celku zabývajících se

³⁰ MAŇÁK, J. *Paridův soud aneb komu zlaté jablko*. In: Učebnice pod lupou. Brno: Paido, 2006, s. 73.

³¹ PRŮCHA, J. *Učebnice: teorie, výzkum a potřeby praxe*. In: Učebnice pod lupou. Brno: Paido, 2006, s. 12.

³² POPELKA, M. - VÁLKOVÁ, V. *Dějepis pro gymnázia a střední školy 1: Pravěk a starověk*. Praha: SPN, 2001, s. 7.

orientálními despociemi (Mezopotámie, Egypt). Zařazeny byly až na konec učebnice, za klasické státy. Vystává otázka, zda je jejich zahrnutí do učebnice žádoucí, tj. jaký je význam těchto tematických celků. Indie stojí za zmínku už jen z důvodu zařazení češtiny do indoevropské jazykové rodiny; dá se tu vysledovat a na příkladech názorně demonstrovat jistá provázanost a vliv z hlediska jazykového vývoje. Jak u Indie, tak u Číny hraje roli především jejich kulturní přínos pro Evropu.

Slovo úvodem je směřované především pro učitele; stručně a jasně seznamuje s koncepcí učebnice, s jejím zaměřením a celkovým rozvržením. Pokud se tedy chce učitel v rychlosti dozvědět nejpodstatnější informace o učebnici, kterou právě drží v ruce, je nejjednodušší zaměřit se právě na tuto část. Důležité je, že sami autoři si nenárokují právo na to, jak by měl učitel látku rozvrhnout; naopak připouštějí, že učebnice rozhodně není zpracována vyčerpávajícím způsobem, proto je na každém učiteli, co si z daných okruhů vybere a v jakém rozsahu začlení do výchovně-vzdělávacího procesu.³³

Poznámka pro uživatele je naopak primárně určená pro žáky; úvodní hodina je vhodná pro základní seznámení s učebnicí, s jejím rozvržením, obsahovou složkou i s grafickým členěním. Žáci se díky tomu budou v učebnici snadněji orientovat a jejich práce s textem bude jistější, rychlejší a efektivnější.

Každá kapitola sestává z následujících částí:

- úvod k tematickým okruhům,
- rozčlenění na dílčí části,
- výkladový text,
- doplňující informace,
- obrazový materiál,
- pojmy,
- důležitá data,
- otázky a úkoly,
- literatura.

Úvod k tematickým okruhům zahrnuje především časové a zeměpisné zařazení, u starověkých států se jedná o základní geografické údaje týkající se polohy, povrchu, zemědělských plodin a chovaných zvířat. Chybí zde stručná mapa, která by zobrazovala

³³ POPELKA, M. - VÁLKOVÁ, V. *Dějepis pro gymnázia a střední školy 1: Pravěk a starověk*. Praha: SPN, 2001, s. 7.

nejdůležitější města, okolní státní útvary popř. i pohoří, řeky a okolní moře. Žáci tím jsou vedeni k vnímání dějin nejenom v čase, ale i v prostoru.

Výkladový text je tvořen hlavním učivem, které by měli žáci ovládat.³⁴ Stupeň složitosti textu je přiměřený věku žáků. Pro snadnější orientaci jsou v hlavním textu tučně vyznačeny informace, které jsou nejpodstatnější; často se jedná buď o pojmy, nebo vlastní jména; žáci i při zběžném pročitání pochytí nejdůležitější fakta.

Každá kapitola je rozčleněna pomocí podnadpisů na menší části (věnované jiné problematice). Vše je srozumitelné a přehledné. Díky podnadpisům se žáci snadno orientují v textu a rychleji vyhledávají požadované informace. Rozšiřující učivo je od základního textu jasně odděleno barevnou čarou a jiným typem písma (kurziva). Ve většině případů jsou tyto pasáže určeny především zájemcům o hlubší studium pravěkých a starověkých dějin. Nabízejí zajímavé náměty k zamyšlení i k podrobnějšímu zpracování (např. ve formě referátu).

Obrazový materiál vhodně doplňuje výkladovou část; z velké části se zaměřuje především na dějiny umění a na životní styl. Nezbytnou součástí jsou také mapky a grafy. Každý obrázek je opatřen obsáhlejší popiskou, která supluje funkci výkladového textu.

V učebnici se objevují také ukázky z autentických pramenů. Vždy jsou vyznačeny kurzivou - zřetelně ve výkladovém textu vynikají a jsou odlišitelné na první pohled. Žákovi nabízí nový pohled na minulost; „*jejich prostřednictvím lépe pochopí dobu, o které se učí.*“³⁵

Na konci každé kapitoly se nachází nejdůležitější pojmy – většinou takové, které nebyly ve výkladovém textu blíže vysvětleny. Mají shrnující charakter; často upozorňují na podstatné okolnosti, které by z výkladového textu nemusely být na první pohled zřejmé. Nezřídka se tu objevují termíny, které v samotném textu nezazněly. Pojmová část tak upozorňuje na podstatné okolnosti a získané schopnosti a dovednosti zasazuje do širšího kontextu. Pojmová obtížnost odpovídá věku žáků.

Důležitá data připomínají nejpodstatnější události; ukotvují získané vědomosti nejen v prostoru, ale i v čase. Data jsou seřazena vždy chronologicky, žáci si vytváří povědomí o časové souslednosti. Stejně jako u pojmů se ne všechna data objevují ve výkladové části textu.

³⁴ POPELKA, M. - VÁLKOVÁ, V. *Dějepis pro gymnázia a střední školy 1: Pravěk a starověk*. Praha: SPN, 2001, s. 7.

³⁵ Tamtéž, s. 8.

Otázky a úkoly shrnují a zmapovávají nejpodstatnější informace; žákům je tu naznačeno, co je v celé kapitole považováno za stěžejní. Vedle funkce opakovací se objevují návrhy na samostatnou práci žáků, nejčastěji návrhy na referáty, které by přinášely rozšiřující informace k dané problematice. Takovéto úkoly jsou vhodné pro upevnění zájmu o dějiny; vhodně posilují motivaci a aktivizaci v rámci předmětu.

Tematické celky jsou uzavřeny odkazy na literaturu, především populárně naučnou. Jedná se o nenásilné doporučení pro žáky. Na základě těchto odkazů si mohou upevnit a rozšířit již nabyté schopnosti a vědomosti. Zároveň jsou vhodným zdrojem k přípravě na maturitní zkoušku.

Na konci učebnice se nachází jmenný rejstřík, který nabízí rychlou orientaci v osobních jménech. U složitějších jmen je v hranaté závorce uvedena výslovnost, za níž často následuje genitivní tvar jména (pokud v deklinaci dochází k odchylkám). Za stručnou charakteristikou osobnosti se nachází odkaz na příslušné stránky v učebnici, kde je osobnost zasazena do širšího historického kontextu.

Učebnice obsahuje všechny strukturní prvky ve vyváženém poměru; výkladový text i pojmový aparát je přiměřený věku žáků. Učebnice je vhodnou pomůckou nejen pro učitele, ale především pro žáky.

3.2 Zuzana Sikorová

Zuzana Sikorová nabízí jednu z možných a snadno aplikovatelných metod v praxi; je vhodná právě pro učitele, kteří se potřebují snadno dobrat závěrů týkajících se konkrétní učebnice (v tomto případě učebnice dějepisu). Metoda využívá rastry, tj. seznamy hodnotících kritérií, jež by měly při výběru správné učebnice hrát nezastupitelnou roli (kromě rastru od Zuzany Sikorové byl při didaktické analýze použit i jeden z nejnovějších rastrů od J. Maňáka). Výhodou metody je její uplatnitelnost na jakýkoli předmět (neomezuje se pouze na dějepis).

Důležitost jednotlivých kritérií je individuální, nejčastěji jsou ale jako nejpodstatnější zmiňovány: přiměřená obtížnost textu, rozsah učiva a soulad s cíli výuky.³⁶ Jedním z důležitých faktorů při výběru učebnice jsou názory jejích samotných uživatelů (převážně učitelů). Názory žáků při výběru učebnice nehrají prakticky žádnou roli.

³⁶ SIKOROVÁ, Z. *Návrh seznamu hodnotících kritérií pro učebnice základních a středních škol*. In: Hodnocení učebnic. Brno: Paido, 2007, s. 32.

„... určité charakteristiky učebnice jsou seskupeny do omezeného počtu kategorií a ke každé kategorii je přiřazen určitý počet kritérií (položek). ... čím je počet kritérií v určité kategorii vyšší, tím větší je pak důležitost kategorie v celkovém hodnocení učebnice.“³⁷

Nejvyšší bodové ohodnocení se vyskytuje u kategorií I, II a III (po 12 bodech); tyto kategorie jsou vnímány jako nejdůležitější, proto je v nich žádoucí dosažení maximálního počtu bodů. Nejnižší bodové ohodnocení se naopak vyskytuje u poslední, XIII. kategorie (4 body). Maximální počet získaných bodů je 112; minimální počet bodů by neměl klesnout pod 70.

Seznam hodnotících kritérií³⁸

KRITÉRIA	BODY		
I. kategorie: Přehlednost	max. 12		
1. Má učebnice přehlednou strukturu (navazují na sebe logicky kapitoly a témata, je učebnice dobře rozčleněná)?	ano	část.	ne
	6	3	0
2. Je vnitřní struktura textů v učebnici přehledná (např. jsou pojmy řazeny v logické posloupnosti, navazují na sebe věty apod.)?	ano	část.	ne
	6	3	0
II. kategorie: Přiměřená obtížnost a rozsah učiva	max. 12		
1. Jsou zadání úloh a cvičení a formulace otázek v učebnici jasné a srozumitelné?	ano	část.	ne
	5	2.5	0
2. Jsou výklad a vysvětlování v učebnici pro žáky srozumitelné a snadno pochopitelné?	ano	část.	ne
	4	2	0
3. Je výběr a počet pojmů v učebnici přiměřený úrovni chápání žáků?	ano	část.	ne
	3	1.5	0
III. kategorie: Odborná správnost	max. 12		
1. Obsahuje učivo v učebnici odborně správné poznatky?	ano	x	ne
	6	x	0
2. Odpovídají poznatky v učebnici současnému stavu vědy, kultury a společenské praxe?	ano	x	ne
	6	x	0
IV. kategorie: Motivační charakteristiky	max. 10		
1. Je učivo v učebnici vztažené k praxi (příklady, situace ze života, význam poznatků a dovedností pro praxi)?	ano	část.	ne
	4	2	0

³⁷ SIKOROVÁ, Z. *Návrh seznamu hodnotících kritérií pro učebnice základních a středních škol*. In: Hodnocení učebnic. Brno: Paido, 2007, s. 32.

³⁸ Tamtéž, s. 35-38.

2. Jsou výběr učiva v učebnici a úlohy a otázky pro žáky zajímavé?	ano	část.	ne
	3	1.5	0
3. Jsou v učebnici užívány grafické prostředky k řízení pozornosti (grafické odlišení různých typů učiva, přehledné členění textu, zdůraznění klíčových pojmů a definic)?	ano	část.	ne
	3	1.5	0
V. kategorie: Řízení učení	max. 10		
1. Vyžadují úlohy také řešení problémů, objevování, tvořivou činnost apod. a ne jen reprodukci učiva?	ano	část.	ne
	3	1.5	0
2. Vedou texty v učebnici k uvažování, kritickému myšlení, hodnocení apod.?	ano	část.	ne
	3	1.5	0
3. Poskytuje učebnice dostatek možností k procvičování, upevňování a opakování učiva?	ano	část.	ne
	2	1	0
4. Obsahují texty a úlohy podněty k samostatné práci a skupinové činnosti žáků?	ano	část.	ne
	2	1	0
VI. kategorie: Obrazový materiál	max. 10		
1. Jsou ilustrace, tabulky, schémata, mapky, grafy v učebnici smysluplné?	ano	část.	ne
	4	2	0
2. Obsahuje učebnice dostatek obrazového materiálu, který pomáhá žákům porozumět učivu (objasňuje text, ilustruje text, nahrazuje výklad názornější formou apod.)?	ano	část.	ne
	3	1.5	0
3. Obsahuje učebnice dostatek obrazového materiálu, který je pro žáky přitažlivý?	ano	část.	ne
	3	1.5	0
VII. kategorie: Shoda s kurikulárními dokumenty	max. 8		
1. Je výběr učiva v učebnici v souladu s kurikulárními dokumenty?	ano	část.	ne
	5	2.5	0
2. Jsou cíle výuky v zásadě dosažitelné prostřednictvím studia textů a vypracování učebních úloh prezentovaných v učebnici?	ano	část.	ne
	3	1.5	0
VIII. kategorie: Cena (dostupnost učebnice)	max. 8		
1. Je cena učebnice přiměřená (vzhledem k cenám jiných učebnic na trhu)?	ano	část.	ne
	5	2.5	0
2. Je cena doplňkových materiálů k učebnici dostupná?	ano	část.	ne
	3	1.5	0

IX. kategorie: Ergonomické a typografické vlastnosti	max. 8		
1. Jsou druh a velikost písma v učebnici přiměřené?	ano	část.	ne
	5	2.5	0
2. Je vazba učebnice trvalá a odolná a papír kvalitní?	ano	část.	ne
	3	1.5	0
X. kategorie: Doplnkové texty a materiály	max. 6		
1. Jsou k dispozici doplňující didaktické prostředky (videokazety, audiokazety, sbírky úloh, nástěnné mapy, počítačové programy) vztahující se k učebnici?	ano	x	ne
	2	x	0
2. Vydalo nakladatelství také pracovní sešit pro žáky k dané učebnici?	ano	x	ne
	2	x	0
3. Je k dispozici příručka pro učitele k dané učebnici?	ano	x	ne
	2	x	0
XI. kategorie: Diferenciace učiva a úloh	max. 6		
1. Obsahuje učebnice rozšiřující učivo a úlohy pro nadané žáky?	ano	část.	ne
	3	1.5	0
2. Obsahuje učebnice odlišné úlohy z hlediska obtížnosti?	ano	část.	ne
	3	1.5	0
XII. kategorie: Hodnoty a postoje	max. 6		
1. Obsahuje učebnice odkazy na společenská pravidla, mravní normy (slušné chování, principy humanismu, tolerance, tradice, právní normy)?	ano	část.	ne
	3	1.5	0
2. Prezentuje učebnice menšiny, rasy, náboženské skupiny, národnosti a pohlaví bez stereotypů a předsudků?	ano	část.	ne
	3	1.5	0
XIII. kategorie: Zpracování učiva	max. 4		
1. Je odborný obsah v učebnici prezentován také ve vztahu k jiným oborům?	ano	část.	ne
	1	0.5	0
2. Je učivo v učebnici soustředěné kolem několika základních témat (tzn. spíše málo vybraných témat do hloubky než mnoho poznatků povrchně)?	ano	část.	ne
	1	0.5	0
3. Jsou některé poznatky v učebnici prezentované z několika úhlů pohledu, různých perspektiv?	ano	část.	ne
	1	0.5	0

4. Je v učebnici vysvětleno, proč je nutné se učit určité poznatky a dovednosti?	ano	část.	ne
	1	0.5	0

Tabulka pro vyhodnocení výsledků³⁹

Kategorie	body		
	maximum	doporučené min.	hodnocení
I. Přehlednost	12	12	12
II. Přiměřená obtížnost textu a rozsah učiva	12	12	12
III. Odborná správnost	12	12	12
IV. Motivační charakteristiky	10	5	8
V. Řízení učení	10	5	9
VI. Obrazový materiál	10	5	10
VII. Shoda s kurikulárními dokumenty	8	4	8
VIII. Cena (dostupnost učebnice)	8	4	5
IX. Ergonomické a typografické vlastnosti	8	4	8
X. Doplnkové texty a materiály	6	3	0
XI. Diferenciace učiva a úloh	6	3	4.5
XII. Hodnoty a postoje	6	3	4.5
XIII. Zpracování učiva	4	-	3.5
Celkem	112	72	96.5

Kategorie I (Přehlednost), II (Přiměřená obtížnost a rozsah učiva) a III (Odborná správnost) jsou z hlediska analýzy vnímány jako nejdůležitější (tomu odpovídá i samotné bodové ohodnocení), není proto žádoucí, aby v nich došlo k nějakým bodovým ztrátám. V těchto kategoriích dosahuje analyzovaná učebnice nejvyššího počtu bodů (12). Přehlednost, přiměřená obtížnost a odborná správnost jsou jedněmi z nejdůležitějších faktorů, které ovlivňují žákův přístup k dané učebnici, tj. zda se k ní bude vracet a bude ji ochotně využívat nejen během vyučovací hodiny, ale i doma např. při samostudiu.

Plného počtu bodů bylo dosaženo i v kategoriích VI (Obrazový materiál), VII (Shoda s kurikulárními dokumenty) a IX (Ergonomické a typografické vlastnosti). Učebnice je bohatá na obrazový materiál, obsahuje mnoho ilustrací, tabulek, mapek a grafů; jejich

³⁹ SIKOROVÁ, Z. *Návrh seznamu hodnotících kritérií pro učebnice základních a středních škol*. In: *Hodnocení učebnic*. Brno: Paido, 2007, s. 38-39.

použití je vždy smysluplné, výkladový text vhodně ilustrují, popř. ho nahrazují názornější formou. Obrazový materiál je pro žáky přitažlivý, motivuje je a podporuje jejich zájem o dějepis. Podstatnou informací je i shoda s kurikulárními dokumenty; prostřednictvím studia textů a vypracováním otázek a úkolů obsažených v učebnici je dosahováno vytyčených cílů výuky.

Vzhledem k tomu, že na středních školách si žáci běžně učebnice kupují, je důležité, aby své finance nevyvalovali na nekvalitní publikaci (v tomto případě z hlediska trvalosti a odolnosti vazby). Někteří žáci nebudou učebnici využívat jen v daném ročníku, pokud budou skládat maturitní zkoušku z dějepisu, budou se k učebnicím z předchozích let opakovaně vracet; proto je zapotřebí, aby byla vazba učebnice trvalá a odolná. Značnou roli hraje i druh a velikost písma – na prvním místě je jeho dobrá čitelnost.

V kategorii X (Doplňkové texty a materiály) nebylo dosaženo žádného bodového ohodnocení, jedná se o největší bodovou ztrátu v porovnání s ostatními kategoriemi. Učebnice postrádá jakékoli doplňkové texty a materiály (pracovní sešit pro žáky, metodickou příručku pro učitele, videokazety, počítačové programy aj.). Z toho důvodu také vzniká tato diplomová práce, kdy jednotlivé pracovní listy nahrazují absenci pracovního sešitu a metodické listy nabízejí metodickou oporu pro učitele.

Ve zbylých kategoriích došlo k drobným bodovým ztrátám, které se ale vždy pohybují nad doporučeným minimem. Učebnice žáka motivuje výběrem učiva a otázek, které jsou zajímavé a podnětné. Text je přehledně členěn, klíčové pojmy jsou zdůrazněny (označeny tučně), různé typy učiva (výkladový text, doplňující učivo, ukázky ze soudobých písemných pramenů) se graficky odlišují, což napomáhá žákově orientaci v textu (IV. kategorie: Motivační charakteristiky).

Otázky a úkoly na konci kapitol nevyžadují po žácích pouhou reprodukci učiva, naopak je nutí objevovat a řešit předložené problémy, čímž podněcují jejich aktivitu a zájem. Některé úkoly vybízejí k samostatné práci a skupinové činnosti; žáky vedou k soustavnému plánování, cílevědomosti, kritickému myšlení a ke kooperaci, tj. k činnostem v souladu s klíčovými kompetencemi.⁴⁰ Nedostatkem V. kategorie (Řízení učení) je omezené množství úkolů k procvičování, upevňování a opakování učiva; je patrné, že zde chybí pracovní sešit, který by na učebnici vhodně navazoval.

Žáci na střední škole si učebnice většinou kupují sami, proto je při jejich výběru podstatná také cena (VIII. kategorie), která by měla být přiměřená v porovnání s cenami ostatních

⁴⁰ *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia (RVP G)* [online]. VÚP v Praze, 2007, s. 8-10. [cit. 2014-20-08]. URL: http://www.vuppraha.cz/soubory/RVPG_2007_06.pdf.

učebnic na trhu. Z hlediska cen ostatních učebnic dějepisu pro střední školy se analyzovaný produkt pohybuje vždy v nejnižší cenové kategorii: SPN (189 Kč – 211 Kč)⁴¹ a Levné učebnice (151 Kč – 169 Kč)⁴².

Z hlediska diferenciac učiva a úloh (XI. kategorie) nabízí učebnice vedle základního výkladového textu také doplňkové, podrobnější texty, které jsou věnovány zajímavým historickým událostem nebo významným osobnostem; vhodné jsou především pro žáky projevující zájem o dějepis. Problematické je odlišení úloh z hlediska obtížnosti, v učebnici chybí zřetelné grafické odlišení obtížnějších úkolů; ve většině případů je obtížnost odstupňována, tj. první otázka je nejjednodušší, naopak poslední vyžaduje kritické zamýšlení, popř. předpokládá použití populárně naučných i odborných publikací.

Výkladový text žáky seznamuje s menšinami, náboženskými skupinami a národnostmi bez stereotypů a předsudků, vše v souladu s multikulturní výchovou (jedno z průřezových témat), jejímž úkolem je především rozvíjet mezilidské vztahy. Multikulturní výchova se zaměřuje především na poznání a pochopení kulturních diferenciací a přizpůsobení životu v multikulturní společnosti.⁴³ Částečně odkazuje také na principy humanismu, tolerance, tradice a právní normy (XII. kategorie: Hodnoty a postoje).

Poslední, XIII. kategorie (Zpracování učiva) je ohodnocena nejnižším počtem bodů, považuje se v porovnání s ostatními kategoriemi za nejméně důležitou. Odborný obsah učebnice je prezentován i ve vztahu k jiným předmětům (zeměpis, literatura, matematika, filozofie). Učivo se soustředí kolem několika základních témat (pravěk, staroorientální despotie a antické státy); jednotlivá témata jsou probrána do hloubky, z různých hledisek (politické dějiny, kultura a společnost). Poznatky obsažené v učebnici jsou pouze částečně prezentovány z několika úhlů pohledu, autoři se především snažili o nezaujatý pohled; žáky by jistě zajímal pohled obou zúčastněných stran na předkládané konflikty. Různé perspektivy by vybízely ke komparaci a kritickému myšlení.

Nejpodstatnějšími nedostatky analyzované učebnice jsou: nedostatek možností k procvičování a upevňování učiva, neúplné odlišení úloh z hlediska obtížnosti, minimum odkazů na mravní normy a společenská pravidla, prezentace učiva především z jednoho

⁴¹ Obsah katalogu. *SPN*. [online]. [cit. 2015-28-03]. Dostupné na WWW: <http://www.spn.cz/stranky/katalog.php?viewsub=dejss&viewcat=ss&nocache=69467964>.

⁴² Dějepis. *Levné učebnice*. [online]. [cit. 2015-28-03]. Dostupné na WWW: <http://www.levneucebnice.cz/c/ucebnice/ucebnice-stredni-skoly/dejepis/>.

⁴³ *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia (RVP G)* [online]. VÚP v Praze, 2007, s. 73. [cit. 2014-20-08]. URL: http://www.vuppraha.cz/soubory/RVPG_2007_06.pdf.

úhlu pohledu. Většina vyjmenovaných nedostatků se dá kompenzovat vytvořením vhodných pracovních listů.

Celkový počet bodů 96.5 (při ztrátě 15.5 bodů) se výrazně pohybuje nad doporučeným minimem. Z uvedených výsledků vyplývá, že učebnice je didakticky vhodnou pomůckou splňující vytyčené cíle výchovně-vzdělávacího procesu a beroucí ohled na klíčové kompetence a průřezová témata.

3.3 Josef Maňák

Učitel musí čas od času řešit problém, jak vybrat učebnici, která by odpovídala jeho záměrům a zároveň byla vhodná pro žáky. K dispozici je mnoho výzkumných prostředků umožňujících racionální zdůvodnění, většinou se ale jedná o náročné a dlouhodobé výzkumy, které se spíše hodí pro ucelenější vědecký výzkum, kdežto učitel se potřebuje relativně rychle zorientovat v nabízených titulech a správně si mezi nimi vybrat. Výběr by se měl přesto opírat o jasně stanovená kritéria, která „výrazně charakterizují odlišnosti jednotlivých učebnic, umožňují postihnout jejich dominantní znaky a zohledňují pedagogické aspekty. Soubor takových kritérií (hledisek) vznikl na základě učitelských zkušeností a praktického ověřování...“⁴⁴

V závislosti na okolnostech je možné některá kritéria modifikovat, vynechat či doplnit. Hlediska jsou stanovena tak, aby co nejlépe zohledňovala učitelovy požadavky spolu s výchovně-vzdělávacími cíli; zkoumaná hlediska nejsou omezena předmětem ani věkem žáků. Při vybírání z rozsáhlejšího vzorku učebnic se dají získané hodnoty snadno porovnávat. Metoda podle J. Maňáka⁴⁵ vhodně doplňuje rastr Z. Sikorové; narozdíl od ní však dává učitelům větší volnost a prostor při slovním hodnocení učebnice. Rastr, podle něhož bylo postupováno, je součástí Příloh.

1. Bibliografický záznam, počet stran, formát

2001, 143 stran, formát A4

2. Rozčlenění učiva

a) podle RVP

3. Jazyk textu

a) přiměřený věku, krátké věty

⁴⁴ MAŇÁK, J. *Paridův soud aneb komu zlaté jablko*. In: Učebnice pod lupou. Brno: Paido, 2006, s. 73-74.

⁴⁵ Tamtéž, s. 74-75.

b) odborné výrazy přiměřené

4. Nové pojmy

a) počet přiměřený

b) vysvětlené

c) zvýrazněné v textu

5. Vysvětlení nového učiva

a) stereotypnější

b) přehlednost, výstižnost

c) rozlišení základního a doplňkového učiva

6. Cvičení a úkoly

a) málo cvičení a úkolů

b) náročnost přiměřená věku, různorodost

c) funkční

d) reprodukční, paměťové, popis, problémové, srovnání, samostatná práce

e) gradace podle obtížnosti

7. Názornost

a) přiměřený počet ilustrací

b) funkční

c) foto, graf, schéma, náčrt, mapka

d) navazují na text

8. Přílohy

a) obsah, rejstřík

b) slovních vlastních jmen

c) slovníček termínů je součástí každé kapitoly

d) jiné přílohy učebnice nemá

9. Práce žáků podle učebnice

a) v úvodu návod k práci

b) bez metodických pokynů

c) úkoly vybízející k samostatné práci

10. Práce učitele podle učebnice

a) metodické podněty v úvodu, samostatná metodická příručka není

b) počítá se s učitelovou tvořivostí

c) částečně podporuje diferenciaci žáků

11. Návaznost učebnice

- a) navazuje na učebnice následujícího ročníku
- b) respektuje mezipředmětové vztahy
- c) sleduje souvislosti
- d) odkazuje na další materiály

12. Estetické a výchovné aspekty učebnice

- a) estetický vzhled dobrý
- b) grafická úprava výborná
- c) motivuje
- d) sleduje výchovné cíle

Analýza podle rastru J. Maňáka je relativně rychlá a pomáhá učiteli ujasnit si základní poznatky týkající se učebnic, mezi kterými vybírá; navíc je velmi variabilní, učitel má možnost přizpůsobit nabízená kritéria svým vlastním požadavkům, popř. se může zaměřit jen na ty oblasti, které ho zajímají.

Důležitým orientačním bodem je doložka MŠMT, která informuje o zpracování učebnice podle RVP - zohledňuje výchovně-vzdělávací cíle, klíčové kompetence i průřezová témata; vytváří úplnější a komplexnější obraz pravěkého i starověkého světa.

Jazyk textu je přiměřený věku žáků, respektuje jejich kognitivní vývoj. Výkladový text se skládá z kratších vět, které jsou srozumitelné a informace v nich obsažené dávají smysl a logicky na sebe navazují; naopak dlouhá souvětí se špatně čtou a obtížně se v nich orientuje.

Počet odborných výrazů použitých v učebnici nepřekračuje únosnou mez. Veškeré nové pojmy jsou vždy vysvětleny; jejich zvýraznění v textu žákům napomáhá v lepší orientaci.

Z hlediska metodologického a pedagogického je v učebnici výrazněji diferencováno učivo (rozlišení na základní a doplňkové za pomoci barev a grafiky) a kladen důraz i na samostatnou a skupinovou práci žáků. Výkladový text je stručný, přehledný a výstižný.

Nedostatkem je nízký počet otázek a úkolů, které jsou vhodné pro doplnění a prohloubení již nabytých vědomostí a dovedností. Nabízené úkoly jsou přiměřené věku žáků, je na nich patrná snaha o různorodost a postupná gradace podle obtížnosti. Úkoly jsou pestré a plně funkční, nezaměřují se pouze na paměť, ale i na problémové otázky, srovnání jevů a na samostatnou práci žáků, k níž dávají podněty.

Učebnice obsahuje mnoho ilustrací naplňujících didaktickou funkci (navazují na text a vhodně ho doplňují a rozšiřují). Obrazový materiál není stereotypní, vedle fotografií se v učebnici objevují schémata, náčrty i mapky. Výkladový text je stručný, přehledný a výstižný; v tomto ohledu nic nebrání srozumitelnosti ze strany žáků.

Učebnice obsahuje řadu příloh, tj. jmenný rejstřík a slovníčky pojmů. Jmenný rejstřík odkazuje na všechny osobnosti, které se v učebnici objevily; obsahuje jejich stručnou charakteristiku a uvádí odkaz na příslušné stránky. Pro rychlou orientaci a základní zasazení do kontextu je bezesporu přínosem. Na konci každé kapitoly jsou využívány slovníčky pojmů, které rozvíjejí a doplňují informace obsažené ve výkladovém textu. Za úvahu by stál komplexní slovníček, umístěný na konci učebnice. V rámci jedné kapitoly se žáci v pojmech orientují, ovšem pokud se budou snažit vyhledat konkrétní pojem v celé učebnici, budou se potýkat s nemalými obtížemi. Souhrnný slovníček pojmů by toto hledání podstatně ulehčil; pro rychlou orientaci by stačilo pouze abecední řazení samotných pojmů s odkazem na příslušnou stranu (aby nedocházelo k opakování již jednou napsaného textu).

Autoři nezapomněli na poznámku pro uživatele učebnice přidanou na úvod. Zde je stručně podán návod k práci s učebnicí. Je především na učiteli, aby žáky na tuto skutečnost včas upozornil, popř. s nimi toto úvodní slovo společně prošel. Čím lépe budou od samého začátku žáci svou učebnici znát, tím lépe se jim s ní bude pracovat a ochotně se k ní budou vracet.

Druhým nedostatkem je absence metodické příručky pro učitele. U zkušených pedagogů se nejedná o značný problém, ovšem v případě začínajících učitelů, kteří ještě nemají dostatek zkušeností, se stává metodická příručka vhodným rádcem. Zatímco na základní škole jsou metodické příručky samozřejmostí, u středních škol není tato pomůcka příliš častá. Autoři počítali s učitelovou tvořivostí.

Výhodou učebnice je její návaznost na další díly; s tím souvisí i shodné grafické zpracování, na které jsou žáci zvyklí již od prvního ročníku, a které se v ostatních dílech zásadně nemění. Učebnice se snaží zohledňovat i mezipředmětové vztahy, především z oblasti zeměpisu a literatury. Velkým kladem jsou odkazy na další materiály, především populárně naučné a odborné publikace. Žáci je mohou využít buď jako rozšiřující četbu např. k maturitní zkoušce, nebo jako zdroj pro vypracování zadaných referátů a skupinových prací. Učebnice na základě své formy i obsahu žáky motivuje k samostatné činnosti a podporuje jejich zájem o daný předmět.

Porovnáním analýz podle Z. Sikorové a J. Maňáka bylo zjištěno, že výsledky se v podstatných ohledech shodují a doplňují. Za společně zjištěné nedostatky lze označit absenci metodické příručky a pracovního sešitu a nedostatek vhodných úkolů a cvičení. Naopak jednoznačným přínosem je přehlednost, grafická úprava, značný počet ilustrací, slovníček pojmů a jmenný rejstřík.

3.4 Dušan Klapko

Metodu obsahové analýzy⁴⁶ uplatnil D. Klapko pro didaktickou analýzu učebnic využívaných na ZŠ; nic ale nebrání tomu, aby tato metoda byla uplatněna i na středoškolskou učebnici. Získané výsledky musí být interpretovány v závislosti na kognitivních schopnostech a dovednostech středoškolských žáků; oproti žákům ze základní školy jsou tyto schopnosti rozvinutější.

U obsahové analýzy byla sledována tato kritéria:

- počet jmen,
- počet národů,
- četnost témat,
- pět nejčastěji se vyskytujících osobností.

U četnosti témat byly provedeny drobné změny, které napomohou získání přesnějších výsledků. D. Klapko používal při analýze tato témata: politik, umělec, voják, zakladatel, ostatní.⁴⁷ Pro větší přehlednost a přesnější výsledky byly zavedeny tyto kategorie: panovník, politik, umělec, vojevůdce, zakladatel. Na rozdíl od D. Klapka se činí rozdíl např. mezi osobnostmi Marca Antonia (politik) a císaře Augusta (panovník). Mezi umělce jsou řazeni spisovatelé, sochaři a architekti. Kategorie voják byla přejmenována, pojem vojevůdce je vhodnější, klade větší důraz na postavení, které takový člověk zastával, tj. měl určitou moc a byl nadřazen obyčejným vojákům. Mezi zakladatele jsou zařazeni intelektuálové, objevitelé, filozofové, zakladatelé náboženských a filozofických směrů.

⁴⁶ KLAPKO, D. *Analýzy učebnic dějepisu pro ZŠ jako evaluační nástroj k zefektivnění kvality didaktických textů*. In: Učebnice pod lupou. Brno: Paido, 2006, s. 53-72.

⁴⁷ Tamtéž, s. 56.

„Je třeba upozornit na potíže, které souvisejí se správným zařazením historické osobnosti do vytvořených kategorizačních škál.“⁴⁸ Např. Julia Caesara lze zařadit hned do několika kategorií, mezi politiky, vojevůdce i umělce. V takových případech bylo nutné vycházet z kontextu výkladového textu a danou osobnost zařadit do více kategorií; z toho důvodu celkový počet četnosti témat převyšuje počet jmen.

Výsledky obsahové analýzy

Počet jmen	Počet národů	Četnost témat	Osobnosti
143/ 3, 140	143/ 97, 30, 16 15/ 4, 9, 2	61, 26, 27, 22, 23	Caesar, Alexandr Makedonský, Augustus, Homér + Chammurapi + Sulla + Xenofon

Při analýze výsledků se nabízí několik zajímavých otázek k zamyšlení. „Jaký je smysl výuky dějepisu...? Je dominantní funkcí učebnice předložit zhuštěnou sumu historických faktů a osobností? Má se uživatel učebnice po prostudování stát znalcem v daném vědním oboru? Koresponduje obsah učebnice s prosazovanými didaktickými principy?“⁴⁹ Na položené otázky je postupně během analyzování výsledků odpovídáno.

Počet jmen: první položka v tabulce udává jejich celkový výskyt v učebnici (údaj nezahrnuje frekvenci jednotlivých vlastních jmen). Na první pohled se celkový počet jmen (143) může zdát poměrně vysoký. Porovnáme-li ovšem výsledky, k nimž došel D. Klapko při analýze učebnic dějepisu pro ZŠ, zjistíme, že většina z nich obsahuje dvojnásobně i trojnásobně větší počet jmen (234-323 jmen)⁵⁰ než analyzovaná učebnice dějepisu pro gymnázia a SŠ; pouze jedna z učebnic pro ZŠ se blíží našemu výsledku (179 jmen)⁵¹. Počet jmen uváděných v učebnici je přiměřený věku žáků.

⁴⁸ KLAPKO, D. *Analýzy učebnic dějepisu pro ZŠ jako evaluační nástroj k zefektivnění kvality didaktických textů*. In: Učebnice pod lupou. Brno: Paido, 2006, s. 56.

⁴⁹ Tamtéž, s. 56.

⁵⁰ Týž, s. 55.

⁵¹ Týž, s. 55.

Zajímavý pohled se nabízí při zjištění, kolik prostoru je věnováno ženám. Číslo za lomítkem nejprve vyjadřuje počet žen, druhý údaj naopak počet mužů. Z celkového počtu 143 jmen se v učebnici objevují odkazy pouze na 3 ženy (Hatšepsovet, Kleopatra VII., Sapfo). V porovnání s počtem mužů (140) jde o zanedbatelné číslo. Ve dvou případech se jedná o ženy-panovnice, v jednom případě o ženu-básnířku; všechny tři značnou měrou ovlivnily svou dobu. Lze se domnívat, že takto nízký počet jmen je „zaviněn“ tematickým zaměřením učebnice (pravěké a starověké dějiny).

Počet národů: údaje za lomítkem se týkají zastoupených kontinentů v tomto pořadí – Evropa, Asie, Afrika. Na prvním řádku za lomítkem je vyjádřen celkový počet osobností pocházejících z výše uvedených kontinentů. Vzhledem k zaměření učebnice především na antické dějiny je v učebnici uvedeno nejvíce obyvatel Evropy (97); v porovnání s tímto číslem jsou počty obyvatel Asie (30) a Afriky (16) podstatně nižší. Nejvíce osobností pochází z antických států (z Řecka a Říma); souvisí to se značným kulturním vlivem na středověkou Evropu.

Na druhém řádku je uvedeno zastoupení Evropy, Asie a Afriky z hlediska jednotlivých „národů“. Zde naopak zřetelně dominuje Asie (9 národů), Evropa dosahuje pouze necelé poloviny (4 národy), na posledním místě je opět Afrika (2 národy). Jednalo se o tyto národy a etnika: Evropa (Makedonci, Markomané, Řekové, Římané); Asie (Akkadčané, Asyřané, Babyloňané, Číňané, Hunové, Chetitě, Indové, Izraelité, Peršané); Afrika (Egyptané, Kartaginští).

Četnost témat: uvedené údaje popisují tyto položky – počet panovníků, politiků, umělců, vojevůdců a zakladatelů (mezi ně se řadí intelektuálové/filozofové, objevitelé, vědci). Nejčastěji jsou v učebnici zastoupeni panovníci (61 jmen), to vypovídá o značné preferenci politických dějin, které jsou tvořeny především silnými osobnostmi panovníků. Zastoupení politiků (26 jmen), umělců (27 jmen), vojevůdců (22 jmen) a zakladatelů (23 jmen) je takřka totožné; zajímavé je zjištění, že počet umělců se vyrovná politikům a vojevůdcům. Z toho je zřejmé, že výkladový text se ve značné míře věnuje i kultuře, která je pro dokreslení historického kontextu nezbytná. Pozitivně lze hodnotit skutečnost, že se v rámci výkladového textu nejedná pouze o „telefonní seznam“, většina těchto osobností je naopak adekvátně uvedena a zasazena do širšího kontextu.

5 nejčastěji se vyskytujících jmen: osobnosti jsou řazeny podle frekvence zastoupení v učebnici. V tomto bodě se prováděná analýza od analýzy D. Klapka poněkud odlišuje; D. Klapko odlišoval jména česká a zahraniční. Vzhledem k tematickému zaměření učebnice

bylo takovéto dělení nemyslitelné. Osobnosti jsou v tabulce řazeny postupně podle četnosti výskytu (první jméno je zastoupeno nejčastěji).

Na prvních třech místech se umístili sami panovníci/politici s následující četností: Caesar (13), Alexandr Makedonský (11), Augustus (11). Zbývající čtyři jména dosáhla stejné četnosti (6): Homér, Chammurapi, Sulla a Xenofon; z toho důvodu bylo uvedeno celkem sedm jmen; mezi nimi dominují v zastoupení pěti osobností panovníci/politici, pouze dvě osobnosti jsou z umělecké oblasti (Homér, Xenofon). Není to mnoho, ale i tak je potěšitelné, že se některým z nich v takové četnosti podařilo dostat do čela seznamu; a to i v závislosti na porovnání s ostatními významnými osobnostmi, vedle kterých se umístily. Za povšimnutí také stojí skutečnost, že ani jedno z těchto jmen není ženské, převaha mužů je tu zřetelně patrná.

Klapkova metoda nabízí zajímavý pohled na použití vlastních jmen v rámci výkladového textu. Analyzované hodnoty potvrzují, že učebnice byla vytvářena v souladu s RVP, důraz je kladen na rozvíjení zájmu o minulost na základě seznámení s významnými osobnostmi, na vnímání tradic a kulturních hodnot jiných národů a na zdůvodnění civilizačního přínosu starověkých společenství, antiky a křesťanství jako základních fenoménů, ze kterých vyrůstá evropská civilizace.⁵²

Analýza je sama o sobě poněkud jednostranná, proto je vhodné její doplnění o další metody analýzy učebnice (Z. Sikorová, J. Maňák, J. Průcha).

3.5 Jan Průcha: měření didaktické vybavenosti učebnic

Učebnici je nutné chápat jako strukturovaný systém, který se skládá z rozmanitých komponentů. Tyto komponenty společně zakládají hlavní funkci učebnice, tj. být edukačním médiem. Podle toho, do jaké míry učebnice splňuje svou funkci výchovně-vzdělávacího média, lze usuzovat na její větší či menší didaktickou vybavenost. Didaktická vybavenost patří k rozhodujícím prvkům, které předurčují, zda bude učebnice využívána v přímé výuce i při samostatné práci žáků.⁵³

Princip metody měření didaktické vybavenosti spočívá v rozlišení 36 strukturálních komponentů učebnice; každý z nich plní určitou didaktickou funkci, k tomu využívá formu

⁵² *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia (RVP G)* [online]. VÚP v Praze, 2007, s. 43. [cit. 2014-20-08]. URL: http://www.vuppraha.cz/soubory/RVPG_2007_06.pdf.

⁵³ PRŮCHA, J. *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média*. Brno: Paido, 1998, s. 94.

verbální i neverbální. Komponenty jsou rozděleny do tří skupin podle didaktické funkce na aparát prezentace učiva (verbální a obrazové komponenty), aparát řídicí učení (verbální a obrazové komponenty), aparát orientační (verbální komponenty). Podrobné rozčlenění komponentů podle J. Průchy⁵⁴ je umístěno v Přílohách.

V učebnici se zjišťuje výskyt jednotlivých komponentů. Zaznamenává se pouze využití každého komponentu v konkrétní učebnici, aniž by se určovala četnost jejich výskytu. Na základě získaných údajů se vypočítají koeficienty, které vyjadřují procentuální podíl počtu využitých komponentů vzhledem k celkové nabídce komponentů. Jedná se o následující koeficienty:

E I - koeficient využití aparátu prezentace učiva (14 komponentů),

E II - koeficient využití aparátu řídicího učení (18 komponentů),

E III - koeficient využití aparátu orientačního (4 komponenty),

Ev - koeficient využití verbálních komponentů (27 komponentů),

Eo - koeficient využití obrazových komponentů (9 komponentů),

E - celkový koeficient didaktické vybavenosti učebnic (36 komponentů).⁵⁵

Při analýze byly využity následující pomocné vzorce sloužící k mezivýpočtům didaktické vybavenosti učebnice⁵⁶:

Využití aparátu prezentace učiva je součtem použitých verbálních (A) a obrazových (B) komponentů: $x = A + B$

Využití aparátu řídicího učení je součtem použitých verbálních (C) a obrazových (D) komponentů: $y = C + D$

Využití aparátu orientačního je součtem četnosti použitých verbálních komponentů (E):
 $z = E$

Využití všech verbálních komponentů je jejich součtem z aparátu prezentace učiva (A), aparátu řídicího učení (C) a aparátu orientačního (E): $v = A + C + E$

Využití všech obrazových komponentů je jejich součtem z aparátu prezentace učiva (B) a aparátu řídicího učení (D): $w = B + D$

⁵⁴ PRŮCHA, J. *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média*. Brno: Paido, 1998, s. 95.

⁵⁵ Tamtéž, s. 9.

⁵⁶ JANOUŠKOVÁ, E. *Analýza učebnic zeměpisu*. Brno, 2008. Disertační práce. Masarykova univerzita v Brně. Katedra pedagogiky, s. 148-149.

„Všechny uvedené koeficienty se vypočítávají jako procentuální podíl skutečně využitých komponentů z počtu možných komponentů.“⁵⁷

Výpočet koeficientu využití aparátu prezentace učiva (14 komponentů):

$$EI = \frac{x}{14} \cdot 100$$

Výpočet koeficientu využití aparátu řídicího učení (18 komponentů):

$$EII = \frac{y}{18} \cdot 100$$

Výpočet koeficientu využití aparátu orientačního (4 komponenty):

$$EIII = \frac{z}{4} \cdot 100$$

Výpočet koeficientu využití verbálních komponentů (27 komponentů):

$$Ev = \frac{v}{27} \cdot 100$$

Výpočet koeficientu využití obrazových komponentů (9 komponentů):

$$Eo = \frac{w}{9} \cdot 100$$

Výpočet celkového koeficientu didaktické vybavenosti učebnice (36 komponentů):

$$E = \frac{v + w}{36} \cdot 100$$

Hodnoty koeficientů se pohybují v rozmezí 0-100%. Čím je procentuální hodnota vyšší, tím lepší je didaktická vybavenost učebnice. „Maximální hodnota ($E = 100\%$) představuje teoretickou (ideální) hodnotu, která slouží jako porovnávací kritérium při vyhodnocování konkrétních učebnic.“⁵⁸ Výhodou metody je její univerzální využitelnost – není omezena ročníkem, ani výukovým předmětem.

Do níže uvedené tabulky byl zaznamenáván výskyt konkrétních komponentů v analyzované učebnici. Tabulka zároveň obsahuje pomocné vzorce, které sloužily k výpočtu koeficientů didaktické vybavenosti, a výsledky měření.

⁵⁷ PRŮCHA, J. *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média*. Brno: Paido, 1998, s. 143.

⁵⁸ PRŮCHA, J. *Učebnice: Teorie, výzkum a potřeby praxe*. In: *Učebnice pod lupou*. Brno: Paido, 2006, s. 13.

Měření didaktické vybavenosti učebnice

I. APARÁT PREZENTACE UČIVA	
A: verbální komponenty	
1. výkladový text prostý	✓
2. výkladový text zpřehledněný (přehledová schémata, tabulky aj.)	✓
3. shrnutí učiva k celému ročníku	–
4. shrnutí učiva k tématům (kapitolám, lekcím)	–
5. shrnutí učiva k předchozímu ročníku	–
6. doplňující texty (dokumentační materiál, citace z pramenů, statistické tabulky aj.)	✓
7. poznámky a vysvětlivky	✓
8. podtexty k vyobrazením	✓
9. slovníčky pojmů, cizích slov aj. (s vysvětlením)	✓
B: obrazové komponenty	
1. umělecká ilustrace	✓
2. nauková ilustrace (schematické kresby, modely aj.)	✓
3. fotografie	✓
4. mapy, kartogramy, plánky, grafy, diagramy aj.	✓
5. obrazová prezentace barevná (tj. použití nejméně jedné barvy odlišné od barvy běžného textu)	✓
x= A + B	11
II. APARÁT ŘÍDÍCÍ UČENÍ	
C: verbální komponenty	
1. předmluva (úvod do předmětu, ročníku pro žáky)	✓
2. návod k práci s učebnicí (pro žáky a/nebo učitele)	✓
3. stimulace celková (podněty k zamyšlení, otázky aj. před celkovým učivem ročníku)	–
4. stimulace detailní (podněty k zamyšlení, otázky aj. před nebo v průběhu lekcí, témat)	✓
5. odlišení úrovní učiva (základní – rozšiřující, povinné – nepovinné aj.)	✓

6. otázky a úkoly za témata	✓
7. otázky a úkoly k celému ročníku (opakování)	–
8. otázky a úkoly k předchozímu ročníku (opakování)	–
9. instrukce k úkolům komplexnější povahy (návody k pokusům, pozorování apod.)	✓
10. náměty pro mimoškolní činnost s využitím učiva (aplikace)	✓
11. explicitní vyjádření cílů učení pro žáky	✓
12. prostředky a/nebo instrukce k sebehodnocení pro žáky (testy a jiné způsoby hodnocení výsledků učení)	–
13. výsledky úkolů a cvičení (správná řešení, správné odpovědi aj.)	–
14. odkazy na jiné zdroje informací (bibliografie, doporučená literatura aj.)	✓
D: obrazové komponenty	
1. grafické symboly vyznačující určité části textu (poučky, pravidla, úkoly, cvičení aj.)	✓
2. užití zvláštní barvy pro určité části verbálního textu	✓
3. užití zvláštního písma (tučné, kurzíva aj.) pro určité části verbálního textu	✓
4. využití přední nebo zadní obálky (předsádky) pro schémata, tabulky aj.	–
y = C + D	12
III. APARÁT ORIENTAČNÍ	
E: verbální komponenty	
1. obsah učebnice	✓
2. členění učebnice na tematické bloky, kapitoly, lekce aj.	✓
3. marginálie, výhmaty, živá záhlaví aj.	–
4. rejstřík (věcný, jmenný, smíšený)	✓
z = E	3
v = A + C + E	18
w = B + D	8

Hodnocení	%
EI koeficient využití aparátu prezentace učiva	78.57
EII koeficient využití aparátu řídicího učení	66.67
EIII koeficient využití aparátu orientačního	75
Ev koeficient využití verbálních komponentů	66.67
Eo koeficient využití obrazových komponentů	88.89
E celkový koeficient didaktické vybavenosti učebnic	72.22

Při výpočtu didaktické vybavenosti učebnice se zjišťoval výskyt jednotlivých komponentů. Četnost výskytu není podstatná; pouze se sleduje, zda je nebo není určitý komponent v učebnici zastoupen. Na základě získaných koeficientů se dá určit nejen celková didaktická vybavenost učebnice (E), ale také využití aparátu prezentace učiva (EI), aparátu řídicího učení (EII), aparátu orientačního (EIII), komponentů verbálních (Ev) a obrazových (Eo).

„Pomocí koeficientů lze přesně určit, jak konkrétní učebnice využívají, resp. nevyžívají možnosti z existujícího repertoáru strukturních komponentů učebnice. Z toho lze vyvozovat, v kterých didaktických funkcích je ta či ona učebnice vhodně či nevhodně konstruována a případnou nevybavenost lze (u rukopisů učebnic) korigovat.“⁵⁹

Koeficient využití aparátu prezentace učiva (EI): Učivo je studentům prezentováno nejen verbálně, ale i za pomoci obrazových komponentů. Aparát prezentace učiva obsahuje devět verbálních a pět obrazových komponentů. Obrazové komponenty prezentace učiva zde jsou zastoupeny všechny: umělecká a nauková ilustrace, fotografie, mapy a grafy. Z verbálních chybí tři: shrnutí učiva k celému ročníku, shrnutí učiva k tématům a shrnutí učiva k předchozímu ročníku. Absenci uvedených komponentů lze považovat za drobný nedostatek, neboť celková rekapitulace učiva pomáhá žákům pochopit souvislosti mezi jednotlivými tématy a učí je vybírat nejpodstatnější informace. Neméně důležitá je návaznost učiva mezi jednotlivými ročníky; shrnutí učiva k předchozímu ročníku žáky upozorňuje na důležité informace, které je vhodné zopakovat před navázáním na nové učivo. Jednotlivé souvislosti (příčiny a důsledky) by byly patrnější a žákům by usnadnily pochopení historických událostí, jelikož by událost zasazovaly do širšího kontextu.

⁵⁹ PRŮCHA, J. *Učebnice: Teorie, výzkum a potřeby praxe*. In: Učebnice pod lupou. Brno: Paido, 2006, s. 14.

I přes tyto drobné nedostatky učebnice uplatňuje ve své konstrukci většinu strukturních komponentů, které se nabízejí k využití. Výsledek $EI = 78,57\%$ se dá považovat za vyvážený.

Koeficient využití aparátu řízení učení (EII): Pokud má být učebnice plnohodnotnou didaktickou pomůckou (a ne pouhou sbírkou informací), je důležité věnovat dostatečnou pozornost také aparátu řídicímu žákovo učení. Prvky tohoto aparátu tvoří právě polovinu všech strukturních komponentů (18) učebnice. Podle J. Průchy se jedná o čtrnáct verbálních a čtyři obrazové komponenty⁶⁰.

Z verbálních komponentů chybí: celková stimulace, otázky a úkoly k celému ročníku, otázky a úkoly k předchozímu ročníku, prostředky a/nebo instrukce k sebehodnocení pro žáky a výsledky úkolů a cvičení. Zvláště poslední dva komponenty by u žáků vzbudily nepochybně značný zájem. Bezprostřední zpětná vazba a možnost samostatného vyhodnocení výsledků a zjištění vlastních znalostí je pro žáky motivující. Jak už bylo uvedeno výše, otázky a úkoly k předchozímu ročníku chybí úplně. Žáci tak ztrácejí možnost zrekapitulovat své znalosti a navázat na ně ve vyšším ročníku. Při výuce, která postrádá souvislosti, je učivo obtížněji pochopitelné a žáky nebaví. Na základě výsledků se propracovaný řídicí aparát jeví jako vhodný způsob vedoucí k pochopení souvislostí mezi probíranými tématy. Ze skupiny obrazových komponentů chybí pouze využití přední nebo zadní obálky (předsádky) pro schémata, tabulky aj.

Učebnice bohatě využívá nabídku strukturních komponentů zajišťujících řízení učení. Hned na začátku jsou uvedeny instrukce pro její uživatele; je zde vysvětlen záměr autorů učebnice. Oslovení určené žákům poskytuje instrukce k využívání učebnice; je v něm objasněno grafické odlišení pro části textu, které prezentují doplňující učivo.

V učebnici jsou využity různé komponenty, které stimulují zájem žáků o učivo a vedou je k různým činnostem. Jsou to otázky a úkoly vedoucí k opakování a upevňování nabytých dovedností a znalostí. Zároveň žákům pomáhají tříditi získané informace; nenásilně zdůrazňují, která fakta jsou nejdůležitější. Pozitivně lze hodnotit i výskyt námětů pro mimoškolní činnost s využitím doporučené populárně naučné a odborné literatury. Tyto náměty většinou odkazují na mezipředmětové vztahy; díky nim si žáci snáze uvědomí, že jednotlivé předměty se vzájemně prolínají, ovlivňují a doplňují.

Výsledek $EII = 66.67\%$ vypovídá o značném využití aparátu řídicího učení.

⁶⁰ PRŮCHA, J. *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média*. Brno: Paido, 1998, s. 141-142.

Koeficient využití aparátu orientačního (EIII): Při zjišťování zastoupení orientačního aparátu byla naměřena hodnota $E_{III} = 75\%$. Aparát tvoří čtyři verbální komponenty; chybí zde pouze jeden z nich: použití marginálií, výhmatů a živých záhlaví. Důležitá je přítomnost jmenného rejstříku, který podává stručný přehled o osobnostech zahrnutých v učebnici. Žáci mají možnost rychle zasadit konkrétní osobnost do správného historického kontextu. V případě nejistot rejstřík obsahuje také odkazy na konkrétní strany, na nichž se dají vyhledat podrobnější informace.

Koeficient využití verbálních komponentů (Ev): Jak vyplývá z výčtu všech strukturních komponentů didaktické vybavenosti učebnice, lze je rozdělit na skupinu verbálních (celkem 27 komponentů) a obrazových komponentů (celkem 9). Výše koeficientu využití verbálních komponentů E_v dosahuje hodnoty 66.67%. Komponenty, které zde chybí, nabízejí žákům celkový pohled na probrané učivo, napomáhají v hledání souvislostí a návaznosti témat mezi jednotlivými ročníky.

Koeficient využití obrazových komponentů (Eo): Výše koeficientu využití obrazových komponentů E_o postrádá pouze využití přední nebo zadní obálky pro schémata. Z hodnoty E_o (88.89%) lze usuzovat, že analyzovaná učebnice je po stránce verbálních komponentů velmi dobře zpracovaná a výborně obrazově vybavená. Žákům je nabídnuto uspokojivé množství motivujícího materiálu, který vzbuzuje jejich zájem o daný předmět.

Celkový koeficient didaktické vybavenosti učebnice (E): Ve struktuře učebnice se celkem rozlišuje 36 komponentů. Při výpočtu koeficientu E je nutné zjistit celkový počet komponentů, které jsou v konkrétní učebnici skutečně zastoupeny. Čím více se hodnota E blíží horní hranici 100%, tím je didaktická vybavenost vyšší. V analyzované učebnici je při výsledku $E = 72.22\%$ zastoupeno celkem 26 komponentů z 36. Na základě výsledku lze konstatovat, že didaktická vybavenost zkoumané učebnice dosahuje relativně vysoké hodnoty.

Už samotné zaměření předmětu vyžaduje, aby učebnice dějepisu obsahovala kromě textových také obrazové informace. Z toho důvodu se dá očekávat, že jejich didaktická vybavenost bude patřit k vyšším. Učebnice se podle výsledků jeví celkově jako vhodná. Ve všech oblastech dosahuje vysokých koeficientů. V průběhu analýzy byl brán zřetel na maximální objektivitu hodnocení.

Tato metoda má ovšem i svá negativa. Měřením didaktické vybavenosti zjistíme, zda se určitý strukturní prvek v učebnici vyskytuje, ale výsledek nic neříká o četnosti výskytu

daného prvku. J. Průcha uvádí: „... *Nástroj, který jsme pro analýzu didaktické vybavenosti použili, jistě není dokonalý... Je to však nástroj operativní, objektivní a finančně nenáročný, takže jeho aplikace na stávající učebnice a na rukopisy připravovaných učebnic je žádoucí.*“⁶¹

3.6 Jan Průcha: komplexní míra obtížnosti textu

Při vytváření didakticky vhodné učebnice je důležité, aby byl brán zřetel na vhodný stupeň obtížnosti učiva, tj. na věk žáků a na jejich schopnosti. Takováto analýza pak stanovuje obtížnost textu. Pojem obtížnost textu definuje J. Průcha takto: „*Obtížnost je souhrn takových vlastností textu, které existují objektivně v kterémkoliv textu a v procesu učení mají vliv na percepci, chápání a zpracování textové informace učícím se subjektem.*“⁶² Pokud obtížnost textu neodpovídá věku a kognitivním schopnostem žáků, má za následek negativní postoj k učebnici jak ze strany žáků, tak i ze strany učitele.

Tato metoda slouží jako nástroj, který pomáhá diagnostikovat, vysvětlit a také korigovat vysokou obtížnost prezentovaných obsahů. „*Výraznou měrou přispěla psycholožka Nestler (1974) z Německa k hodnocení celkové obtížnosti textů, vytvořila stupnici obtížnosti, která je rozčleněna do 5 pásem. Na její práci navazuje u nás Průcha (1984), který hodnotí míru obtížnosti podle vzorce, kde jsou zahrnuty 2 parametry odrážející syntaktickou složitost textu a 8 parametrů vyjadřujících sémantickou složitost textu. Posuzování míry obtížnosti výkladového textu bylo později zdokonaleno Pluskalem (1996). Tato inovace spočívala v tom, že autor rozšířil počet parametrů reflektujících sémantické komponenty obtížnosti o proporce numerických pojmů a opakovaných pojmů.*“⁶³ Při realizaci měření obtížnosti textu zkoumané učebnice bylo postupováno podle instrukcí J. Průchy⁶⁴ a jejich modifikace M. Pluskalem⁶⁵.

Míra obtížnosti didaktického textu je označována jako míra T. Využívá se ke zjištění obtížnosti výkladových textů. Stupeň obtížnosti se vypočítává na základě zpracování vzorků textu, vybíraných podle standardních instrukcí. Samotná analýza sestává z těchto kroků:

⁶¹ PRŮCHA, J. *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média*. Brno: Paido, 1998, s. 101.

⁶² Tamtéž, s. 56.

⁶³ HRABÍ, L. *Hodnocení obtížnosti výkladového textu učebnic přírodopisu pro 8. ročník ZŠ*. e-Pedagogium (on-line), 2002, roč. 2, č. 3. [cit. 2014-8-13]. Dostupné na [www: <http://epedagog.upol.cz/eped3.2002/clanek05.htm>](http://epedagog.upol.cz/eped3.2002/clanek05.htm).

⁶⁴ PRŮCHA, J. *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média*. Brno: Paido, 1998, s. 135-140.

⁶⁵ PLUSKAL, M. *Zdokonalení metody pro měření obtížnosti didaktických textů*. Pedagogika, roč. 46, 1996, č. 1, s. 62 -76.

1. Náhodný výběr 10 vzorků textu z učebnice.
2. Výpočet stupně syntaktické obtížnosti (T_s).
3. Výpočet stupně sémantické obtížnosti (T_p).
4. Výpočet stupně celkové obtížnosti (T).
5. Výpočet koeficientů hustoty odborné informace (i , h).
6. Interpretace výsledků analýzy.⁶⁶

Při výpočtech se pracuje s následujícími komponenty:

T – celková obtížnost výkladového textu,

T_s – stupeň syntaktické obtížnosti textu (syntaktický faktor),

V – průměrná délka věty (v počtu slov),

U – průměrná délka větných úseků (syntaktická složitost věty),

T_p – stupeň pojmové obtížnosti výkladového textu (sémantický faktor),

i - koeficient hustoty odborné informace (vyjadřuje procentuální podíl odborných pojmů v celkovém počtu slov),

h - koeficient hustoty odborné informace (vyjadřuje procentuální podíl odborných pojmů v celkovém počtu pojmů).

Hodnoty komponentů byly zjištěny za pomoci následujících vzorců⁶⁷:

Výpočet celkové obtížnosti výkladového textu:

$$T = T_s + T_p$$

Výpočet stupně syntaktické obtížnosti textu (syntaktický faktor):

$$T_s = 0.1 \cdot V \cdot U$$

Výpočet průměrné délky věty (v počtu slov):

$$V = \frac{\sum N}{\sum V}$$

Výpočet průměrné délky větných úseků (syntaktická složitost věty):

$$U = \frac{\sum N}{\sum U}$$

Výpočet stupně pojmové obtížnosti výkladového textu (sémantický faktor);

$$T_p = 100 \cdot \frac{\sum P}{\sum N} \cdot \frac{\sum P1 + 3\sum P2 + 2\sum P3 + 2\sum P4 + \sum P5}{\sum N}$$

⁶⁶ PRŮCHA, J. *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média*. Brno: Paido, 1998, s. 135.

⁶⁷ Tamtéž, s. 136, 138.

Výpočet koeficientů hustoty odborné informace:

$$i = 100 \cdot \frac{\Sigma P2 + \Sigma P3 + 2\Sigma P4}{\Sigma N}$$

$$h = 100 \cdot \frac{\Sigma P2 + \Sigma P3 + \Sigma P4}{\Sigma P}$$

Analýze bylo podrobena deset vybraných vzorků textu (5 z oblasti kultury, 5 z oblasti politiky). Z každého tematického celku v učebnici byly vybrány dva vzorky (tj. z tematických celků pravěk, starověký Přední východ a Egypt, Řecko, Řím, Indie a Čína). Vzorky z textů zabývajících se kulturou se nachází v tabulce pod sudými čísly; jsou součástí Příloh.

Tabulka obsahuje dílčí výsledky výzkumu. Pro určení koeficientů míry T bylo nutné zjistit v každém z deseti vzorků textu počet slov, vět a sloves. Nejpracnější bylo zjištění počtu pojmů: běžných, odborných, faktografických a číselných. Jejich součtem byl získán celkový počet pojmů zastoupených v každém vzorku textu. U pojmů se také sledovala míra jejich opakování v rámci vzorku (pojmy opakované). Pro úplnost jsou pod tabulkou uvedeny přesné hodnoty (zaokrouhlené na dvě desetinná místa) vypočítaných koeficientů.

Podklady pro výpočet koeficientů míry T

Vzorek	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	celkem
Počet slov N	206	208	211	200	211	200	201	212	208	222	2079
Počet vět V	15	15	11	14	10	15	16	11	16	11	134
Počet sloves U	23	19	24	24	24	23	30	23	24	26	240
Běžné pojmy P1	40	40	33	53	39	36	27	27	40	41	376
Odborné pojmy P2	18	22	8	13	25	15	14	15	27	17	174
Faktografické pojmy P3	5	10	22	2	4	5	24	16	2	7	97
Číselné údaje P4	0	0	3	0	1	3	1	1	0	2	11
Opakované pojmy P5	5	8	11	11	8	7	8	9	11	7	85
Celkový počet pojmů P	63	72	66	68	69	59	66	59	69	67	658

Výpočet syntaktické obtížnosti Ts:

Průměrná délka věty	15.51
Průměrná délka větných úseků	8.66
Syntaktická obtížnost textu Ts	13.43

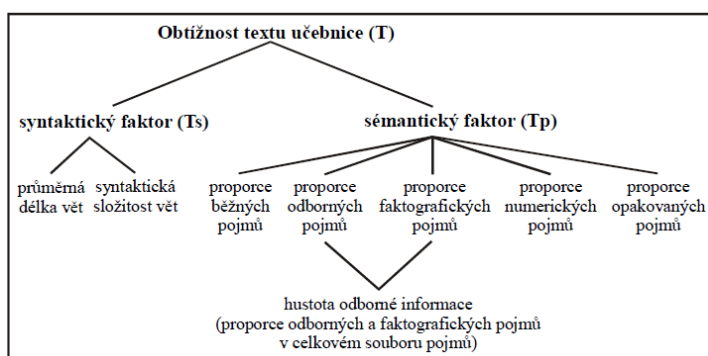
Výpočet sémantické obtížnosti Tp

Sémantická obtížnost Tp	18.56
Celková obtížnost textu T	31.99

Koeficienty hustoty odborné informace (%)

V celkovém počtu slov (i)	13.56
V celkovém počtu pojmů (h)	42.86

Míra T (míra obtížnosti didaktického textu) je součtem dvou položek: syntaktické obtížnosti (Ts) a sémantické obtížnosti (Tp). Schematicky lze tuto závislost zaznamenat takto⁶⁸:

„Užitečné je, že míra (T) umožňuje odhalit, v čem spočívají příčiny neúměrně vysoké obtížnosti některých učebnic. V naprosto převažujícím počtu případů jsou tyto příčiny v přetíženém sémantickém faktoru (Tp), jen zřídka v přetíženém syntaktickém faktoru (Ts).“⁶⁹ Text tak bývá přetížen faktografickými či odbornými pojmy.

Výpočet syntaktické obtížnosti: Syntaktická obtížnost (Ts) se vypočítává za pomoci údajů o průměrné délce vět (V) a větných úseků (U), počtu slov (ΣN), počtu vět (ΣV) a počtu sloves (ΣU) ve vzorcích textu.

J. Průcha za slovo považuje jakýkoli výraz (slovní, číselný, symbolický), který je v textu oddělen mezerami. Jako slovo se počítají i ustálené značky (míry, váhy aj.). Při součtu počtu slov ze všech deseti vzorků získáme údaj o celkovém počtu slov ΣN . Větu J. Průcha

⁶⁸ PRŮCHA, J. *Učebnice: Teorie, výzkum a potřeby praxe*. In: *Učebnice pod lupou*. Brno: Paido, 2006, s. 15.

⁶⁹ Tamtéž, s. 15.

chápe jako jakoukoli posloupnost slov, která začíná velkým písmenem a končí tečkou nebo jiným grafickým znakem (otazník, závorka, dvojtečka, středník).⁷⁰

Hodnota syntaktické obtížnosti vyjadřuje složitost větných struktur. Je-li příliš vysoká, vyvolává text nepochopení a nezájem ze strany žáků. Naopak při příliš nízkých hodnotách vede ke snižování dovednosti práce s textem a s informacemi v textu obsaženými.

V učebnici bylo vybráno deset vzorků textu o přibližném rozsahu 200 slov. Vybrané vzorky textu pokrývají rovnoměrně různé části a témata. Celkový počet slov (ΣN) ve všech deseti vybraných vzorcích dosáhl hodnoty 2079. Jak vyplývá z údajů v tabulce, počty slov se u jednotlivých vzorků příliš neliší; výjimkou je poslední, desátý vzorek, který obsahuje 222 slov. Celkový počet slov tak dosáhl přiměřené hodnoty.

Z údajů o počtu a délce vět se dají odhadnout první informace o obtížnosti textu. Čím méně vět vzorek obsahuje, tím více je v něm dlouhých souvětí, která často znesnadňují správné pochopení textu. Při porovnání počtu vět V (134) s počty sloves U (240) lze konstatovat, že analyzovaný text se skládá z přiměřeně dlouhých větných a souvětých vazeb; podle výsledků se souvětí průměrně skládá ze dvou vět.

Hodnoty ΣN , ΣV a ΣU budou využity při výpočtech syntaktické obtížnosti (T_s) a sémantické obtížnosti (T_p), tedy dvou složek tvořících společně komplexní míru obtížnosti (T).

Stupeň syntaktické obtížnosti (T_s) vyjadřuje složitost větných struktur, k jeho vypočítání je potřeba znát průměrnou velku vět (V) a průměrnou délku větných úseků (U); na základě těchto údajů lze vypočítat koeficient syntaktické obtížnosti textu. Výpočet průměrné délky vět (V) určíme vzájemným poměrem celkového počtu slov a celkového počtu vět. Průměrnou délku větných úseků (U) vypočítáme vzájemným poměrem celkového počtu slov a celkového počtu sloves. Průměrná délka věty (V) se skládá z 15.51 slov. Průměrná délka větných úseků (udávající syntaktickou složitost věty) dosahuje hodnoty 8.66. Oba výsledky jsou přiměřené vzhledem ke kognitivním schopnostem středoškoláků.

Je jistě zajímavé porovnat hodnoty syntaktické obtížnosti textu, ke kterým došli jiní výzkumníci, s hodnotami, jež byly naměřeny v rámci analyzované učebnice. Je nutné

⁷⁰ PRŮCHA, J. *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média*. Brno: Paido, 1998, s. 135-136.

poznámenat, že ani jeden z nich neanalyzoval dějepisné učebnice; L. Hrabí⁷¹ zkoumala učebnice přírodopisu pro 9. ročník ZŠ, P. Beneš⁷² analyzoval středoškolské učebnice chemie a E. Janoušková⁷³ se zaměřila na středoškolské učebnice zeměpisu. I když se věnovali jiným předmětům, je možné porovnat výsledky, k nimž došli, s hodnotami týkajícími se analyzované učebnice dějepis pro SŠ.

Zatímco L. Hrabí u učebnic pro 9. ročník ZŠ udává hodnotu Ts v rozmezí 9.39-11.68⁷⁴, podle výsledků výzkumů publikovaných P. Benešem bylo v učebnicích chemie pro SŠ zjištěno Ts v rozmezí 11.3-18.5⁷⁵, E. Janoušková zjistila u učebnic zeměpisu pro SŠ hodnoty v rozmezí 14.66-25.09⁷⁶. Při porovnání těchto výsledků není bez zajímavosti, že hodnota Ts v těchto výsledcích stoupá spolu s věkem žáků (takovéto výsledky jsou optimální).

Naměřená hodnota **Ts = 13.43** vykazuje méně obtížnou syntaktickou strukturu; výsledek se dá z hlediska žáků považovat za přiměřený. Lze předpokládat, že práce s textem by jim neměla činit žádné větší problémy. Výsledek se nejvíc blíží nejnižším hodnotám získaných měření P. Beneše.

Sémantická struktura: Sémantické struktury textu je přikládána ještě větší důležitost. Pokud má být učebnice přijímaná ze strany žáků kladně, musí být text maximálně přizpůsoben kognitivním schopnostem žáků. Pro výpočet sémantické obtížnosti (Tp) je třeba znát: počet slov (ΣN), počet pojmů ve vzorku (ΣP), počet pojmů běžných ($\Sigma P1$), odborných ($\Sigma P2$), faktografických ($\Sigma P3$), číselných ($\Sigma P4$) a opakovaných ($\Sigma P5$). Sumy těchto pojmů jsou využity ke stanovení koeficientů hustoty odborné informace (i, h).

Ze vzorce pro výpočet sémantické obtížnosti (Tp) na první pohled vyplývá, že největší váha je přiznána odborným pojmům (P2); tato kategorie je hlavním nositelem obtížnosti textu. Vyšší váhu mají také pojmy faktografické (P3) a číselné (P4). Nejnižší váhu mají

⁷¹ HRABÍ, L. *Hodnocení obtížnosti výkladového textu učebnic přírodopisu pro 8. ročník ZŠ*. e-Pedagogium (on-line), 2002, roč. 2, č. 3. [cit. 2014-8-13]. Dostupné na [www: <http://epedagog.upol.cz/eped3.2002/clanek05.htm>](http://epedagog.upol.cz/eped3.2002/clanek05.htm).

⁷² BENEŠ, P. – JANOUŠEK, J. – NOVOTNÝ, M. *Hodnocení obtížnosti textu středoškolských učebnic*. In: Pedagogika. 2009, roč. LIX, s. 291-297.

⁷³ JANOUŠKOVÁ, E. *Analýza učebnic zeměpisu*. Brno, 2008. Disertační práce. Masarykova univerzita v Brně. Katedra pedagogiky.

⁷⁴ HRABÍ, L. *Hodnocení obtížnosti výkladového textu učebnic přírodopisu pro 8. ročník ZŠ*. e-Pedagogium (on-line), 2002, roč. 2, č. 3. [cit. 2014-8-13]. Dostupné na [www: <http://epedagog.upol.cz/eped3.2002/clanek05.htm>](http://epedagog.upol.cz/eped3.2002/clanek05.htm).

⁷⁵ BENEŠ, P. – JANOUŠEK, J. – NOVOTNÝ, M. *Hodnocení obtížnosti textu středoškolských učebnic*. In: Pedagogika. 2009, roč. LIX, s. 294.

⁷⁶ JANOUŠKOVÁ, E. *Analýza učebnic zeměpisu*. Brno, 2008. Disertační práce. Masarykova univerzita v Brně. Katedra pedagogiky, s. 78.

naopak pojmy opakované (P5) a běžné (P1). Správné zařazení pojmů do kategorií patří k nejnáročnějším částem analýzy.

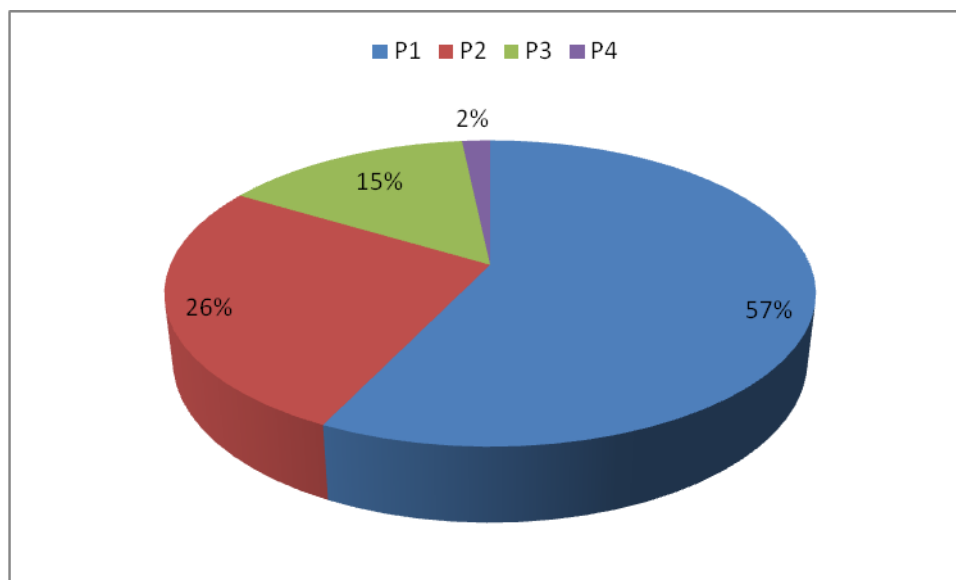
Hustotu odborné informace v celkovém souboru pojmů i v počtu slov udávají další dva koeficienty. Koeficient i vyjadřuje procentuální podíl odborných pojmů nesoucích informaci v celkovém počtu slov. Koeficient h vyjadřuje procentuální podíl pojmů nesoucích odbornou informaci v celkovém počtu pojmů. Chybí zde četnost opakovaných pojmů; při častějším opakování se pojem stává pro žáka méně myšlenkově náročný, a proto je zbytečné zahrnovat tuto kategorii do vzorce.

K určení sémantické obtížnosti textu (T_p) je nutné nejdříve zjistit početní zastoupení pěti kategorií pojmů. Tato část výzkumu byla časově nejnáročnější. V každém z deseti vzorků byly označeny všechny pojmy (podstatná jména). Poté byly označeny pojmy odborné (P2), tj. podstatná jména, která jsou z hlediska dějepisu či jiného vědního oboru považována za odborné termíny. Mezi pojmy faktografické (P3) patří vlastní jména, názvy lidských výtvorů, názvy států a národů, zeměpisná jména a názvy přírodních jevů. Některé faktografické pojmy mohou být víceslovné, přesto se jedná o jediný název. Kvantitativní údaje (P4) zahrnují letopočty, vzdálenosti, rozlohy států apod. Pojmy, které zbudou po určení P2, P3 a P4, jsou pojmy běžné (P1). Jejich význam je všem znám z každodenního užívání v běžném životě. V každém vzorku se na závěr zjistí poslední kategorie: počet pojmů opakovaných (P5). Jde o pojmy z předchozích kategorií, které se v daném vzorku již dříve vyskytly. U opakujících pojmů se počítá každý takový jev pouze jednou, zatímco u slov z kategorií P1-P4 se uvádí jejich celkový výskyt.⁷⁷ Správné určení kategorie pojmu může být i značně komplikované. V této fázi by mohlo dojít k nepatrně odlišným výsledkům měření různými výzkumníky.

Z níže uvedeného grafu je patrné, že v textu jsou nejvíce zastoupeny pojmy běžné (P1), zabírají víc jak polovinu všech pojmů. Pojmy odborné (P2) oproti tomu zaujímají pouhou čtvrtinu. Faktografické pojmy (P3) zabírají téměř jednu sedminu a kvantitativní údaje (P4) jsou v analyzovaných vzorcích zastoupeny pouze minimálně. Z grafického rozvržení vyplývá, že autoři učebnice postupovali v souladu s RVP a snažili se, aby výsledný text byl srozumitelný a nebyl přetížen odbornými, faktografickými ani kvantitativními pojmy.

⁷⁷ PRŮCHA, J. *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média*. Brno: Paido, 1998, s. 137-138

Vzájemný poměr počtu pojmů v jednotlivých kategoriích P1 – P4

U většiny učebnic jsou naměřeny vysoké hodnoty T_p , které jsou způsobeny nadměrným zastoupením odborných a faktografických pojmů v textu. V takovém případě hrozí, že učebnice žáky odradí před jejím dalším používáním. J. Průcha udává vhodné hodnoty T_p v rozmezí od 19,4 do 34,5⁷⁸; L. Hrabí dospěla k podobným výsledkům, hodnota T_p se pohybuje v rozmezí 18.46-29.5⁷⁹, P. Beneš dospěl k výsledku 15.2-23.3⁸⁰ a E. Janoušková k hodnotám 19.86-30.74⁸¹. Výsledek $T_p = 18.56$ se tedy jeví jako ideální, oproti J. Průchovi dosahuje o trochu nižší hodnoty, s výsledky ostatních analýz se ve značné míře shoduje.

Některé učebnice se potýkají s vysokou hustotou odborných pojmů; potvrzují to např. výsledky L. Hrabí (24.89-33.24)⁸², P. Beneše (19.2-27.4)⁸³ a částečně i E. Janouškové (10.94-23.86)⁸⁴. Naměřený výsledek $i = 13.56$ se shoduje s výsledky E. Janouškové; dosahuje tedy odpovídající úrovně. Hustota odborné informace v celkovém počtu slov

⁷⁸ PRŮCHA, J. *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média*. Brno: Paido, 1998, s. 68-69.

⁷⁹ HRABÍ, L. *Hodnocení obtížnosti výkladového textu učebnic přírodopisu pro 8. ročník ZŠ*. e-Pedagogium (on-line), 2002, roč. 2, č. 3. [cit. 2014-8-13]. Dostupné na [www: <http://epedagog.upol.cz/eped3.2002/clanek05.htm>](http://epedagog.upol.cz/eped3.2002/clanek05.htm).

⁸⁰ BENEŠ, P. – JANOUŠEK, J. – NOVOTNÝ, M. *Hodnocení obtížnosti textu středoškolských učebnic*. In: *Pedagogika*. 2009, roč. LIX, s. 294.

⁸¹ JANOUŠKOVÁ, E. *Analýza učebnic zeměpisu*. Brno, 2008. Disertační práce. Masarykova univerzita v Brně. Katedra pedagogiky, s. 91.

⁸² HRABÍ, L. *Hodnocení obtížnosti výkladového textu učebnic přírodopisu pro 8. ročník ZŠ*. e-Pedagogium (on-line), 2002, roč. 2, č. 3. [cit. 2014-8-13]. Dostupné na [www: <http://epedagog.upol.cz/eped3.2002/clanek05.htm>](http://epedagog.upol.cz/eped3.2002/clanek05.htm).

⁸³ BENEŠ, P. – JANOUŠEK, J. – NOVOTNÝ, M. *Hodnocení obtížnosti textu středoškolských učebnic*. In: *Pedagogika*. 2009, roč. LIX, s. 294.

⁸⁴ JANOUŠKOVÁ, E. *Analýza učebnic zeměpisu*. Brno, 2008. Disertační práce. Masarykova univerzita v Brně. Katedra pedagogiky, s. 88.

odpovídá věkové kategorii středoškoláků. Z hlediska vymezeného rozsahu se pohybuje na nižší úrovni; z toho vyplývá, že učebnice pracuje s pojmy uvědoměle – autorům nešlo o vytvoření dějepisné „encyklopedie“, ale spíše o vytvoření textu, který žákům nabídne vhled do civilizačního a kulturního vývoje lidstva. Autoři se řídí přesvědčením, že smysl dějepisného vyučování spočívá především ve vytváření kulturního rozhledu, nikoli v biflování tisíců dat⁸⁵ a jmen. Je na první pohled patrné, že se při vytváření učebnice skutečně řídili snahou o postupování podle nejnovějších výsledků vědeckého bádání tak, aby se jim podařilo vytvořit moderní učebnici, která by žáky zaujala a nabídla jim nejen potřebné informace, ale i motivaci k dalšímu studiu.

Podle výsledků J. Průchy a M. Pluskala se hodnoty koeficientu h pohybují nad 30%, nejčastější mezi 50 % až 70 %. Učebnice, přiměřeně nasycená odbornými pojmy, by měla dosahovat ideálních hodnot v rozmezí od 31,45 % do 63,23 %.⁸⁶ L. Hrabí dosáhla hodnot 78.68-84.77⁸⁷, P. Beneš 56-68⁸⁸ a E. Janoušková 31.45-63.23⁸⁹. Výsledek $h = 42.86$ prokázal, že hustota odborné informace je přiměřená kognitivní úrovni žáků. Vzhledem ke snaze autorů je toto zjištění příjemné a potěšitelné. Přesto se musí brát v potaz skutečnost, že obtížnost textu není ovlivněna pouze množstvím použitých odborných pojmů; velkou měrou se na ní podílí syntaktická a sémantická struktura, která dohromady tvoří celkovou míru T .

Celková míra T a analýza výsledků: Optimální hodnoty míry T je složité stanovit; jako nejvýhodnější se jeví vycházet z údajů zjištěných v předchozích výzkumech. Obtížnost textu se pohybuje od 1 do 100 bodů. J. Průcha konstatuje, že na SOU se výsledky pohybovaly v rozmezí 26-49 bodů.⁹⁰ Podobné hodnoty potvrzují také výzkumy L. Hrabí (29.39-39.48)⁹¹, P. Beneše (26.5-38.3)⁹² i E. Janouškové (35.23-49.25)⁹³.

⁸⁵ POPELKA, M. - VÁLKOVÁ, V. *Dějepis pro gymnázia a střední školy 1: Pravěk a starověk*. Praha: SPN, 2001, s. 7.

⁸⁶ PLUSKAL, M. *Zdokonalení metody pro měření obtížnosti didaktických textů*. Pedagogika, roč. 46, 1996, č. 1, s. 72-73.

⁸⁷ HRABÍ, L. *Hodnocení obtížnosti výkladového textu učebnic přírodopisu pro 8. ročník ZŠ*. e-Pedagogium (on-line), 2002, roč. 2, č. 3. [cit. 2014-8-13]. Dostupné na [www: <http://epedagog.upol.cz/eped3.2002/clanek05.htm>](http://epedagog.upol.cz/eped3.2002/clanek05.htm).

⁸⁸ BENEŠ, P. – JANOUŠEK, J. – NOVOTNÝ, M. *Hodnocení obtížnosti textu středoškolských učebnic*. In: Pedagogika. 2009, roč. LIX, s. 294.

⁸⁹ JANOUŠKOVÁ, E. *Analýza učebnic zeměpisu*. Brno, 2008. Disertační práce. Masarykova univerzita v Brně. Katedra pedagogiky, s. 88.

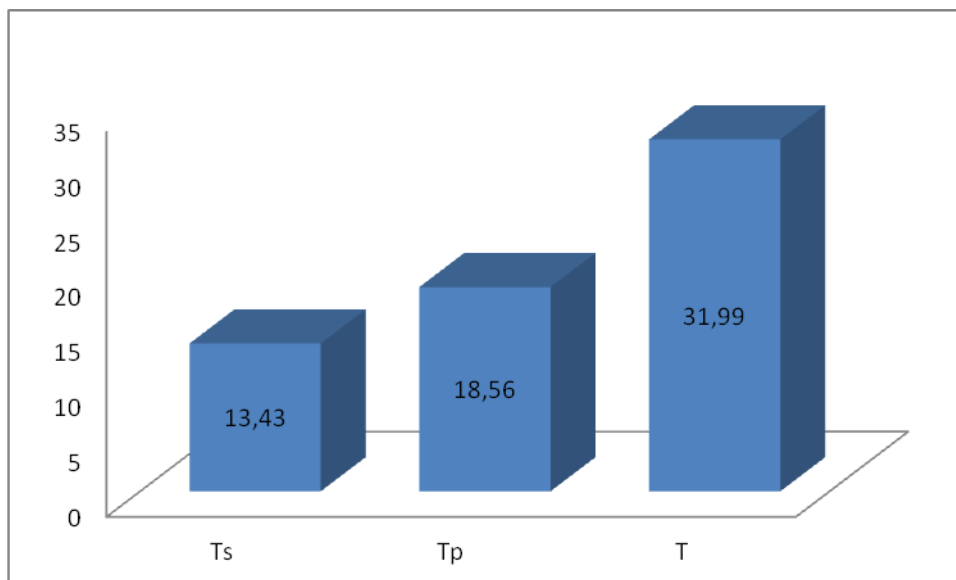
⁹⁰ PRŮCHA, J. *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média*. Brno: Paido, 1998, s. 62.

⁹¹ HRABÍ, L. *Hodnocení obtížnosti výkladového textu učebnic přírodopisu pro 8. ročník ZŠ*. e-Pedagogium (on-line), 2002, roč. 2, č. 3. [cit. 2014-8-13]. Dostupné na [www: <http://epedagog.upol.cz/eped3.2002/clanek05.htm>](http://epedagog.upol.cz/eped3.2002/clanek05.htm).

Při analýze dosáhla míra **T** ideálních **31.99** bodů. Z výsledku lze usuzovat, že autoři učebnice věnovali obtížnosti a přiměřenosti výkladového textu dostatečnou pozornost a během své práce mysleli především na to, aby se žákům s učebnicí dobře pracovalo.

Z níže uvedeného grafu zobrazujícího podíl syntaktického faktoru (T_s) a sémantického faktoru (T_p) na celkové obtížnosti výkladového textu (T) je patrné, že se na konečném výsledku podílel z větší míry sémantický faktor (z 58.02%); podíl syntaktického faktoru je zhruba o 17% nižší (41.98%). Vzhledem k tomu, že sémantické struktury je přikládán větší význam, dá se tento výsledek považovat za optimální.

Podíl syntaktického (T_s) a sémantického (T_p) faktoru na celkové obtížnosti výkladového textu (T)

Pozitivním znakem metody zjišťující komplexní míru obtížnosti textu je její didaktická realita.⁹⁴ S její pomocí se dá zjistit nejen obtížnost učiva, ale také se dají vysvětlit příčiny této obtížnosti a lze tak navrhnout možné korekce a úpravy. Vzhledem k práci získávání potřebných údajů lze u této metody počítat s vyšší přesností a objektivitou.

I tato metoda má ovšem svá negativa; především se zabývá pouze výkladovým textem a opomíjí neverbální materiál. Při výzkumu se také nelze vyvarovat drobných nepřesností; je

⁹² BENEŠ, P. – JANOUŠEK, J. – NOVOTNÝ, M. *Hodnocení obtížnosti textu středoškolských učebnic*. In: *Pedagogika*, 2009, roč. LIX, s. 294.

⁹³ JANOUŠKOVÁ, E. *Analýza učebnic zeměpisu*. Brno, 2008. Disertační práce. Masarykova univerzita v Brně. Katedra pedagogiky, s. 91.

⁹⁴ PLUSKAL, M. *Zdokonalení metody pro měření obtížnosti didaktických textů*. *Pedagogika*, roč. 46, 1996, č. 1, s. 62.

možné se domnívat, že výsledky měření komplexní míry obtížnosti textu různými osobami by se mohly nepatrně odlišovat (především při zařazování pojmů do vymezených kategorií).

Navzdory výše uvedeným negativům je třeba konstatovat, že míra T pro zjišťování obtížnosti didaktických textů je metodou, jejíž validita byla ověřena u nás i v zahraničí.⁹⁵

⁹⁵ PRŮCHA, J. *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média*. Brno: Paido, 1998, s. 70-72.

4 Pracovní listy

Ve výchovně-vzdělávacím procesu plní pracovní listy nezastupitelnou úlohu – motivují žáky (zvyšují jejich zájem o předmět a vedou je k samostatnému uvažování) a napomáhají fixaci a opakování učiva; v neposlední řadě také slouží k diagnostice získaných dovedností. Zaměřují se na ovládnutí vědomostí, znalostí, schopností a dovedností. Současným trendem je úsilí vedoucí především k celkovému zaktivizování práce žáka v procesu výuky a k jeho připravenosti k celoživotnímu učení⁹⁶.

„Žáci často vnímají historii jako soubor různých příběhů, mezi kterými nejsou schopni vidět souvislosti. Stává se, že zkušený žák pouze reprodukuje zápis z hodiny nebo výpisky z učebnice. V případě, že je nutné uvést po doplňující otázce fakta do souvislosti, není toho schopen.“⁹⁷

Pracovní listy kladou důraz na samostatné získávání informací.⁹⁸ Metoda kritického myšlení vede žáky k odhalování souvislostí, k porozumění a k vytváření vlastních závěrů. *„Vzhledem k množství zpráv, kterými jsme každodenně zahrnováni nejrůznějšími médii, je nezbytné připravovat žáky již od raného věku k tomu, aby uměli zprávy třídit, vyhodnocovat, vytvářet si vlastní názor a byli odolní k myšlenkovým manipulacím.“⁹⁹*

Při vytváření pracovních listů byl kladen důraz na:

- přehlednost (grafické zpracování, font písma, velikost písma, obrázky, zvýrazněné zadání);
- chronologickou posloupnost látky, se kterou se pracuje;
- provázanost jednotlivých úloh;
- didakticky vhodně zvolenou náročnost úkolů;
- střídání typu úloh a otázek;
- jasné pokyny pro žáky (jasná a srozumitelná formulace otázek);
- mezipředmětové vztahy;
- aplikaci získaných vědomostí;
- samostatnou / skupinovou práci;

⁹⁶ DOMINOVÁ, D. *Aktivizující metody ve výuce dějepisu*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2008, s. 11.

⁹⁷ GRACOVÁ, B. – DRAHOŠOVÁ, L. – LABISCH, M. *Metodika výuky dějepisu na 2. stupni základních škol a středních školách z pohledu pedagogické praxe – náměty pro začínajícího učitele*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2009, s. 70.

⁹⁸ DOMINOVÁ, D. *Aktivizující metody ve výuce dějepisu*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2008, s. 46.

⁹⁹ Tamtéž, s. 32.

- propojení s RVP a s klíčovými kompetencemi¹⁰⁰.

Z hlediska typologie úloh podle Vratislava Čapka¹⁰¹ byly využity:

1. Úlohy předpokládající převážně pamětnou reprodukci

- chronologické řazení historických poznatků;
- třídění historických poznatků podle druhu obsahu a vyhledávání vztahů mezi nimi;
- srovnávání konkrétních historických vztahů a vyvozování příčinných vztahů;
- přisuzování vlastnosti historickým jevům.

2. Úlohy předpokládající převážně složité myšlenkové operace

- otázky a úkoly napomáhající vytváření historických pojmů a vedoucí k zobecnění historických informací;
- vztahové otázky a úkoly směřující ke zjišťování podmíněnosti jevů, procesů, příčinně-následných vztahů;
- otázky a úkoly srovnávací, vedoucí ke zjišťování shod, rozdílů, podobností a souvislostí.

3. Úlohy předpokládající převážně tvořivé myšlenkové operace

- otázky a úkoly na tvořivou aplikaci historických poznatků, směřující k přenosu známých poznatků na novou, neznámou situaci;
- otázky a úkoly směřující k řešení problémových situací.

4. Úlohy sledující hodnotové orientace

- otázky a úkoly navozující zájem o dějepis a vyvolávající reakci na probírané učivo;
- otázky a úkoly směřující k hodnotícímu soudu, kritickému názoru, postoji, ocenění.

Pro vzbuzení zájmu žáků o dějepis a probíraná témata byly využívány mapy, obrazový materiál, ukázky z dobových dokumentů, křížovky a osmisměrky.

Mapy a obrazový materiál přispívají k názornosti výuky a napomáhají utváření historických představ¹⁰², zároveň pomáhají rozvíjet logické a abstraktní myšlení. Žáci se seznamují s použitými symboly. Získaný obsah je dále tříděn a strukturován, nové

¹⁰⁰ *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia (RVP G)* [online]. VÚP v Praze, 2007, s. 8-10. [cit. 2014-20-08]. URL: http://www.vuppraha.cz/soubory/RVPG_2007_06.pdf.

¹⁰¹ DOMINOVÁ, D. *Aktivizující metody ve výuce dějepisu*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2008, s. 35-36.

¹⁰² LABISCHOVÁ, D. *Didaktická média ve výuce dějepisu*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2008, s. 8.

informace jsou zasazovány do širšího kontextu. Čtení map musí být cílené, řízené otázkami a úlohami.¹⁰³

Využití ukázek z dobových dokumentů a beletrie umožňuje, „aby se žáci naučili pracovat s dokumenty a texty, dokázali je kriticky zpracovat a na základě doložených faktů prezentovat svůj názor“.¹⁰⁴ Písemné prameny slouží nejen k hledání souvislostí, ale také k oživení historie – žáci se mohou lépe ztotožnit s přímými účastníky událostí (k tomu slouží také známé citáty).

Aby bylo opakování zajímavější, je možné uspořádat menší soutěž, například v luštění křížovek a osmismerek; žáci si díky tomu zopakují důležité pojmy a historické osobnosti.¹⁰⁵ Pro zopakování učiva byla vytvořena také doplňovací cvičení, tzn. jednoduchý text s chybějícími informacemi. Na základě získaných vědomostí žáci tyto informace doplní.¹⁰⁶

Důležitá je následná kontrola vyplněných pracovních listů. „Kontrolou vyučovacího procesu rozumíme zjišťování a posuzování výsledků vyučovacího procesu, stupně dosažení jeho cílů v oblasti kognitivní, afektivní i psychomotorické.“¹⁰⁷

Pracovní listy byly vytvořeny tak, aby umožnily přiblížit, procvičit a dále prohloubit probírané téma. Navržené náměty a postupy zohledňují mezipředmětové vztahy¹⁰⁸, které se zaměřují především na zeměpis, literaturu a dějiny umění; žáci si díky tomu uvědomí, že dějepis v sobě zahrnuje poznatky z mnoha dalších předmětů. I to pro ně může být impulzem, proč dát dějepisu šanci.

¹⁰³ LABISCHOVÁ, D. *Didaktická média ve výuce dějepisu*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2008, s. 81.

¹⁰⁴ BURSÍKOVÁ, L. – MARTINOVSKÝ, P. *Metodické inspirace: mezipředmětové vztahy v dějepise: ze zkušeností z výuky i mimoškolních činností*. Praha: ASUD, 2009, s. 25.

¹⁰⁵ ČAPKA, F. – LUNEROVÁ, J. *Dějepis I.: inspirace a projekty: náměty pro tvořivou výuku*. Praha: Scientia, 2008, s. 12.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 16.

¹⁰⁷ GRACOVÁ, B. – DRAHOŠOVÁ, L. – LABISCH, M. *Metodika výuky dějepisu na 2. stupni základních škol a středních školách z pohledu pedagogické praxe – náměty pro začínajícího učitele*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2009, s. 31.

¹⁰⁸ ČAPKA, F. – LUNEROVÁ, J. *Dějepis I.: inspirace a projekty: náměty pro tvořivou výuku*. Praha: Scientia, 2008, s. 5.

5 Pravěk

Tematický celek zabývající se pravěkem je obsáhlý, přesto v něm chybí některé znalosti a dovednosti, jejichž osvojení (především během prvních hodin dějepisu) je pro žáky nezbytné. Vzhledem k neúplné úvodní kapitole byly vytvořeny dva pracovní listy, které se snaží tento nedostatek eliminovat.

Na základě pracovního listu „Úvod do dějepisu“ žák:

- vysvětlí pojmy historie, dějepis, historiografie;
- uvede, co jsou to historické prameny, jejich rozdělení;
- vyhledá archivy, muzea, galerie a skanzeny v nejbližším okolí svého bydliště;
- orientuje se na časové ose (periodizace dějin).

Druhý pracovní list žáky stručně seznamuje s pomocnými vědami historickými. Je důležité, aby si žáci uvědomili, jaké vědní disciplíny pomáhají historikovi při jeho práci. Díky tomu mohou i hlouběji proniknout do problematiky historického bádání a zkoumání, povšimnout si provázanosti a prolínání jednotlivých oborů a disciplín.

Pracovní listy zabývající se dobou kamennou, bronzovou a železnou se zaměřují hlavně na názorné přiblížení hmotných archeologických pramenů (nástroje, zbraně, keramika, obydlí, šperky) pomocí obrazového materiálu. U doby železné je důraz kladen především na Kelty a na jejich oppida; u stěhování národů jsou naopak akcentováni Slované a jejich mytologie. Jelikož se jedná o naše dávné kořeny, je vhodné, aby se s nimi žáci blíže seznámili.

K procvičení a upevnění probíraného učiva byly zvoleny různé typy úloh: osmisměrky, křížovky, časová osa, spojování dvojic, výběr ze dvou možností, výběr slov z nabídky, práce s historickými prameny, práce s obrazovým materiálem.

Po vyplnění pracovních listů žák:

- periodizuje období pravěku;
- uvede vědní obory zabývající se pravěkem;
- zařadí jména dvou významných archeologů (J. E. Vocel, K. Absolon);
- rozlišuje typy archeologických pramenů;
- uvede časopisy zabývající se archeologií;
- charakterizuje vývojové typy člověka;
- objasní základní vědomosti o způsobu života a o kultuře v jednotlivých obdobích pravěku.

5.1 Pracovní listy – pravěk

ÚVOD DO DĚJEPISU

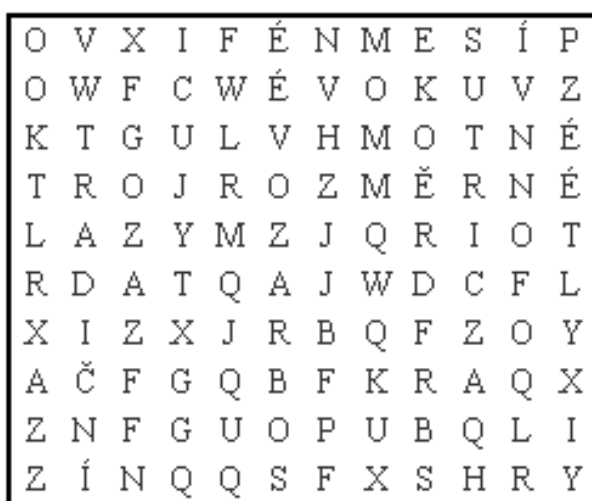
1. Doplňte slova z nabídky.

historie - dějepis - historiografie

- _____ = školní předmět
- _____ = dějepisectví; výklad dějin v různých obdobích
- _____ = věda zkoumající minulost lidské společnosti v určitém čase a prostoru

2. Historické prameny

a) Najděte v osmisměrce typy historických pramenů.

trojrozměrné
obrazové
tradiční
písemné
zvukové
hmotné

Hmotné prameny se také nazývají jako _____.

b) Doplňte ke každému historickému prameni konkrétní příklady.

Hmotné prameny: _____

Písemné prameny: _____

Obrazové prameny: _____

Tradiční prameny: _____

Zvukové prameny: _____

3. Naše okolí:

Archiv (2): _____

Muzeum (4): _____

Galerie (1): _____

Skanzen (2): _____

4. Periodizace dějin

Zaneste na časovou osu:

moderní dějiny – středověk – starověk – pravěk - novověk

--	--	--	--	--

POMOCNÉ VĚDY HISTORICKÉ (PVH)

1. Co to jsou PVH? Zkuste je stručně charakterizovat vlastními slovy.

2. Zakroužkujte správnou odpověď.

Paleografie je

- a) nauka o pečetích
- b) nauka o písmu
- c) nauka o rodových vztazích

Sfragistika je

- a) nauka o znacích
- b) nauka o rodových vztazích
- c) nauka o pečetích

Diplomatika je

- a) nauka o listinách
- b) nauka o nápisech
- c) nauka o znacích

Metrologie je

- a) nauka o mírách a vahách
- b) nauka o nápisech
- c) nauka o vlajkách

3. Přiřad'te k charakteristikám tyto PVH:

genealogie - heraldika – chronologie – numismatika

nauka o způsobech měření času _____

nauka o znacích _____

nauka o rodových vztazích _____

nauka o platidlech _____

4. Poznejte podle obrázků, jaká PVH se těmito předměty zabývá.

5. Jaké PVH se mohou podílet na zkoumání listiny? Vysvětlete.

PRAVĚK

1. Jak pravěk dělíme? Seřad'te chronologicky.

DOBA BRONZOVÁ

DOBA KAMENNÁ

DOBA ŽELEZNÁ

Podle čeho vznikly tyto názvy? _____

2. Názvy vědních oborů zabývajících se pravěkem. Zakroužkujte správnou odpověď.

Věda studující minulé lidské společnosti prostřednictvím archeologických pramenů:

- a) prehistorie b) archeologie

Historický obor zabývající se rekonstrukcí života dávno zaniklých společností:

- a) prehistorie b) archeologie

Věda zabývající se vzezřením pravěkých lidí:

- a) paleontologie b) paleoantropologie

Věda zkoumající pravěká zvířata:

- a) paleontologie b) prehistorie

Věda zkoumající pravěké rostliny:

- a) paleobotanika b) paleontologie

3. Co je to letecká archeologie? Jak byste ji popsali? K čemu může být dobrá?

4. Kdo byl kdo? Dvě významné osobnosti české archeologie.

průkopník české archeologie

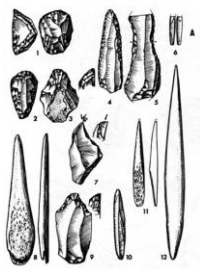
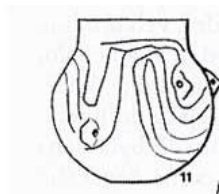
Jan Erazim Vocel

nálezce Věstonické Venuše

Karel Absolon

5.

a) Pojmenujte tyto archeologické prameny:

b) Dochovaly se nám z pravěku nějaké písemné památky?

ANO - NE

6.

a) Zkuste vyhledat, jak se nazývá místo v blízkosti Hradce Králové, kde se můžete seznámit za pomoci praktických metod se životem pravěkých lidí.

b) Najděte název aspoň jednoho archeologického časopisu.

VZNIK A VÝVOJ ČLOVĚKA

1. Seřad'te od nejstaršího vývojového typu k nejmladšímu.

člověk dnešního typu, člověk zručný, člověk vzpřímený, člověk rozumný

2. Spojte latinský a český název:

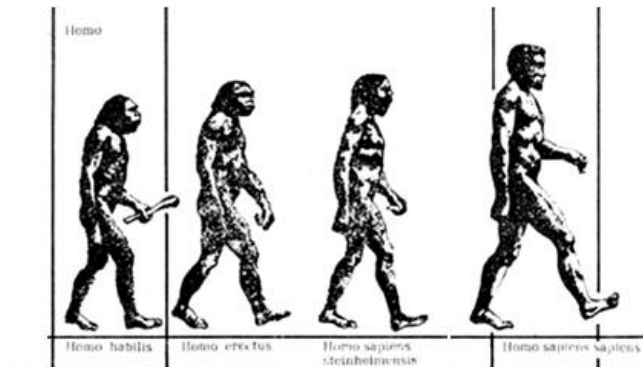
homo habilis	člověk dnešního typu
homo erectus	člověk rozumný
homo sapiens	člověk zručný
homo sapiens sapiens	člověk vzpřímený

3. Neandrtálci byli poddruhem jakého typu člověka?

a) homo habilis b) homo erectus c) homo sapiens

4. Přiřad'te k vývojovým typům člověka tyto charakteristiky:

rozvoj mozku a myšlení, vznik artikulované řeči, ruka orgán práce

5. Přiřad'te k obrázkům druh člověka, který jako první ovládnul zobrazené schopnosti.

6. Proces hominizace zahrnuje:

napřimování	ruky (postavení palce proti ostatním prstům)
chůze	nadočnicových oblouků
vývoj	mozkovny
schopnost	po zadních končetinách
zvětšení	postavy
snižování	uchopovat předměty

7. Poznejte podle popisu jednotlivé typy člověka:

- lov větších zvířat	- rychlý proces sapientizace
- život v tlupách	- schopnost mluvit
- dorozumívání řečí	- jednoduché přístřešky
- rychlý rozvoj myšlení	- dokonalejší nástroje
	- pohřbívání mrtvých
- užívání ohně	- výroba prvních primitivních nástrojů
- rozvoj mozku	- vzpřímená chůze po dvou končetinách
- větší postava	- ruka jako orgán práce
- redukce ochlupení těla	- ploché čelo
- pozvolné završení procesu hominizace	- výrazné nadočnicové oblouky

DOBA KAMENNÁ (PALEOLIT A MEZOLIT)

1. Věstonická venuše

a) Označte na obrázku Věstonickou venuši.

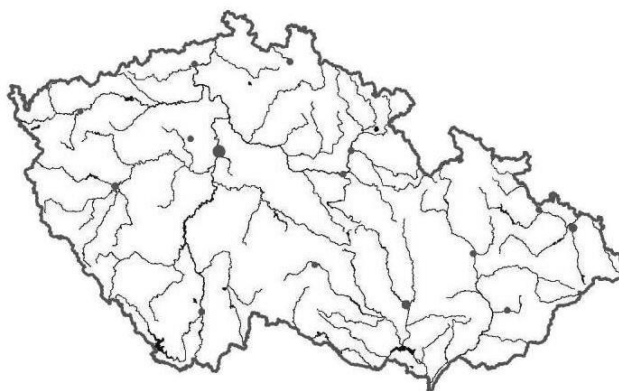
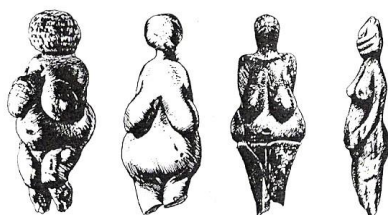
b) Doplňte údaje o této sošce

místo nálezů: _____

objevitel: _____

materiál: _____

c) Na slepé mapě vyznačte místo nálezů.

2. Co všechno se mohlo dávat do hrobů jako milodary?

3. Prvním domestikovaným zvířetem se v mezolitu stal/a _____

4. Knihy o pravěku pro děti. Jméno autora zjistíte po vyluštění křížovky.

Lovci

a) mamutů

b) kojotů

c) vlků

Osada

a) Orlů

b) Havranů

c) Holubů

U ... řeky

a) Bouřlivé

b) Malé

c) Veliké

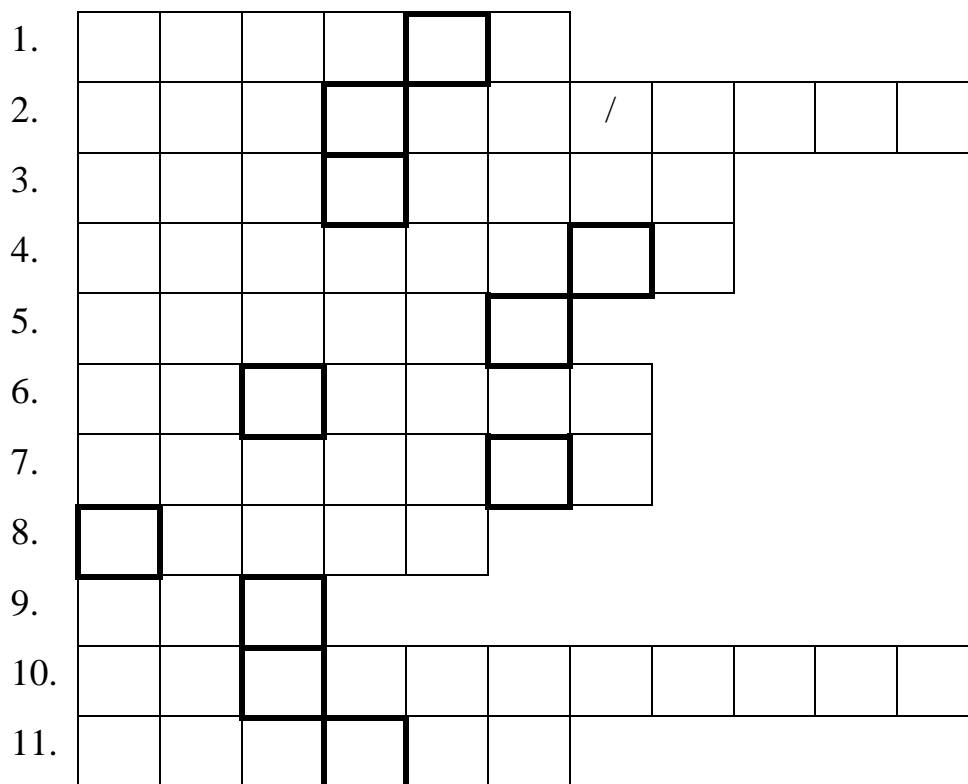
... poklad

a) Stříbrný

b) Bronzový

c) Zlatý

5. Knihy o pravěku – autor knih pro děti a známý ilustrátor

1. pravěké sošky nahých žen
2. kamenný nástroj srdcovitého tvaru
3. štěpný druh horniny
4. předměty ukládané do hrobu spolu s mrtvým
5. pravěký člověk začal lovit v ...
6. člověk zručný = homo ...
7. jeskyně ve Francii s pravěkými nástěnnými malbami
8. naleziště ve východní Africe – Olduvajská ...
9. první ochočená zvířata
10. poddruh homo sapiens
11. Věstonická venuše byla nalezena v ... Věstonicích

TAJENKA:

Autor knih o pravěku (pro děti):

Eduard _____

Ilustrátor (paleontologické rekonstrukce):

Zdeněk _____

DOBA KAMENNÁ (NEOLIT)

1. Vyberte správnou odpověď.

Žďáření je:

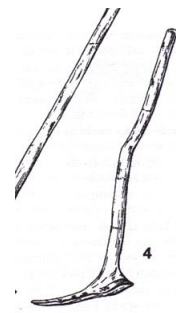
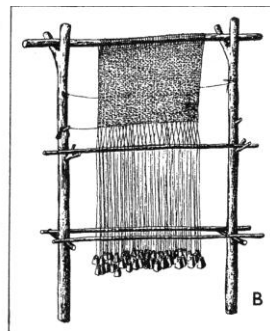
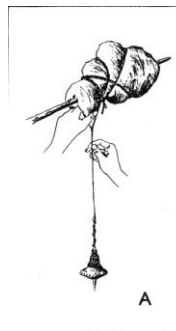
- a) vypalování porostu za účelem získání zemědělské půdy
- b) hloubení odpadních jam na okraji pravěké vesnice

Rondel je:

- a) způsob uspořádání obydlí ve vesnici do kruhu
- b) stavba kruhového/elipsovitého půdorysu

2. Podle obrázků pojmenujte novinky, které s sebou přinesla neolitická revoluce.

K čemu tyto předměty sloužily?

3. a) Stručně charakterizujte kořistnické a produktivní hospodářství.

Kořistnické hospodářství: _____

Produktivní hospodářství: _____

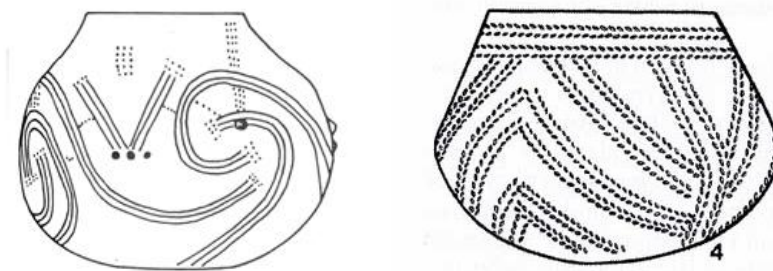
b) Které z nich můžeme označit jako prisvojovací a které jako výrobní hospodářství?

Kořistnické hospodářství = _____

Produktivní hospodářství = _____

c) Který typ hospodářství je typický pro neolit? _____

4. Poznejte lineární a vypíchanou keramiku.

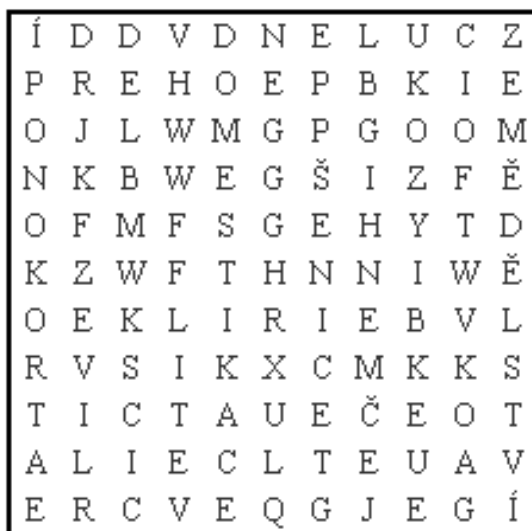
5. Jaké byly důsledky neolitické revoluce? Doplňte vhodná slova.

Převládá u _____ způsob života.

Vzhledem k dostatku obživy r _____ počet obyvatel.

Lidé se dožívali v _____ věku.

6. Neolit – novinky v zemědělství.

domestikace

zemědělství

pšenice

ječmen

konopí

kozy

ovce

len

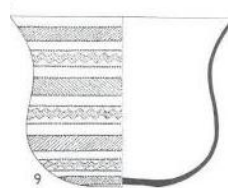
DOBA KAMENNÁ (ENEOLIT)

1. Nové prvky eneolitu I.

Získávání kovu z rudy	metalurgie / hornictví
Získávání kamene podzemní těžbou	hornictví / hutnictví
Tavba měděné rudy	metalurgie / hutnění
Hliněný tavicí pohárek	nálevka / tyglík
Obchodování mezi vzdálenými osadami	dálkový obchod/ blízký obchod
Sídliště nového typu	hrady / hradiště
Oradlo sloužilo k	orání / žďáření
Osady stavěné na březích jezer	násepní / nákolní

2. Keramika

zvoncové poháry - nálevkovité poháry - šňůrová keramika

3. Přesmyčky - Nové prvky eneolitu II.

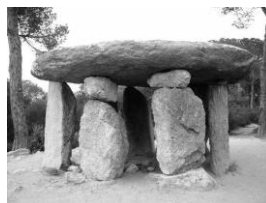
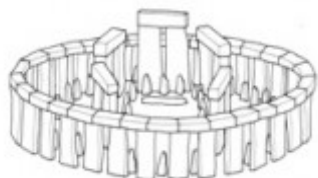
LADORO	_____	ZŮV	_____
ĎĚM	_____	KERASE	_____
TALMOREKES	_____	CHÁTRIPAAR	_____
LĚDBA RÁCEP	_____	ŇŮK	_____

4. Jaké zvíře bylo domestikováno a k čemu se využívalo? Jaký předmět z předchozího cvičení s ním můžeme spojit?

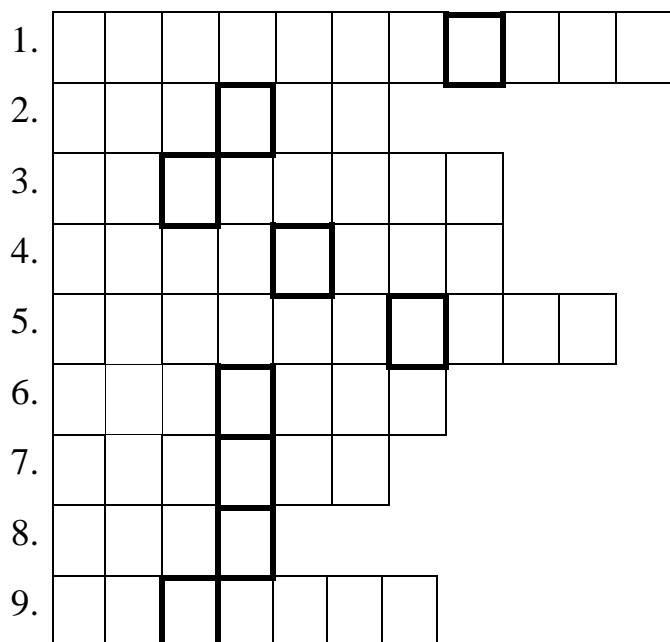

5. Megalithy = kamenné kultovní památky. Přiřaďte k obrázkům správný název.

dolmen - kamenné řady- kamenné kruhy (Stonehenge) - menhir

6. Ve Středomoří se pozdní doba kamenná označuje jako _____

1. Posílení postavení muže v rodině i ve společnosti se nazývá...
2. Osamělý vztyčený balvan
3. Sídliště ohrazené valy nebo palisádou
4. Kamenné kultovní památky
5. V počátcích hornictví vznikají ... doly.
6. Osady stavěné na březích jezer
7. Hliněný tavicí pohárek
8. V eneolitu dochází k šíření (Cu) ...
9. Tavba měděné rudy

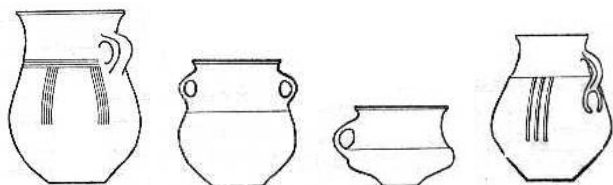
DOBA BRONZOVÁ

1. Vyřešte rovnici:

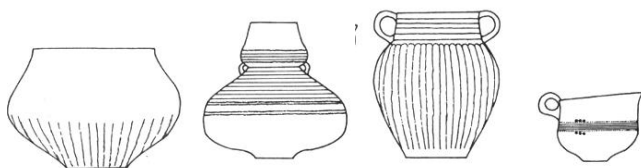
Cu _____ + Sn _____ = _____.

2. Keramika v době bronzové

Únětická kultura – nejtypičtějším tvarem byl tzv. koflík = menší hrneček s ouškem těsně nad dnem nádoby. **Najděte koflík mezi vyobrazenými nádobami.**

Knovízská kultura – typickým tvarem byla tzv. etážovitá amfora = nádoba se silně vypouklým hrdlem, která vypadala jako dvě spojené nádoby na sobě. **Najděte ji.**

3. Způsoby pohřbívání.

a) Zakroužkujte správnou odpověď.

Mohyla je:

- a) hliněný násep nad hrobem
- b) kámen připomínající významnou událost

Popelnice je:

- a) nádoba na odpadky
- b) nádoba na popel zemřelého

b) Který z těchto dvou typů pohřbívání byl žárový?

4. Pojmenujte bronzové předměty na obrázcích.

dýka – náholenice – pancíř – spona – štít

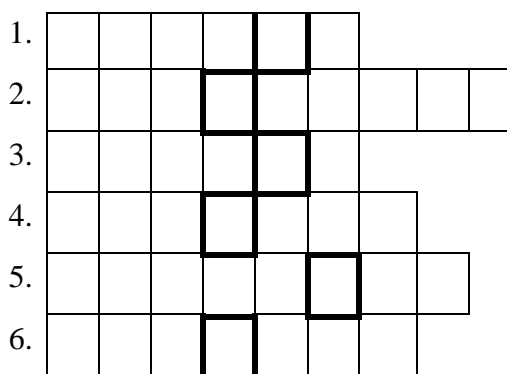
DOBA ŽELEZNÁ

1. Kdo sídlil na našem území v době železné?

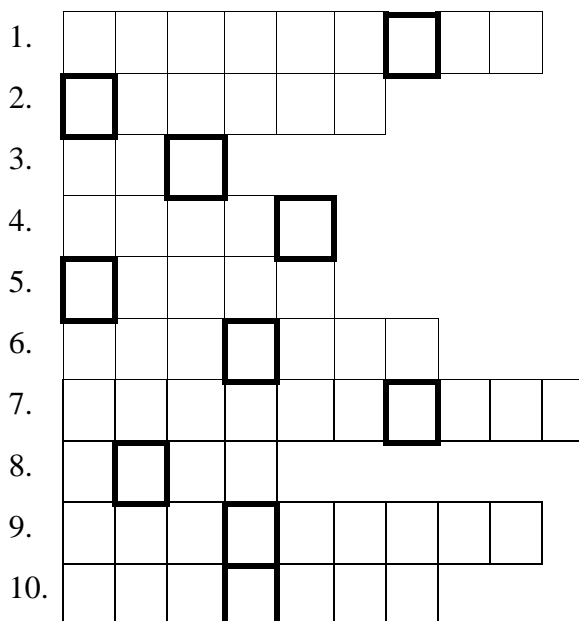
- a) Germáni b) Keltové c) Slované

2. Jak se jmenovala dvě keltská oppida?

_____ a _____

1. Nový materiál v době železné
2. Nové řemeslo doby železné (výroba kol)
3. Keltský kmen sídlící na našem území
4. Velké keltské opevněné sídlo
5. V jakém státě se nachází Halštat? V...
6. Kdo sídlil na našem území v době železné?

1. Keltové k výrobě keramiky používali ... kruh
2. Železná ruda se ... ve vysokých pecích
3. Nově domestikované zvíře
4. Významné naleziště – Býčí ...
5. Keltský duchovní/kněz
6. Keltské mince
7. Keltové byli zruční ...
8. Keltské železné nářadí
9. La Tene je ve ...
10. Keltský kmen Bójů dal našemu území název...

DOBA ŘÍMSKÁ

1. Jeden římský historik píše o Germánech na našem území. Jak se tento historik jmenuje? Vyluštěte runový nápis.

𐌆	𐌆	𐌖	𐌱		𐌆	𐌆

𐌆	𐌆	𐌱	𐌱	𐌱		𐌆	𐌆

↑	𐌆	𐌆		↑	𐌆	𐌆

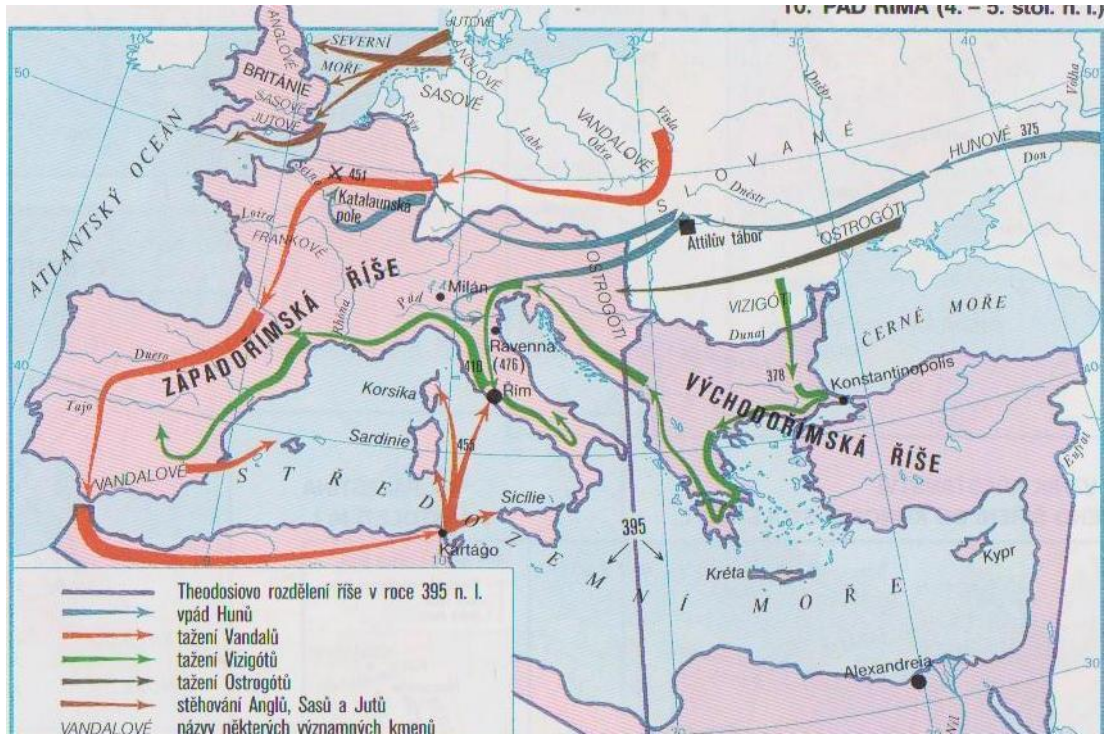
𐌆	𐌆	𐌱	𐌆	𐌱	𐌆	𐌆	𐌆	
f	u	th	o	r	c	g	w	
𐌆	𐌱		𐌆	𐌱	𐌆	𐌆	𐌆	
h	n	i	j	ei	p	z	s	
↑	𐌖	𐌆	𐌆	𐌱	𐌆	𐌆	𐌆	
t	b	e	m	l	ng	d	œ	
𐌆	𐌆	𐌆	𐌆	𐌆	𐌆	𐌆	𐌆	
a	æ	y	io	ea	q	k	st	g

„Vedle Hermundurů sídlí Naristové a dále Markomani a Kvádové. Obzvláštní je sláva a moc Markomanů. I samotná svá nynější sídla získali statečností, vyhnáním Bojů ... Markomani a Kvádové si uchovali až do doby, na kterou se ještě pamatujeme, krále domácího původu ze vznešeného rodu Marobudova a Tudrova. Dnes snášejí i cizí. Moc a hodnost králů se opírá o schválení Říma. Tu a tam jim pomáháme vojensky, častěji penězi, a jejich vážnost není proto menší.“ (Germania 43)

2. Jaké dva germánské kmeny vyhnali z našeho území Kelty? Jak se jmenoval jejich král?

STĚHOVÁNÍ NÁRODŮ

1. Germánské kmeny

Kde se tyto germánské kmeny nakonec usadily?

Anglové Jutové Ostrogóti Sasové Vandalové Vizigóti

Británie _____

Itálie _____

Pyrenejský poloostrov _____

severní Afrika _____

2. Vyberte správnou odpověď

Kdo je to barbar?

- a) člověk nemluvící řecky b) nevzdělaný člověk

Kdo toto označení poprvé použil?

- a) Římané b) Řekové

3. Přesmyčka. Na naše území přišli _____

NÉVALOS

4. Slovanští bohové.

Perun	a) bůh zla	b) bůh hromu
Veles	a) ochránce stád	b) bůh řemesel
Dažbog	a) bůh úrody	b) bůh temnoty
Svarog	a) bůh hromu	b) bůh řemesel a kovářství
Černoboh	a) bůh světla	b) bůh zla a temnoty
Živa	a) bohyně plodnosti	b) bohyně smrti

5. Slovanské kmeny

a) Jak dělíme slovanské kmeny? Podle čeho?

_____, _____, _____

b) Do jakého slovanského kmene spadají Češi?

6. Jakého slovanského boha můžete vidět zpodobněného cestou na Radhošť?

Co to drží v ruce?

5.2 Metodické listy – pravěk

Metodický list k pracovnímu listu ÚVOD DO DĚJEPISU

Anotace: Žáci pracují s textem, hodnotí a interpretují informace, vyvozují závěry. K vyplnění pracovního listu je třeba jako další zdroj použít internet a učebnici. Pracovní list se stane součástí žákova portfolia.

Věková skupina: 1. ročník vyššího gymnázia/SS

Organizace učební činnosti: společná práce

Čas potřebný ke zpracování: 15 minut

Pomůcky: učebnice, internet, encyklopedie/slovník

Cíle: orientace v základních pojmech týkajících se historie a historického poznání

Klíčové kompetence:

kompetence k učení (vyhledávání a třídění informací, uvádění věcí do souvislostí)

kompetence k řešení problémů (kritické myšlení)

kompetence komunikativní (naslouchání druhým, věcná výměna názorů)

Očekávané výstupy:

Žák: popíše typy historických pramenů, charakterizuje je a doloží na konkrétních příkladech;

vyhledá muzea, archivy, skanzeny a galerie v jeho nejbližším okolí; rozčlení dějiny na jednotlivé periody s jejich základní charakteristikou.

Průřezová témata:

Osobnostní a sociální výchova: efektivní řešení problémů

Klíčová slova: historické prameny, periodizace dějin, historie, dějepis, historiografie, muzea, galerie, archivy

Zdroje:

generátor osmisměrek: <http://www.sudokuweb.org/cs/osmismerky/>

Metodický list k pracovnímu listu POMOCNÉ VĚDY HISTORICKÉ (PVH)

Anotace: Žáci pracují s textem i s obrazovým materiálem. Hodnotí a interpretují informace, vyvozují z nich závěry. K vyplnění pracovního listu je třeba jako další zdroj použít slovník/encyklopedie. Pracovní list se stane součástí žákova portfolia.

Věková skupina: 1. ročník vyššího gymnázia/SŠ

Organizace učební činnosti: společná práce

Čas potřebný ke zpracování: 15 minut

Pomůcky: slovník/encyklopedie

Cíle: seznámení s vybranými PVH, zamyšlení nad prací historika a nad provázáním jednotlivých PVH (jejich vzájemné doplňování)

Klíčové kompetence:

kompetence k učení (vyhledávání a třídění informací, uvádění věcí do souvislostí)

kompetence k řešení problémů (řešení problémů, kritické myšlení)

kompetence komunikativní (naslouchání druhým, věcná výměna názorů)

Očekávané výstupy:

Žák: popíše vybrané PVH; objasní, čím se konkrétní PVH zabývají; zdůvodní vzájemné propojení a spolupráci jednotlivých PVH.

Průřezová témata:

Osobnostní a sociální výchova: efektivní řešení problémů

Klíčová slova: pomocné vědy historické

Zdroje:

Klipart (Word): <http://office.microsoft.com/cs>

Metodický list k pracovnímu listu PRAVĚK

Anotace: Žáci pracují s textem a obrazovým materiálem. Hodnotí a interpretují informace, vyvozují z nich závěry. K vyplnění pracovního listu je třeba jako další zdroj použít internet, učebnice, slovník/encyklopedii. Pracovní list se stane součástí žákova portfolia.

Věková skupina: 1. ročník vyššího gymnázia/SS

Organizace učební činnosti: samostatná/skupinová práce – kontrola úkolů formou diskuse

Čas potřebný ke zpracování: 20 minut

Pomůcky: učebnice, internet, slovník/encyklopedie

Cíle: seznámení se základními informacemi týkajícími se pravěku obecně: periodizace pravěku, vědní obory zabývající se pravěkem, archeologické prameny, archeologické časopisy, Všečary – živá archeologie

Klíčové kompetence:

kompetence k učení (vyhledávání a třídění informací, uvádění věcí do souvislostí)

kompetence k řešení problémů (samostatné řešení problémů, kritické myšlení)

kompetence komunikativní (vede k naslouchání druhým a věcné výměně názorů)

Očekávané výstupy:

Žák: užívá základní terminologii týkající se pravěku; pojmenuje archeologické prameny

Průřezová témata:

Osobnostní a sociální výchova: efektivní řešení problémů

Multikulturní výchova: poznání pravěké kultury

Klíčová slova: periodizace pravěku, archeologie, archeologické prameny, archeologický časopis

Zdroje:

keramika: <http://www.muzeumzatec.cz/kultura-s-linearni-keramikou.html>

hrob: <http://pf.ujep.cz/~velimskyt/pravek/02paleolit/pa70.jpg>

obydlí: <http://1229.webnode.cz/stolany-v-praveku-az-ranem-stredoveku/>

nástroje: <http://history-if.blog.cz/0909/pravek>

šperky: http://www.ckrumlov.info/docs/cz/region_histor_brdika.xml?style=printable

nástěnné malby: www.vtm.e15.cz

Metodický list k pracovnímu listu VZNIK A VÝVOJ ČLOVĚKA

Anotace: Žáci pracují s textem i s obrazovým materiálem. Hodnotí a interpretují informace, vyvozují z nich závěry. K vyplnění pracovního listu je třeba jako další zdroj použít učebnici a encyklopedie. Pracovní list se stane součástí žákova portfolia.

Věková skupina: 1. ročník vyššího gymnázia/SS

Organizace učební činnosti: skupinová práce

Čas potřebný ke zpracování: 20 minut

Pomůcky: učebnice, encyklopedie

Cíle: seznámení se základními vývojovými typy člověka – s jejich charakteristikou, schopnostmi a dovednostmi

Klíčové kompetence:

kompetence k učení (vyhledávání a třídění informací, uvádění věcí do souvislostí)

kompetence k řešení problémů (samostatné řešení problémů, kritické myšlení)

kompetence komunikativní (vede k naslouchání druhým a věcné výměně názorů)

kompetence sociální a personální (spolupráce a komunikace)

Očekávané výstupy:

Žák: popíše vývojové typy člověka; charakterizuje a porovná je; zhodnotí jejich kulturní přínos.

Průřezová témata:

Osobnostní a sociální výchova: efektivní řešení problémů

Multikulturní výchova: zásadní zlomy ve vývoji lidstva

Klíčová slova: vývojové typy člověka, používání ohně, artikulovaná řeč, vzpřímená postava

Zdroje:

vývojové typy člověka: <http://pf.ujep.cz/~velimskyt/pravek/02paleolit/pa02.jpg>

Klipart (Word): <http://office.microsoft.com/cs>

kamenný nástroj: <http://history-if.blog.cz/0909/pravek>

Metodický list k pracovnímu listu DOBA KAMENNÁ (PALEOLIT A MEZOLIT)

Anotace: Žáci pracují s textem i s obrazovým materiálem. Hodnotí a interpretují informace, vyvozují z nich závěry. K vyplnění pracovního listu je třeba jako další zdroj použít internet, učebnici, slovník/encyklopedie. Pracovní list se stane součástí žákova portfolia.

Věková skupina: 1. ročník vyššího gymnázia/SŠ

Organizace učební činnosti: skupinová práce

Čas potřebný ke zpracování: 30 minut

Pomůcky: učebnice, slovník/encyklopedie, internet

Cíle: seznámení se základní terminologií týkající se paleolitu a mezolitu, s pravěkým uměním a s osobnostmi E. Štorcha a Z. Buriana

Klíčové kompetence:

kompetence k učení (vyhledávání a třídění informací, uvádění věcí do souvislostí)

kompetence k řešení problémů (samostatné řešení problémů, kritické myšlení)

kompetence sociální a personální (podpora spolupráce a komunikace)

kompetence komunikativní (orientace v pramenech a internetových zdrojích)

Očekávané výstupy:

Žák: doloží nejdůležitější mezníky paleolitu a mezolitu, zhodnotí vývoj pravěkého umění.

Průřezová témata:

Osobnostní a sociální výchova: efektivní řešení problémů

Multikulturní výchova: pravěké umění

Klíčová slova: venuše, paleolit, mezolit, domestikace, Eduard Štorch, Zdeněk Burian

Zdroje:

venuše: <http://moje-kniha-stinu.blog.cz/0902/animismus>

slepá mapa ČR: <http://www.zemepis.com/reky4.php>

Metodický list k pracovnímu listu DOBA KAMENNÁ (NEOLIT)

Anotace: Žáci pracují s textem i s obrazovým materiálem. Hodnotí a interpretují informace, vyvozují z nich závěry. K vyplnění pracovního listu je třeba jako další zdroj použít učebnice a slovník/encyklopedie. Pracovní list se stane součástí žákova portfolia.

Věková skupina: 1. ročník vyššího gymnázia/SŠ

Organizace učební činnosti: samostatná práce

Čas potřebný ke zpracování: 20 minut

Pomůcky: učebnice, slovník/encyklopedie

Cíle: seznámení s neolitickými novinkami v oblasti zemědělství a s kulturou v období neolitu

Klíčové kompetence:

kompetence k učení (vyhledávání a třídění informací, uvádění věcí do souvislostí)

kompetence k řešení problémů (samostatné řešení problémů, kritické myšlení)

kompetence komunikativní (orientace v pramenech a historické literatuře)

Očekávané výstupy:

Žák: zhodnotí přínos neolitické revoluce.

Průřezová témata:

Osobnostní a sociální výchova: efektivní řešení problémů

Multikulturní výchova: pravěké umění

Environmentální výchova: vliv člověka na životní prostředí

Klíčová slova: neolitická revoluce, domestikace, keramika

Zdroje:

srp: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/0/0a/Museum_Quintana_-_Neolithische_Sichel.jpg/800px-Museum_Quintana_-_Neolithische_Sichel.jpg

tkalcovský stav: <http://pf.ujep.cz/~velimsky/pravek/03neolit/n157.jpg>

motyka: <http://pf.ujep.cz/~velimsky/pravek/03neolit/n154.jpg>

lineární keramika: <http://pf.ujep.cz/~velimsky/pravek/03neolit/n111b.jpg>

vypíchaná keramika: <http://www.muzeumzatec.cz/kultura-s-vypichanou-keramikou.html>

generátor osmisměrek: <http://www.sudokuweb.org/cs/osmismerky/>

Metodický list k pracovnímu listu DOBA KAMENNÁ (ENEOLIT)

Anotace: Žáci pracují s textem i s obrazovým materiálem. Hodnotí a interpretují informace, vyvozují z nich závěry. K vyplnění pracovního listu je třeba jako další zdroj použít učebnici a slovník/encyklopedie. Pracovní list se stane součástí žákova portfolia.

Věková skupina: 1. ročník vyššího gymnázia/SS

Organizace učební činnosti: samostatná práce

Čas potřebný ke zpracování: 25-30 minut

Pomůcky: učebnice, slovník/encyklopedie

Cíle: seznámení s přínosem eneolitu a s pravěkým uměním (megalitickými stavbami)

Klíčové kompetence:

kompetence k učení (vyhledávání a třídění informací, uvádění věcí do souvislostí)

kompetence k řešení problémů (samostatné řešení problémů, kritické myšlení)

kompetence komunikativní (orientace v pramenech a historické literatuře)

Očekávané výstupy:

Žák: objasní přínos eneolitu.

Průřezová témata:

Osobnostní a sociální výchova: efektivní řešení problémů

Multikulturní výchova: pravěké umění

Klíčová slova: eneolit, megalitické stavby

Zdroje:

zvoncové poháry: <http://bacrie cestovatel.cz/clanek/keramika-eneolit/>

nálevkovité poháry: <http://pf.ujep.cz/~velimsky/pravek/04eneolit/en110.jpg>

šňůrová keramika: <http://bacrie cestovatel.cz/clanek/keramika-eneolit/>

zvířata: <http://office.microsoft.com/cs>

Stonehenge: <http://www.dvk.estranky.cz/clanky/pravek.html>

dolmen: <http://www.dolmenvallgorguina.com/>

kamenné řady: <http://www.pooh.cz/pruvodce/a.asp?a=2004621&db=444>

menhir: <http://www.archet.org/index.php/temata/megality/holasovicky-kruh>

Metodický list k pracovnímu listu DOBA BRONZOVÁ

Anotace: Žáci pracují s textem i s obrazovým materiálem. Hodnotí a interpretují informace, vyvozují z nich závěry. K vyplnění pracovního listu je třeba jako další zdroj použít internet, učebnici a slovník/encyklopedie. Pracovní list se stane součástí žákova portfolia.

Věková skupina: 1. ročník vyššího gymnázia/SS

Organizace učební činnosti: samostatná / skupinová práce

Čas potřebný ke zpracování: 15 minut

Pomůcky: učebnice, slovník/encyklopedie, internet

Cíle: seznámení s kulturami doby bronzové: s keramikou, bronzovými předměty a typy pohřbívání

Klíčové kompetence:

kompetence k učení (vyhledávání a třídění informací, uvádění věcí do souvislostí)

kompetence k řešení problémů (samostatné řešení problémů, kritické myšlení)

kompetence komunikativní (orientace v pramenech a historické literatuře)

Očekávané výstupy:

Žák: rozliší kultury doby bronzové, popíše je jak na základě keramiky, tak na základě pohřbívání.

Průřezová témata:

Osobnostní a sociální výchova: efektivní řešení problémů

Multikulturní výchova: pravěké umění

Klíčová slova: doba bronzová, únětická kultura, knovízská kultura, kultura popelnicových polí, mohylová kultura

Zdroje:

únětická kultura: <http://esoteric.mysteria.cz/arch/kultury.htm>

knovízská kultura: http://pf.ujep.cz/~velimskyt/pravek/06d_bronzova/db55a.jpg

spona: http://pf.ujep.cz/~velimskyt/pravek/06d_bronzova/db58.jpg

dýka: http://pf.ujep.cz/~velimskyt/pravek/06d_bronzova/db85.jpg

pancíř: http://pf.ujep.cz/~velimskyt/pravek/06d_bronzova/db56d.jpg

náhlenice: http://pf.ujep.cz/~velimskyt/pravek/06d_bronzova/db56e.jpg

štit: http://pf.ujep.cz/~velimskyt/pravek/06d_bronzova/db56i.jpg

Metodický list k pracovnímu listu DOBA ŽELEZNÁ

Anotace: Žáci pracují s textem. Hodnotí a interpretují informace, vyvozují z nich závěry. K vyplnění pracovního listu je třeba jako další zdroj použít učebnici a slovník/encyklopedie. Pracovní list se stane součástí žákova portfolia.

Věková skupina: 1. ročník vyššího gymnázia/SŠ

Organizace učební činnosti: samostatná práce

Čas potřebný ke zpracování: 15 minut

Pomůcky: učebnice, slovník/encyklopedie

Cíle: seznámení s dobou železnou a se životem Keltů

Klíčové kompetence:

kompetence k učení (vyhledávání a třídění informací, uvádění věcí do souvislostí)

kompetence k řešení problémů (samostatné řešení problémů, kritické myšlení)

kompetence komunikativní (orientace v pramenech a historické literatuře)

Očekávané výstupy:

Žák: popíše a zařadí kulturu doby železné, vyhledá informace o Keltech a jejich kultuře.

Průřezová témata:

Osobnostní a sociální výchova: efektivní řešení problémů

Klíčová slova: doba železná, období halštatské, období laténské, Keltové, oppida

Metodický list k pracovnímu listu DOBA ŘÍMSKÁ

Anotace: Žáci pracují s textem (ukázka z dobového dokumentu). Informace získávají vyluštěním runového nápisu. Hodnotí a interpretují ukázkou z dobového textu, vyvozují z ní závěry. Pracovní list se stane součástí žákova portfolia.

Věková skupina: 1. ročník vyššího gymnázia/SS

Organizace učební činnosti: samostatná práce

Čas potřebný ke zpracování: 10 minut

Pomůcky: učebnice, slovník/encyklopedie

Cíle: seznámení s dobou římskou pomocí runového nápisu a ukázky z dobového dokumentu

Klíčové kompetence:

kompetence k učení (vyhledávání a třídění informací, uvádění věcí do souvislostí)

kompetence k řešení problémů (samostatné řešení problémů, kritické myšlení)

kompetence komunikativní (orientace v pramenech a historické literatuře)

Očekávané výstupy:

Žák: popíše dobu římskou, zhodnotí události odehrávající se na našem území také v kontextu dějin antického Říma.

Průřezová témata:

Osobnostní a sociální výchova: efektivní řešení problémů

Multikulturní výchova: souvislost mezi germánskými kmeny a římskou říší

Klíčová slova: doba římská, runy, germánské kmeny, Markomani, Kvádové, Marobud

Zdroje:

runy: <http://www.ancientscripts.com/futhark.html>

ukázka z dobového dokumentu: <http://www.baihaimaz.com/319-tajemstvi-run>

Metodický list k pracovnímu listu STĚHOVÁNÍ NÁRODŮ

Anotace: Žáci pracují s textem i s obrazovým materiálem. Hodnotí a interpretují informace, vyvozují z nich závěry. K vyplnění pracovního listu je třeba jako další zdroj použít internet a slovník/encyklopedie. Pracovní list se stane součástí žákova portfolia.

Věková skupina: 1. ročník vyššího gymnázia/SŠ

Organizace učební činnosti: samostatná práce

Čas potřebný ke zpracování: 15 – 20 minut

Pomůcky: učebnice, internet, slovník/encyklopedie

Cíle: seznámení s přesuny germánských kmenů během stěhování národů; seznámení se slovanskými bohy

Klíčové kompetence:

kompetence k učení (vyhledávání a třídění informací, uvádění věcí do souvislostí)

kompetence k řešení problémů (samostatné řešení problémů, kritické myšlení)

kompetence komunikativní (orientace v pramenech a historické literatuře)

Očekávané výstupy:

Žák: objasní příčiny stěhování národů a ukáže na mapě přesuny jednotlivých kmenů; vyhledá jména nejznámějších slovanských bohů.

Průřezová témata:

Osobnostní a sociální výchova: efektivní řešení problémů

Multikulturní výchova: slovanská mytologie

Klíčová slova: stěhování národů, germánské kmeny, slovanská mytologie

Zdroje:

mapa: PTÁČEK, J. (red.) *Pravěk, starověk – dějepisné atlasy pro základní školy a víceletá gymnázia*. Praha: Kartografie Praha, 2007, s. 29.

Radegast: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Radegast>

6 Staroorientální státy

Tematický celek zabývající se starověkem obsahuje přehledný úvod, který se zabývá rozdělením starověkých států. Přesto v něm chybí některé znalosti a dovednosti (neobjevují se ani v kapitolách věnujících se konkrétním státním útvarům), jež by se neměly opomíjet. Jedná se o téma sedmi divů světa. Pro větší názornost byla v pracovních listech věnována pozornost nejen divům starověkým (s důrazem na pyramidy dochované do dnešních dnů), ale i současným novým divům světa.

Žák:

- objasní pojem „divy světa“;
- uvede starověké divy světa, vyhledá je na mapě;
- popíše nové divy světa, vyhledá je na mapě.

Ostatní pracovní listy se postupně věnují jednotlivým staroorientálním státům: Mezopotámii, Palestině, Egyptu, Indii a Číně. Je důležité, aby si žáci uvědomili jejich kulturní přínos pro evropskou civilizaci.

V učebnici se kapitoly o Indii a Číně nacházejí na konci, jsou uváděny až za antickým Řeckem a Římem. Jedná se ale o staroorientální státy, proto není důvod, aby byly od tohoto tematického celku separovány. Jako logičtější (s ohledem na návaznost učiva) se jeví nejprve probrání staroorientálních despocií, a teprve poté klasických (antických) států. Díky tomu se nabízí možnost komplexního srovnání, vyzdvižení shod i rozdílů v jejich vývoji. Přesto je brán zřetel na to, že Indie a Čína stojí poněkud na okraji běžného zájmu. Cílem pracovních listů je dokázat, že ač se jedná o státy vzdálené nejen v čase, ale i v prostoru, jejich kulturní rozvoj měl nemalý význam pro formování evropské kultury.

K procvičení a upevnění probíraného učiva byly zvoleny různé typy úloh: křížovky, spojování dvojic, výběr ze dvou možností, práce s historickými prameny, práce s obrazovým materiálem, práce s mapou.

Žák:

- vysvětlí pojem staroorientální státy;
- objasní, v jakých oblastech tyto státy vznikaly;
- vyhledá staroorientální státy na mapě;
- porovná formy vlády v jednotlivých státech;
- popíše rozdělení společnosti v jednotlivých státech;
- vysvětlí úlohu náboženství;
- vyhledá základní informace o mytologii probíraných státních útvarů;

- objasní vznik písma a jeho význam;
- charakterizuje jednotlivé typy písma;
- uvede nejvýznamnější památky;
- popíše způsob života (zemědělství, řemesla a kulturu).

6.1 Pracovní listy – staroorientální státy

ÚVOD DO STAROVĚKU I

1. Období vzniku prvních státních útvarů se nazývá: _____

VĚKORAST

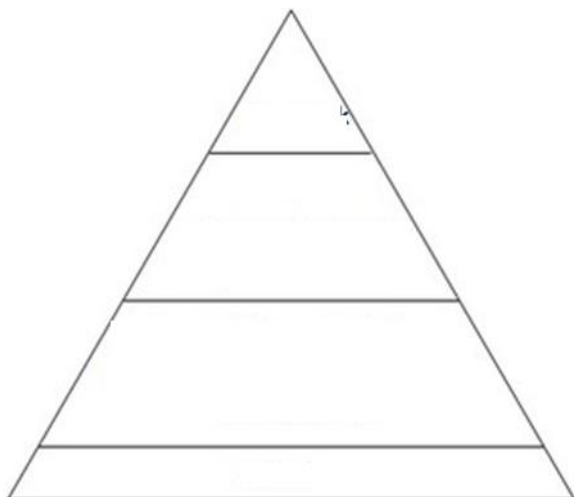
2. Vznikl na našem území nějaký starověký státní útvar? Odpověď zdůvodněte.

3. Jaké byly předpoklady pro vznik prvních státních útvarů? Spojte.

vyspělé	práce
usedlý	obchodu
dělba	řemesel
specializace	zemědělství
rozvoj	způsob života

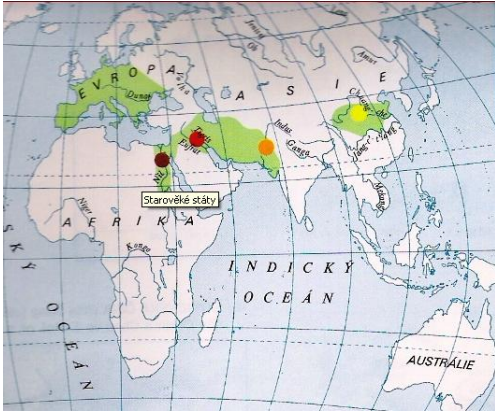
4. Vyplňte pyramidu znázorňující rozvrstvení společnosti v době starověku.

kneží - nižší úředníci – obchodníci - otroci - panovník - řemeslníci - vojáci - vojenští velitelé vyšší úředníci - zemědělci

5. Proč vzniklo písmo? K čemu sloužilo?

6. Které starověké státy jsou vyznačené na mapě?

E _____, M _____, I _____, Č _____

7. Vyberte správnou odpověď.

Kdo je to despota?

- a) neomezený panovník, samovládce
- b) nejvyšší kněz

Co znamená pojem antika?

- a) dějiny a kultura starověké Indie a Číny
- b) dějiny a kultura starověkého Řecka a Říma

8. Které z těchto států řadíme mezi orientální despocie/antické (klasické) státy?

Čína - Egypt – Řecko – Mezopotámie – Řím – Indie

Orientální despocie: _____

Klasické státy: _____

9. Vyberte správnou odpověď.

Orientální despocie vznikaly

- a) v povodí velkých řek
- b) u moře

Půda

- a) je společným vlastnictvím
- b) patřila panovníkovi

Zdrojem obživy je

- a) obchod
- b) zemědělství

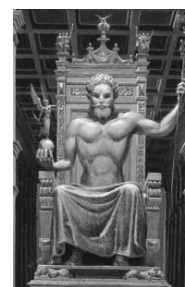
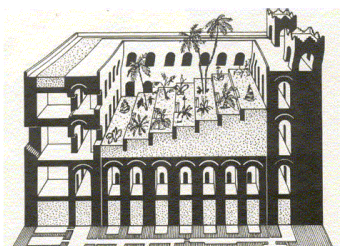
ÚVOD DO STAROVĚKU II (SEDM DIVŮ SVĚTA)

1. Jak se jmenovaly starověké divy světa? Spojte.

Egyptské	zahrady	v Efesu
Visuté	pyramidy	
Feidiův	chrám	Faru
Artemidin	kolos	
Mauzoleum	na ostrově	Semiramidiny
Rhódský	Zeus	
Maják	v Halikarnassu	v Olympii

2.

a) Pojmenujte starověké divy světa na obrázcích.

b) Které z těchto divů světa se dochovaly do dnešních dnů?

3. Nové divy světa byly zvoleny 7. 7. 2007 (symbolické datum). Doplňte:

a) názvy staveb

Chichen Itzá

Koloseum

Machu Picchu

Petra

Socha Krista Spasitele

Tádž Mahal

Velká čínská zeď

b) názvy států, které se jimi pyšní

Brazílie

Čína

Indie

Itálie

Jordánsko

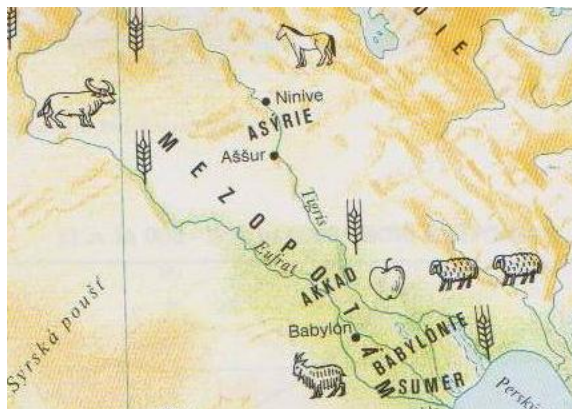
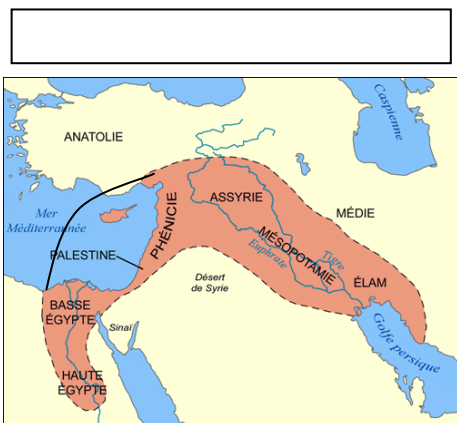
MexikoPeru

MEZOPOTÁMIE

1.

a) Jak se nazývá vyznačená oblast na první mapě? Které státy sem patří?

b) Jaká zvířata se v Mezopotámii chovala? _____

c) Jaké plodiny se zde pěstovaly? _____

d) Které státy vznikly na severu Mezopotámie? _____

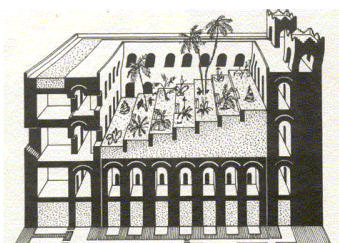
e) Které státy vznikly na jihu Mezopotámie? _____

f) V povodí jakých řek tyto státní útvary vznikly? _____

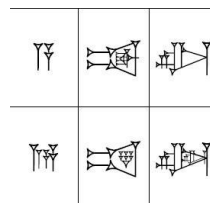
2. Které matematické operace byly známy už v Mezopotámii? Pojmenujte je.

3. Který ze sedmi divů světa se nacházel v Mezopotámii? Po kom se jmenuje?

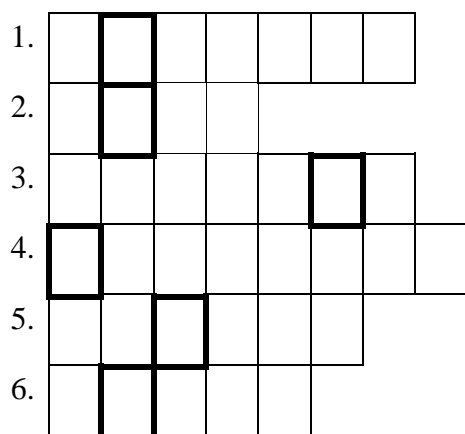

4. Co mají tyto obrázky společného s Mezopotámií? Pojmenujte tyto předměty.

Po kom je pojmenována Ištařina brána? _____

5. Jak se jmenuje Čech, který rozluštil chetitské písmo?

1. Národ, který dobyl Starobabylonskou říši
2. Město, v němž sídlil bájný král Gilgameš
3. Držitel moci, nadvlády (v tomto případě nad ostatními městskými státy)
4. Stupňovitá věž se svatyní
5. Město, v němž se nacházela knihovna
6. Výboje Novobabylonské říše směřovaly do...

TAJENKA: Bedřich _____

6. Odkud je tato ukázka? _____

195. Jestliže dítě udeřilo svého otce, uříznou mu jeho ruku.

197. Jestliže zlomil kost plnoletého občana, zlomí mu kost.

196. Jestliže právoplatný občan vyrazil oko příslušníku plnoletých občanů, vyrvou mu oko.

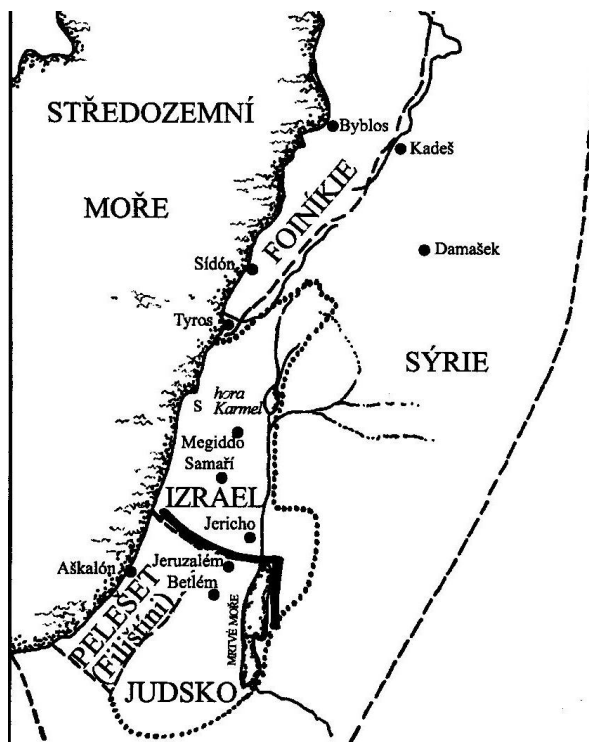
198. Jestliže vyrval oko nevolníka nebo zlomil kost nevolníka, zaplatí jednu minu stříbra.

Jaké rozdíly dělal tento text mezi otrokem a plnoletým občanem?

Jaké přísloví nejlépe charakterizuje tyto odvetné tresty?

PŘEDNÍ VÝCHOD (Syropalestinská oblast)

1. Mapa

a) Které významné státy vznikly na Předním východě? _____

b) Na která dvě království se rozpadla oblast Palestiny? Jaká města se pak stala jejich centry? Kdy k tomu došlo? _____

c) Vyznačte tato města na mapě.

2. Název. Vyluštěte přesmyčky

a) Jak se toto území nazývalo původně? _____

b) Po kom pak bylo přejmenováno a jak? _____

CILIŠTEJPE ÁNAKAN STILENAPA

3. Jaká významná monoteistická náboženství vycházejí ze Starého zákona?

Nápovědou jsou základní texty těchto náboženství.

Korán _____

Bible _____

4.

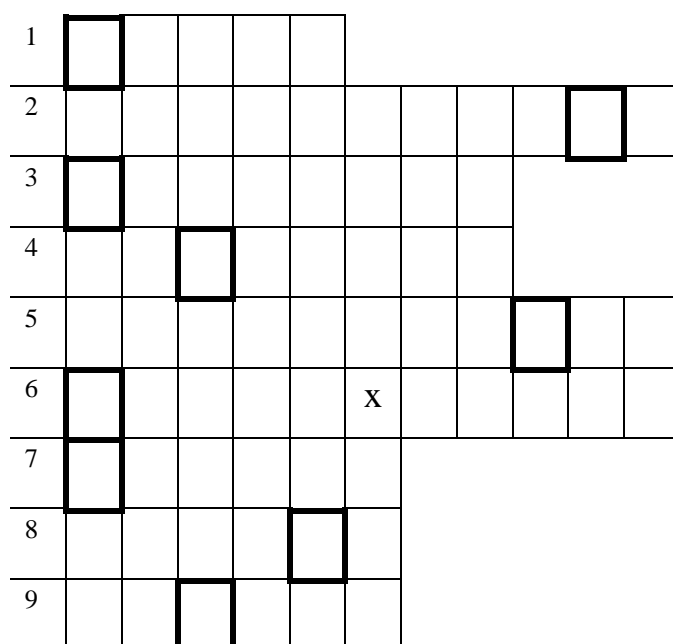
a) Z čeho je tato ukázka? _____

b) Který text vám připomíná? _____

Kdo uhodí svého otce nebo matku, musí zemřít...

Oko za oko, zub za zub, ruku za ruku, nohu za nohu, spáleninu za spálenin, modřinu za modřinu, jizvu za jizvu...

5. Jak se nazývá židovské náboženství? _____

1. Židovský bůh se jmenuje...
2. Jednobožství neboli...
3. Mojžíš obdržel od Boha ...
příkázání
4. Rozptýlení Židů po světě
5. Jazyk Starého zákona
6. Posvátná kniha Židů
7. ...vyvedl Židy z Egypta
8. 2. kniha Mojžíšova pojednávající o
odchodu z Egypta
9. Spasitel neboli...

6. Kým všim byla dobyta Palestina? _____

EGYPT

1. Mapa

- Vyznačte na mapě Horní a Dolní Egypt.
- Jak se jmenuje řeka, podél které vznikla egyptská civilizace? Vyznačte ji modře.

- Kde byli pohřbeni faraoni z období Nové říše (Tutanchamon, Ramesse II.)?

- Najděte na mapě:
 - sídelní město faraona Meniho _____
 - sídelní město Střední říše _____
 - sídelní město Achnatona _____
 - slavné pyramidy _____

2. Které dva divy světa se nacházely v Egyptě? Dochoval se některý z nich do dnešních dnů? _____

3. Koruna Horního a Dolního Egypta.

bílá koruna

a) Dolní Egypt

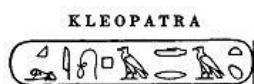
b) Horní Egypt

červená koruna

a) Dolní Egypt

b) Horní Egypt

4. Jak se nazývá oválný rámeček, ve kterém je vepsáno jméno panovníka?

KLEOPATRA

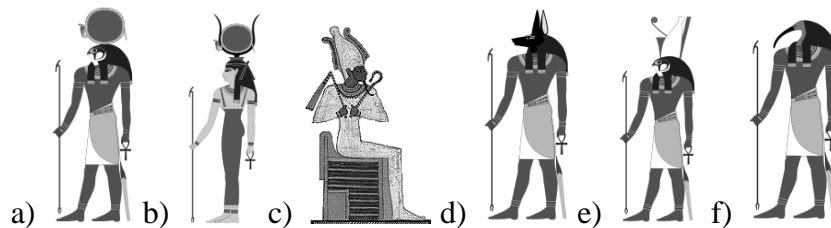
UŠETRAK _____

5. Poznejte, co je na obrázku.

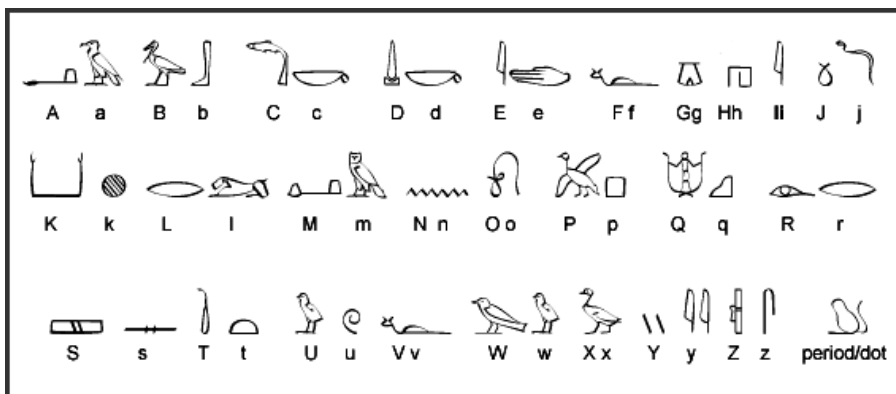

6. Egyptští bohové – vyberte k nim charakteristiku i obrázek.

- _____ Anup bůh moudrosti a písma, hlava ibise
 _____ Hathor sluneční bůh
 _____ Hor bůh mumifikace, šakalí hlava
 _____ Re vládce podsvětí
 _____ Thovt sokolí vládce nebes, ztotožněn s faraonem
 _____ Usir bohyně lásky, kravské rohy

7. Kdo rozluštil egyptské písmo – hieroglyfy? Jean Francois _____

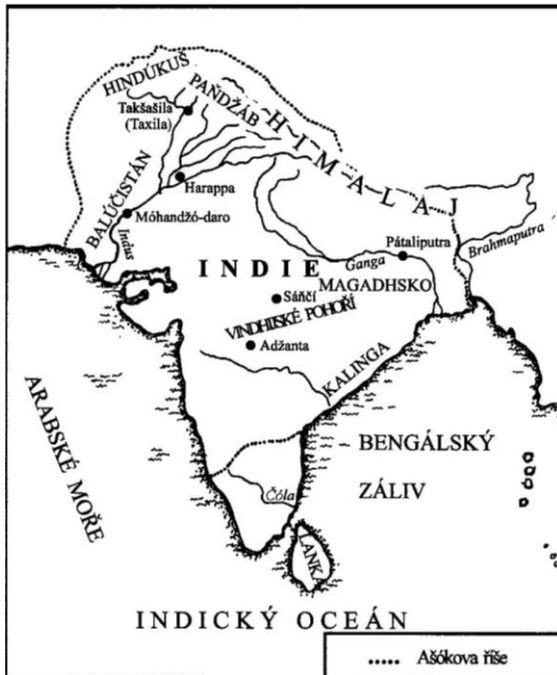

Jak se nazývá deska, která mu k tomu dopomohla?

- a) Alexandrijská b) Rossetská c) Vesetská

INDIE

1. Mapa

- Jak se nazývá zobrazený poloostrov? _____
- Jaké dvě řeky byly pro rozvoj státu důležité? _____
- Která dvě města byla centry kultury? _____
- Vyznačte barevně hranice Ašókovy říše.

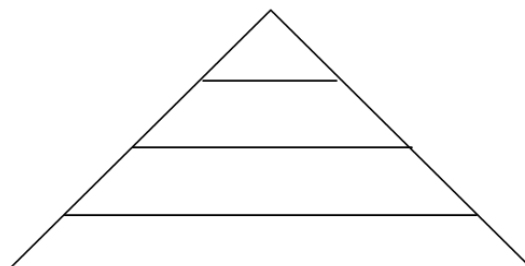
2. Která dvě známá náboženství vznikla v Indii? Porovnejte je. V čem se shodují a v čem se odlišují? _____ a _____

shody: _____

odlišnosti: _____

3. Sociální skupiny (varny). Doplňte do pyramidy:

řemeslníci - obchodníci - bezprávné podrobené obyvatelstvo - bráhmáni - pastevci - bojovníci

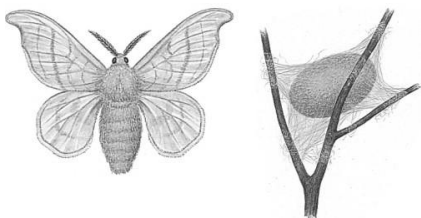

ČÍNA

1. Který z nových sedmi divů světa se nachází v Číně?

2. Co se vyrábělo v Číně?

3. Kdo střeží hrob Prvního císaře? _____

a) Co je to terakota? _____

b) Jaká známá soška nalezená na našem území je také z pálené hlíny?

6.2 Metodické listy – staroorientální státy

Metodický list k pracovnímu listu ÚVOD DO STAROVĚKU I

Anotace: Žáci pracují s textem a obrazovým materiálem, hodnotí a interpretují informace, vyvozují závěry. K vyplnění pracovního listu je třeba jako další zdroj použít internet a učebnici. Pracovní list se stane součástí žákova portfolia.

Věková skupina: 1. ročník vyššího gymnázia/SS

Organizace učební činnosti: společná práce

Čas potřebný ke zpracování: 15-20 minut

Pomůcky: učebnice, internet

Cíle: seznámení se základními fakty týkajícími se starověkých států, s jejich členěním i s rozdělením společnosti

Klíčové kompetence:

kompetence k učení (vyhledávání a třídění informací, uvádění věcí do souvislostí)

kompetence k řešení problémů (kritický přístup k pramenům, vyhledávání potřebných informací)

kompetence komunikativní (naslouchání druhým, věcná výměna názorů)

kompetence sociální a personální (podpora spolupráce a komunikace mezi žáky, vytváření vzájemných vztahů založených na úctě k druhým, empatii a toleranci)

Očekávané výstupy:

Žák: vysvětlí příčiny vzniku starověkých států, popíše rozvrstvení starověké společnosti.

Průřezová témata:

Osobnostní a sociální výchova (seberegulace, efektivní řešení problémů)

Výchova k myšlení v globálních souvislostech (evropská integrace)

Multikulturní výchova (rozvrstvení starověké společnosti)

Klíčová slova: orientální despotie, klasické (antické) státy

Zdroje:

mapa: www.pokushistory.blog.cz

společenská pyramida: http://www.hrooch.wz.cz/school/historie/staroveke_rise.html

Metodický list k pracovnímu listu ÚVOD DO STAROVĚKU II (SEDM DIVŮ SVĚTA)

Anotace: Žáci pracují s textem a obrazovým materiálem, hodnotí a interpretují informace, vyvozují závěry. K vyplnění pracovního listu je třeba jako další zdroj použít internet a učebnici. Pracovní list se stane součástí žákovy portfolia.

Věková skupina: 1. ročník vyššího gymnázia/SS

Organizace učební činnosti: skupinová práce

Čas potřebný ke zpracování: 15-20 minut

Pomůcky: učebnice, internet

Cíle: seznámení se sedmi divy světa (starověkými i současnými)

Klíčové kompetence:

kompetence k učení (vyhledávání a třídění informací)

kompetence k řešení problémů (vyhledávání potřebných informací)

kompetence komunikativní (naslouchání druhým, věcná výměna názorů)

kompetence sociální a personální (podpora spolupráce a komunikace mezi žáky, vytváření vzájemných vztahů založených na úctě k druhým, empatii a toleranci)

Očekávané výstupy:

Žák: vypočítá divy světa, vyhledá je na mapě.

Průřezová témata:

Osobnostní a sociální výchova (seberegulace, efektivní řešení problémů)

Výchova k myšlení v globálních souvislostech (evropská integrace)

Multikulturní výchova (sedm divů světa)

Klíčová slova: sedm divů světa

Zdroje:

starověké divy světa: www.svetadivy.mzf.cz

nových sedm divů světa:

http://cs.wikipedia.org/wiki/Nov%C3%BDch_sedm_div%C5%AF_sv%C4%9Bta

Metodický list k pracovnímu listu MEZOPOTÁMIE

Anotace: Žáci pracují s textem a obrazovým materiálem, hodnotí a interpretují informace, vyvozují závěry. K vyplnění pracovního listu je třeba jako další zdroj použít internet a učebnici. Pracovní list se stane součástí žákova portfolia.

Věková skupina: 1. ročník vyššího gymnázia/SŠ

Organizace učební činnosti: samostatná práce

Čas potřebný ke zpracování: 20-25 minut

Pomůcky: učebnice, internet

Cíle: seznámení s vývojem Mezopotámie, s její kulturou

Klíčové kompetence:

kompetence k řešení problémů (vyhledávání potřebných informací)

kompetence občanské (utváří zodpovědný vztah ke kulturnímu a historickému dědictví)

Očekávané výstupy:

Žák: vysvětlí kulturní přínos Mezopotámie pro vývoj evropské společnosti a kultury.

Průřezová témata:

Osobnostní a sociální výchova (seberegulace, efektivní řešení problémů)

Výchova k myšlení v globálních souvislostech (evropská integrace)

Multikulturní výchova (poznání kultury)

Klíčová slova: Mezopotámie, Bedřich Hrozný, Chammurapiho zákoník

Zdroje:

mapa úrodného půlměsíce:

http://cs.wikipedia.org/wiki/%C3%9Arodn%C3%BD_p%C5%AFIm%C4%9Bs%C3%ADc

mapa zemědělství: *Pravěk, starověk – dějepisné atlasy pro základní školy a víceletá gymnázia*. Praha: Kartografie Praha, 2007, s. 20.

visuté zahrady Semiramidiny: <http://antika.avonet.cz/article.php?ID=1870>

kolo: <http://www.dejepis.com/ucebnice/uvod-do-staroveku/>

zikkurat: PTÁČEK, J. (red.) *Pravěk, starověk – dějepisné atlasy pro základní školy a víceletá gymnázia*. Praha: Kartografie Praha, 2007, s. 19.

Ištařina brána: <http://cestyzaumenim.morro.cz/356-8-3-9-3-2014-berlin-pergamonske-a-egyptologicke-muzeum-gemaldegalerie-rembrandt-vermeer-d-rer>

klínové písmo: <http://www.zsvltava.cz/informatika/index.php?art=pismo>

literární ukázka: http://cs.wikipedia.org/wiki/Chammurapiho_z%C3%A1kon%C3%ADk

Metodický list k pracovnímu listu PŘEDNÍ VÝCHOD (Syropalestinská oblast)

Anotace: Žáci pracují s textem a obrazovým materiálem, hodnotí a interpretují informace, vyvozují závěry. K vyplnění pracovního listu je třeba jako další zdroj použít internet a učebnici. Pracovní list se stane součástí žákova portfolia.

Věková skupina: 1. ročník vyššího gymnázia/SS

Organizace učební činnosti: samostatná práce

Čas potřebný ke zpracování: 15-20 minut

Pomůcky: učebnice, internet

Cíle: seznámení se syropalestinskou oblastí, se zeměpisnými údaji, s kulturou a náboženstvím

Klíčové kompetence:

kompetence k učení (vyhledávání a třídění informací, podporování samostatné práce při získávání informací)

kompetence k řešení problémů (samostatné řešení problémů, kritický přístup k pramenům, nalézání shodných a odlišných rysů a vyvozování příslušných závěrů)

kompetence občanské (utváří zodpovědný vztah ke kulturnímu a historickému dědictví)

Očekávané výstupy:

Žák: vyhledá na mapě syropalestinskou oblast, charakterizuje judaismus a další monoteistická náboženství z něj vycházející.

Průřezová témata:

Osobnostní a sociální výchova (seberegulace, efektivní řešení problémů)

Výchova k myšlení v globálních souvislostech (evropská integrace)

Multikulturní výchova (monoteistická náboženství)

Klíčová slova: syropalestinská oblast, moteismus, judaismus

Zdroje:

mapa: SOCHROVÁ, M. *Dějepis I. v kostce*. Praha: Fragment, 2007, s. 26.

literární ukázka: POPELKA, M. - VÁLKOVÁ, V. *Dějepis pro gymnázia a střední školy 1: Pravěk a starověk*. Praha: SPN, 2001, s. 51.

Metodický list k pracovnímu listu EGYPT

Anotace: Žáci pracují s textem a obrazovým materiálem, hodnotí a interpretují informace, vyvozují závěry. K vyplnění pracovního listu je třeba jako další zdroj použít internet, učebnici a encyklopedie. Pracovní list se stane součástí žákova portfolia.

Věková skupina: 1. ročník vyššího gymnázia/SŠ

Organizace učební činnosti: skupinová práce

Čas potřebný ke zpracování: 25-30 minut

Pomůcky: učebnice, internet, encyklopedie

Cíle: seznámení s kulturou starověkého Egypta

Klíčové kompetence:

kompetence k učení (vyhledávání a třídění informací, uvádění věcí do souvislostí)

kompetence komunikativní (naslouchání druhým, věcná výměna názorů)

kompetence sociální a personální (podpora spolupráce a komunikace mezi žáky, vytváření vzájemných vztahů založených na úctě k druhým, empatii a toleranci)

kompetence občanské (utváří zodpovědný vztah ke kulturnímu a historickému dědictví)

Očekávané výstupy:

Žák: zhodnotí kulturní přínos starověkého Egypta.

Průřezová témata:

Osobnostní a sociální výchova (seberegulace, efektivní řešení problémů)

Multikulturní výchova (poznání kultury)

Klíčová slova: Egypt, hieroglyfy, náboženství, pyramidy

Zdroje:

mapa: SOCHROVÁ, M. *Dějepis I. v kostce*. Praha: Fragment, 2007, s. 20.

divy světa: www.svetadivy.mzf.cz

koruna: <http://historywebka.webnode.cz/news/egypt/>

kartuše: <http://www.eucebnice.cz/literatura/egypt.html>

sarkofág: <http://historywebka.webnode.cz/news/egypt/>

sfinga: <http://www.egyptologie.cz/247/pyramidy-sfinga-a-reka-nil/sphinga/>

kanopy: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Kanopa>

skarabeus: <http://taitaegyptian.blog.cz/0703/pektoral-skarabeus>

bohové: www.starovekyegypt.net

hieroglyfy: <http://www.dejepis.com/ucebnice/uvod-do-staroveku/>

Metodický list k pracovnímu listu INDIE

Anotace: Žáci pracují s textem a obrazovým materiálem, hodnotí a interpretují informace, vyvozují závěry. K vyplnění pracovního listu je třeba jako další zdroj použít internet a učebnici. Pracovní list se stane součástí žákova portfolia.

Věková skupina: 1. ročník vyššího gymnázia/SŠ

Organizace učební činnosti: samostatná práce

Čas potřebný ke zpracování: 15 minut

Pomůcky: učebnice, internet

Cíle: seznámení s geografickou polohou Indie, s hinduismem a buddhismem a s rozvrstvením společnosti

Klíčové kompetence:

kompetence k učení (vyhledávání a třídění informací, uvádění věcí do souvislostí)

kompetence k řešení problémů (samostatné řešení problémů, porovnání historických událostí a jevů, nalézání shodných a odlišných rysů a vyvozování příslušných závěrů)

Očekávané výstupy:

Žák: pracuje s mapou a vyhledává informace týkající se starověké Indie, nalézá shodné a odlišné rysy mezi hinduismem a buddhismem.

Průřezová témata:

Osobnostní a sociální výchova (seberegulace, efektivní řešení problémů)

Multikulturní výchova (poznání kultury)

Klíčová slova: Indie, varny, buddhismus, hinduismus

Zdroje:

mapa: SOCHROVÁ, M. *Dějepis I. v kostce*. Praha: Fragment, 2007, s. 28.

Metodický list k pracovnímu listu ČÍNA

Anotace: Žáci pracují s textem a obrazovým materiálem, hodnotí a interpretují informace, vyvozují závěry. K vyplnění pracovního listu je třeba jako další zdroj použít internet a učebnici. Pracovní list se stane součástí žákova portfolia.

Věková skupina: 1. ročník vyššího gymnázia/SŠ

Organizace učební činnosti: samostatná práce

Čas potřebný ke zpracování: 10-15 minut

Pomůcky: učebnice, internet

Cíle: seznámení s kulturním přínosem Číny

Klíčové kompetence:

kompetence k učení (vyhledávání a třídění informací, podporování samostatné práce při získávání informací)

kompetence k řešení problémů (samostatné řešení problémů, porovnání historických událostí a jevů, nalézání shodných a odlišných rysů a vyvozování příslušných závěrů)

kompetence občanské (utváří zodpovědný vztah ke kulturnímu a historickému dědictví)

Očekávané výstupy:

Žák: posoudí kulturní význam Číny.

Průřezová témata:

Osobnostní a sociální výchova (seberegulace, efektivní řešení problémů)

Výchova k myšlení v globálních souvislostech (vliv Číny na evropskou společnost)

Multikulturní výchova (poznání kultury)

Klíčová slova: Čína, terakotová armáda, porcelán

Zdroje:

Velká čínská zeď: www.velkacinskazed.cz

bourec morušový: <http://leccos.com/index.php/clanky/bourec-morusovy>

porcelán: <http://darkenedskye.blog.cz/0901/kultura-ciny-hl-starovek>

terakotová armáda: http://kultura.idnes.cz/do-lucerny-miri-terakotova-armada-vystava-odhali-i-historii-cinske-mody-1al-/vytvarne-umeni.aspx?c=A090430_134915_vytvarneum_efl

7 Antické Řecko

Tematický celek zabývající se antickým Řeckem je obsáhlý. Pracovní listy jsou založeny především na práci s mapou; s její pomocí žáci vyhledávají potřebné informace, které pak zasazují do širšího kontextu. V první řadě je nutné seznámení s povrchem antického Řecka, opomíjeny nejsou ani důležité události (např. bitvy, válečná tažení, přesuny kmenů).

Důraz je kladen na kulturu a společnost. Pro lepší pochopení jsou využívány ukázky z dobových dokumentů; žáci se díky nim mohou snáze ztotožnit s probíraným tématem, naučí se jej kriticky zpracovat a na základě získaných faktů prezentovat vlastní názor. Stranou zájmu nezůstala ani řecká mytologie, která byla a stále je velkým inspiračním zdrojem.

Nezbytnou součástí je prostor pro vlastní názor na prezentované události. Žáci jsou vedeni ke kritickému myšlení; nepřijímají pouze pasivně předkládané informace, ale sami s nimi pracují a hodnotí je na základě vlastních mentálních schopností a dovedností.

K procvičení a upevnění probíraného učiva byly zvoleny různé typy úloh: křížovky, spojování dvojic, výběr ze dvou možností, práce s historickými prameny, práce s obrazovým materiálem, práce s mapou.

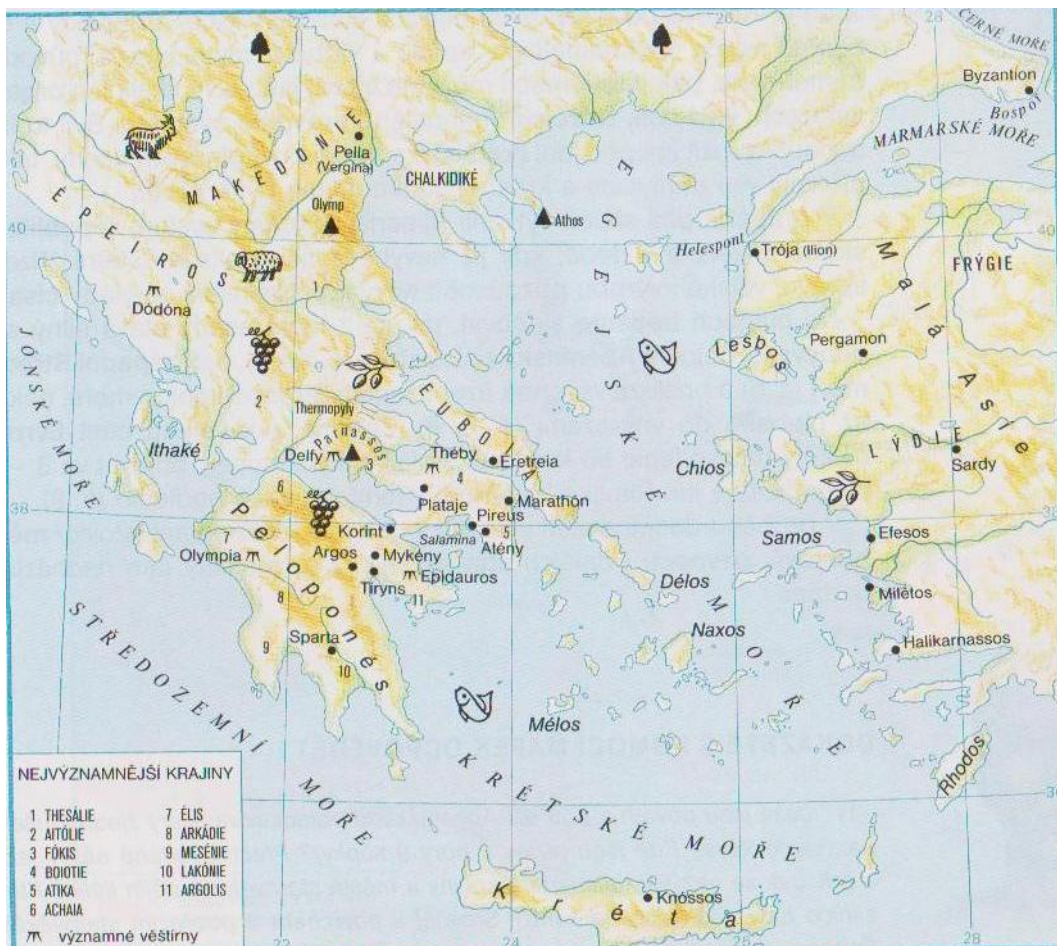
Žák:

- vyhledá na mapě antické Řecko;
- vysvětlí pojem antika;
- periodizuje řecké dějiny;
- charakterizuje způsob obživy tehdejších obyvatel;
- vyhledá některé význačné archeology zabývajícími se antickým Řeckem;
- vyzdvihne vznik řecké abecedy a její význam;
- charakterizuje nejznámější městské státy, jejich společenské i politické zřízení;
- popíše řecké náboženství, orientuje se v mytologii;
- objasní počátky olympijských her;
- uvede nejvýznamnější bitvy a osobnosti;
- zhodnotí řeckou kulturu a vzdělanost, její přínos.

7.1 Pracovní listy – antické Řecko

ANTICKÉ ŘECKO

1. Mapa starověkého Řecka

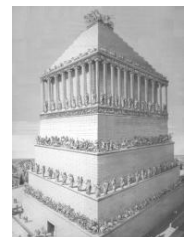
a) Která moře se nachází kolem Řecka? _____

b) Najděte tři největší řecké ostrovy. _____

c) Co bylo způsobem obživy? _____

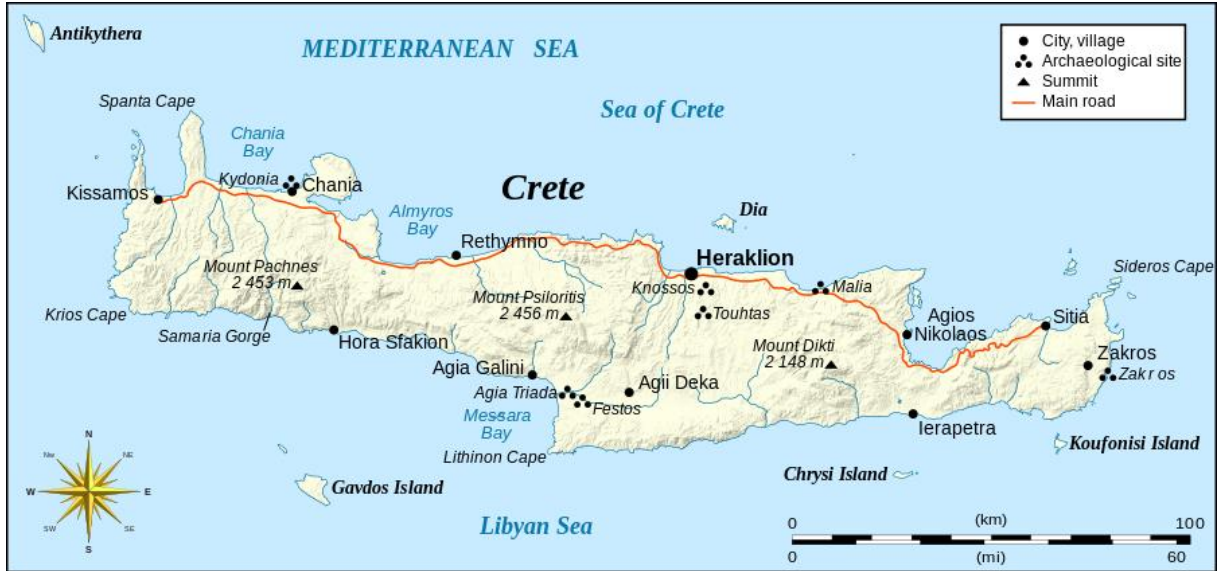
d) Na které hoře sídlili bohové? Vyznačte ji na mapě. _____

2. Poznejte podle obrázků tyto divy světa a najděte je na mapě.

POČÁTKY ŘECKÝCH DĚJIN

1. Vyznačte na mapě krétské paláce.

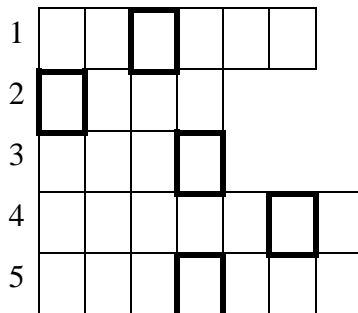

F _____, K _____, M _____, Z _____

2. Které starověké státy také využívaly:

kanalizaci: _____ palácové hospodářství: _____

3. Kdo je znám svými vykopávkami paláce v Knóssu? Arthur _____

1. Malba do vlhké omítky
2. Vybavení krétských koupelen
3. Krétský kult ...
4. Kteří mořští savci byli častým motivem
5. Disk z ...

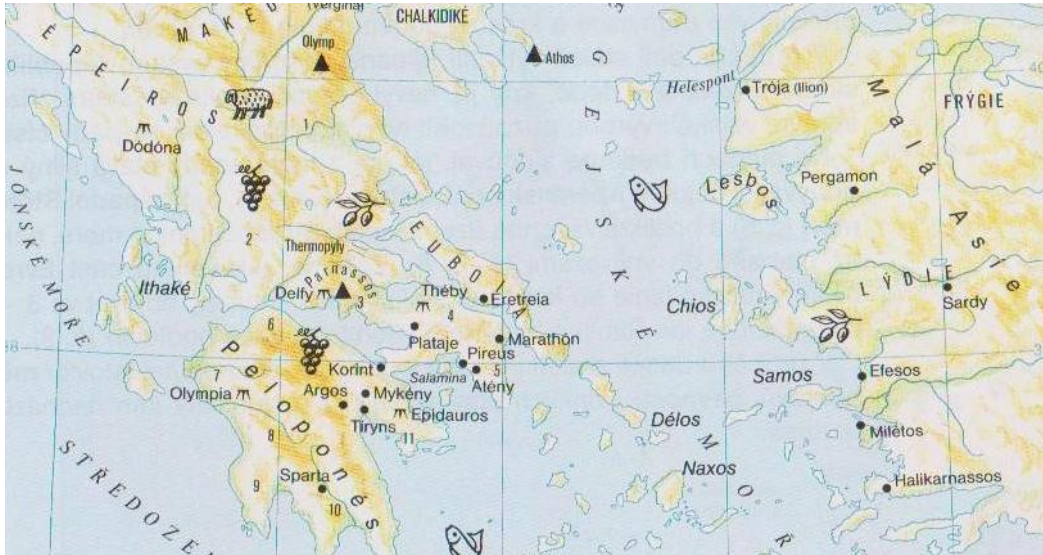

4. Mapa

a) Vyznačte hrady z tohoto období:

Argos Mykény Théby Tiryns Athény Sparta

b) Najděte na mapě Tróju.

c) Kde se Trója nachází? _____

d) Jak se nazývala Řecký? _____

e) Kdo Tróju objevil? _____

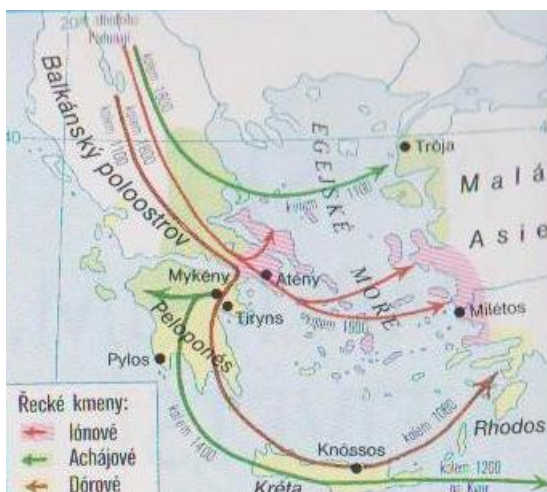
f) Z kterého ostrova podle bájí pocházel Odysseus? Vyznačte ostrov na mapě. _____

5. Půchod řeckých kmenů.

a) Který řecký kmen se usadil v okolí Athén a Milétu? _____

b) Který řecký kmen se usadil v okolí Sparty a na Krétě? _____

c) Který řecký kmen se usadil na severu Peloponésu a v okolí Tróje? _____

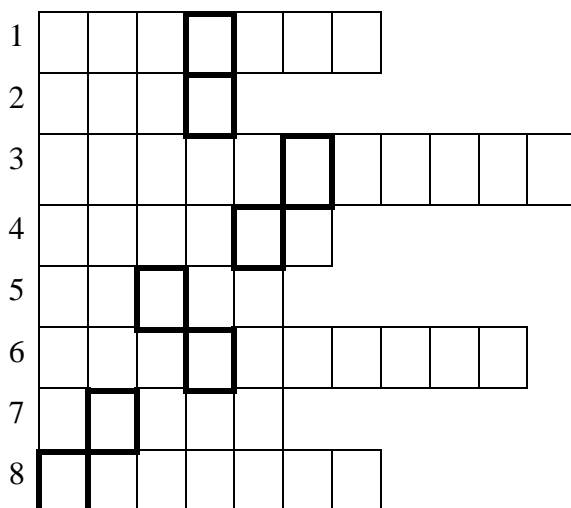
ARCHAICKÉ OBDOBÍ

1. Porovnejte Athény a Spartu

	Athény	Sparta
krajina		
řecký kmen		
způsob obživy		
státní zřízení		
plnoprávný občan		
občanská práva od (věk)		

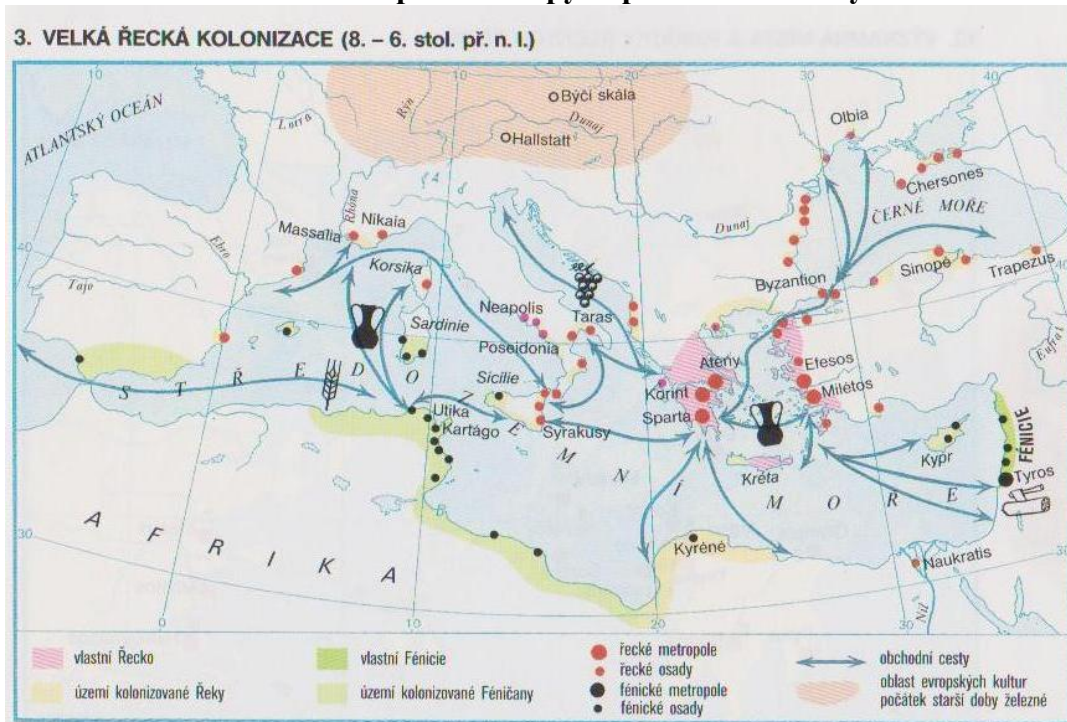

2. Spartský zákonodárce = _____

1. Otroci ve Spartě
2. Organizační jednotky pro hlasování/volení
3. Střepinový soud
4. Odhad majetku prováděný cenzorem
5. Samovládce
6. Vláda několika
7. Městský stát
8. Vojenský velitel

3. Velká řecká kolonizace. S pomocí mapy odpovězte na otázky.

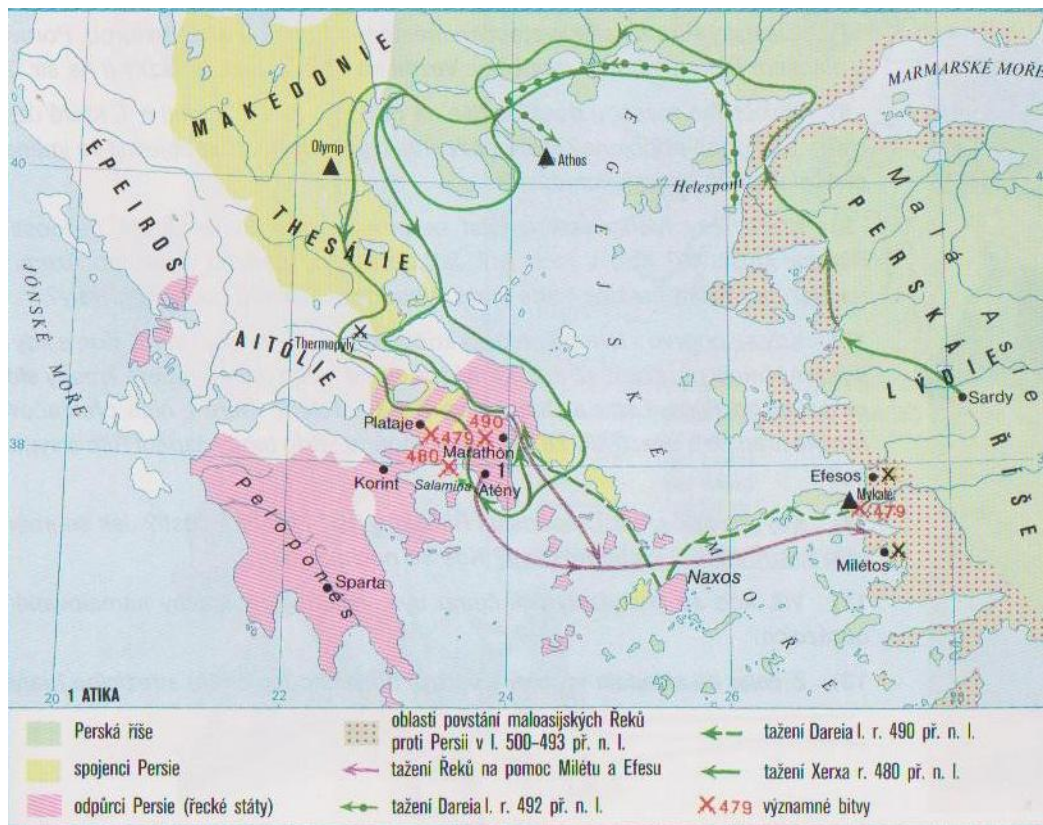
- Kdy probíhala velká řecká kolonizace? _____
- Kde se nacházela většina řeckých osad? _____
- Jakou osadu založili v Z Evropě? Jak se toto přístavní město jmenuje dnes?

- Jaké známé město založili na Sicílii a v Itálii?

- Kdo konkuroval Řekům v zakládání nových kolonií? _____
- Které území především Féniciáné kolonizovali? _____
- Jaká vývojová etapa je zatím ve zbytku Evropy? _____
- Jaké byly důsledky velké řecké kolonizace?

KLASICKÉ OBDOBÍ

1. Řecko-perské války.

- Které státy patřily ke spojencům Persie? _____, _____,
- Které osady v Malé Asii se vzbouřily? _____, _____,
- Vyznačte na mapě bitvy: u Marathonu, u Thermopyl, u Salaminy.
- Jakou souvislost má dnešní běžecký závod maratón s dějinami starověkého Řecka?

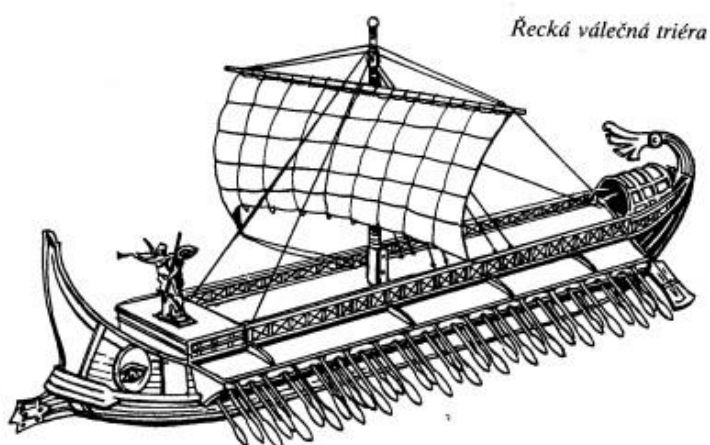
2. Kterou bitvu připomíná tento epitaf? _____

Jdi, poutníče, a zvěstuj Lakedaimonským, že my tu mrtvi ležíme, jak zákony kázaly nám.

Považujete čin Lakedaimonských za hrdinství? Zdůvodněte.

3. Řecká válečná triéra

- a) Čím byla poháněna? _____, _____
- b) Kolik má řad vesel? _____
- c) Podle čeho dostala svůj název? _____
- d) Najděte kloun (okovaný bodec). K čemu sloužil? _____
- e) Jak se jmenovala loď se dvěma řadami vesel? _____

4. Perská říše kolem roku 490 PNL.

- a) Která nám známá území Perská říše ovládala?
A _____, B _____, E _____, S _____
- b) Ke které řece směrem na východ dosahovala Perská říše? _____
- c) Najděte na mapě perskou metropoli Persepolis.

MAKEDONSKÁ NADVLÁDA A VZNIK HELÉNISTICKÝCH STÁTŮ

1. Tažení Alexandra Makedonského.

- V kterých letech vládnul Alexandr Makedonský? _____
- Kde se odehrála bitva z roku 331 PNL? Vyznačte místo na mapě. _____
- Kam až se Alexandr dostal? _____
- Jak se nazývala města, která při svém tažení zakládal? _____
- Kterou velkou říši ovládnul? _____
- Najděte město Gordion. Jaká legenda se s ním pojí? _____

2. Řecká abeceda

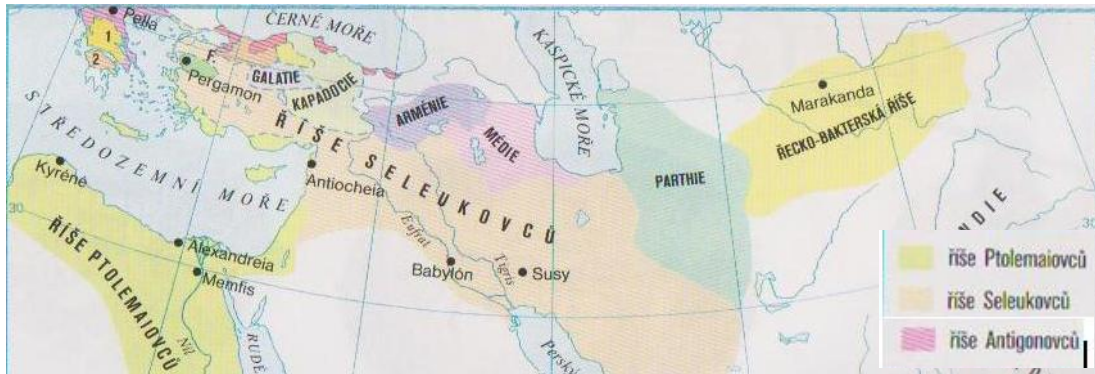
- Na základě jaké abecedy se vyvinula řecká písmena? na základě _____

A	B	G	D	E	Z	H	TH	I	K/C	L	M
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ
N	X	O	P	R	S	T	Y	F	KS	PS	Ó
Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω

Φ	Ε	Ν	Ι	Κ	Κ	Ε	Α	Β	Ε	Κ	Ε	Δ	Υ

- Co vám většina řeckých písmen připomíná? _____

3. Jak se vyvíjela situace v říši po smrti Alexandra Makedonského?

- a) Kdo to byli diadochové? _____
- b) Kdo vládl v: Egyptě _____,
 Sýrii _____,
 Makedonii _____.
- c) Najděte na mapě tato kulturní centra: Pergamon, Alexandrie, Antiochie.

KULTURA STAROVĚKÉHO ŘECKA

1. Poznejte řecké bohy podle jejich atributů.

Afrodita Apollon Áres Athéna Dionýsos Hádes Hélios Poseidon Zeus

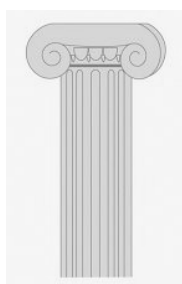
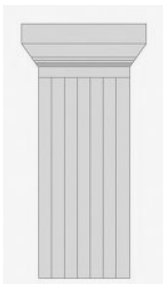

2. Řecké sloupy.

a) Pojmenujte typy řeckých sloupů.

b) Který z nich je vývojově nejmladší? _____

3. Olympijské hry

a) Kde se konaly? _____

b) Jak často se konaly? _____

c) Vyjmenujte aspoň 3 disciplíny.

_____, _____, _____

4. Mapa.

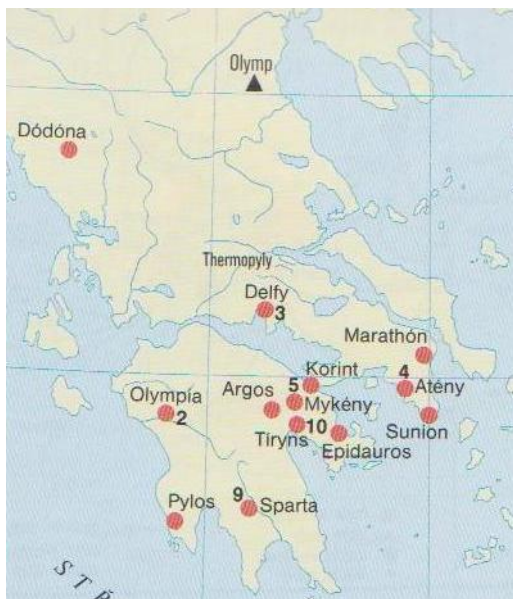
a) Spojte místa s jejich charakteristikou

Delfy olympijské hry

Olympia sídlo bohů

Olymp věštírna

b) Zakreslete tato místa na mapě.

5. Kdo je autorem ukázky? _____

Přidám a volám Apollóna lékaře a Asklépia a Hygieiu a Panakín a všechny bohy a bohyně za svědky, že budu tuto smlouvu a přísahu dle svých možností a dle svého svědomí dodržovat.

Toho, kdo mě naučil umění lékařskému, budu si vážit jako svých rodičů...

Lékařské úkony budu konat v zájmu a ve prospěch nemocného...

Nepodám nikomu smrtící prostředek, ani kdyby mne o to kdokoli požádal, a nikomu také nebudu radit (jak zemřít). Žádné ženě nedám prostředek k vyhnání plodu...

Myslíte si, že je tato přísaha aktuální i dnes?

7.2 Metodické listy – antické Řecko

Metodický list k pracovnímu listu ANTICKÉ ŘECKO

Anotace: Žáci pracují s textem a obrazovým materiálem, hodnotí a interpretují informace, vyvozují závěry. Pracovní list se stane součástí žákova portfolia.

Věková skupina: 1. ročník vyššího gymnázia/SS

Organizace učební činnosti: samostatná práce

Čas potřebný ke zpracování: 5-10 minut

Pomůcky: učebnice

Cíle: seznámení s geografickou polohou Řecka, začlenění příslušných divů světa do kontextů řecké kultury

Klíčové kompetence:

kompetence k učení (uvádění věcí do souvislostí)

kompetence k řešení problémů (samostatné řešení problémů)

kompetence občanské (utváří zodpovědný vztah ke kulturnímu a historickému dědictví)

Očekávané výstupy:

Žák: popíše s pomocí mapy geografické členění antického Řecka; přiřadí k antickému Řecku příslušné starověké divy světa

Průřezová témata:

Osobnostní a sociální výchova (seberegulace, efektivní řešení problémů)

Výchova k myšlení v globálních souvislostech (evropská integrace)

Multikulturní výchova (starověké divy světa)

Klíčová slova: antické Řecko - geografie

Zdroje:

mapa: PTÁČEK, J. (red.) *Pravěk, starověk – dějepisné atlasy pro základní školy a víceletá gymnázia*. Praha: Kartografie Praha, 2007, s. 23.

divy světa: www.svetadivy.mzf.cz

Metodický list k pracovnímu listu POČÁTKY ŘECKÝCH DĚJIN

Anotace: Žáci pracují s textem a obrazovým materiálem, hodnotí a interpretují informace, vyvozují závěry. K vyplnění pracovního listu je třeba jako další zdroj použít internet a učebnici. Pracovní list se stane součástí žákovy portfolia.

Věková skupina: 1. ročník vyššího gymnázia/SŠ

Organizace učební činnosti: samostatná práce

Čas potřebný ke zpracování: 25-30 minut

Pomůcky: učebnice, internet, encyklopedie

Cíle: seznámení s počátky řeckých dějin, s geografickou polohou a příchodem řeckých kmenů

Klíčové kompetence:

kompetence k učení (podporování samostatné práce při získávání informací)

kompetence k řešení problémů (porovnání historických událostí a jevů, nalézání shodných a odlišných rysů a vyvozování příslušných závěrů)

kompetence občanské (utváří zodpovědný vztah ke kulturnímu a historickému dědictví)

Očekávané výstupy:

Žák: vysvětlí význam krétské civilizace, vyhledá informace o řecké mytologii a objasní počátky řeckých dějin.

Průřezová témata:

Osobnostní a sociální výchova (seberegulace, efektivní řešení problémů)

Výchova k myšlení v globálních souvislostech (evropská integrace)

Multikulturní výchova (poznání kultury)

Klíčová slova: Kréta, Knóssos, Mykény, řecké kmeny

Zdroje:

mapa Kréty: <http://sk.wikipedia.org/wiki/Kr%C3%A9ta>

Knóssos: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Knossos_-_09.jpg

mapa Řecka: PTÁČEK, J. (red.) *Pravěk, starověk – dějepisné atlasy pro základní školy a víceletá gymnázia*. Praha: Kartografie Praha, 2007, s. 25.

mapa příchodu řeckých kmenů: PTÁČEK, J. (red.) *Pravěk, starověk – dějepisné atlasy pro základní školy a víceletá gymnázia*. Praha: Kartografie Praha, 2007, s. 23.

Metodický list k pracovnímu listu ARCHAICKÉ OBDOBÍ

Anotace: Žáci pracují s textem a obrazovým materiálem, hodnotí a interpretují informace, vyvozují závěry. K vyplnění pracovního listu je třeba jako další zdroj použít učebnici a encyklopedie. Pracovní list se stane součástí žákova portfolia.

Věková skupina: 1. ročník vyššího gymnázia/SŠ

Organizace učební činnosti: samostatná práce

Čas potřebný ke zpracování: 15-20 minut

Pomůcky: učebnice, encyklopedie

Cíle: seznámení s nejznámějšími řeckými městskými státy a s velkou řeckou kolonizací

Klíčové kompetence:

kompetence k učení (vyhledávání a třídění informací, uvádění věcí do souvislostí)

kompetence k řešení problémů (samostatné řešení problémů, porovnání historických událostí a jevů, nalézání shodných a odlišných rysů a vyvozování příslušných závěrů)

Očekávané výstupy:

Žák: porovná řecké městské státy (Athény a Spartu), popíše shodné a odlišné rysy; vyhledá na mapě informace související s velkou řeckou kolonizací.

Průřezová témata:

Osobnostní a sociální výchova (seberegulace, efektivní řešení problémů)

Výchova k myšlení v globálních souvislostech (evropská integrace)

Klíčová slova: polis, Athény, Sparta, velká řecká kolonizace

Zdroje:

mapy: PTÁČEK, J. (red.) *Pravěk, starověk – dějepisné atlasy pro základní školy a víceletá gymnázia*. Praha: Kartografie Praha, 2007, s. 23-24.

Metodický list k pracovnímu listu KLASICKÉ OBDOBÍ

Anotace: Žáci pracují s textem a obrazovým materiálem, hodnotí a interpretují informace, vyvozují závěry. K vyplnění pracovního listu je třeba jako další zdroj použít internet a učebnici. Pracovní list se stane součástí žákova portfolia.

Věková skupina: 1. ročník vyššího gymnázia/SŠ

Organizace učební činnosti: samostatná práce

Čas potřebný ke zpracování: 15-20 minut

Pomůcky: učebnice, internet

Cíle: seznámení s řecko-perskými válkami a s Perskou říší

Klíčové kompetence:

kompetence k učení (podporování samostatné práce při získávání informací)

kompetence k řešení problémů (vyhledávání potřebných informací)

Očekávané výstupy:

Žák: vyhledá na mapě informace související s řecko-perskými válkami a Perskou říší.

Průřezová témata:

Osobnostní a sociální výchova (seberegulace, efektivní řešení problémů)

Výchova k myšlení v globálních souvislostech (evropská integrace)

Klíčová slova: řecko-perské války, Perská říše, Thermopyly, triéra

Zdroje:

Mapa řecko-perských válek: PTÁČEK, J. (red.) *Pravěk, starověk – dějepisné atlasy pro základní školy a víceletá gymnázia*. Praha: Kartografie Praha, 2007, s. 23.

citát: http://cs.wikipedia.org/wiki/Bitva_u_Thermopyl

triéra: <http://www.d20.cz/clanky/kultura/1395.html>

mapa perské říše:

http://cs.wikipedia.org/wiki/Achaimenovsk%C3%A1_%C5%99%C3%AD%C5%A1e

Metodický list k pracovnímu listu MAKEDONSKÁ NADVLÁDA A VZNIK HELÉNISTICKÝCH STÁTŮ

Anotace: Žáci pracují s textem a obrazovým materiálem, hodnotí a interpretují informace, vyvozují závěry. K vyplnění pracovního listu je třeba jako další zdroj použít internet, slovník a učebnici. Pracovní list se stane součástí žákova portfolia.

Věková skupina: 1. ročník vyššího gymnázia/SS

Organizace učební činnosti: samostatná práce

Čas potřebný ke zpracování: 10-15 minut

Pomůcky: učebnice, internet, slovník

Cíle: seznámení s rozlohou říše Alexandra Makedonského a s helénistickými státy

Klíčové kompetence:

kompetence k učení (podporování samostatné práce při získávání informací)

kompetence k řešení problémů (kritické myšlení, vyhledávání potřebných informací)

kompetence občanské (utváří zodpovědný vztah ke kulturnímu a historickému dědictví)

Očekávané výstupy:

Žák: popíše vznik a rozpad říše Alexandra Makedonského, vyhledá na mapě příslušné státoporné změny.

Průřezová témata:

Osobnostní a sociální výchova (seberegulace, efektivní řešení problémů)

Výchova k myšlení v globálních souvislostech (evropská integrace)

Multikulturní výchova (poznání kultury)

Klíčová slova: Alexandr Makedonský, helénistické státy, diadochové

Zdroje:

Mapy: PTÁČEK, J. (red.) *Pravěk, starověk – dějepisné atlasy pro základní školy a víceletá gymnázia*. Praha: Kartografie Praha, 2007, s. 24.

Alfabeto: http://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%98eck%C3%A1_abeceda

Metodický list k pracovnímu listu KULTURA STAROVĚKÉHO ŘECKA

Anotace: Žáci pracují s textem a obrazovým materiálem, hodnotí a interpretují informace, vyvozují závěry. K vyplnění pracovního listu je třeba jako další zdroj použít internet a učebnici. Pracovní list se stane součástí žákova portfolia.

Věková skupina: 1. ročník vyššího gymnázia/SŠ

Organizace učební činnosti: samostatná práce

Čas potřebný ke zpracování: 15-20 minut

Pomůcky: učebnice, internet

Cíle: seznámení s řeckou kulturou

Klíčové kompetence:

kompetence k učení (zdůraznění souvislosti minulosti a současnosti, důraz na význam historických poznatků pro praktický život)

kompetence k řešení problémů (kritické myšlení)

kompetence občanské (utváří zodpovědný vztah ke kulturnímu a historickému dědictví)

Očekávané výstupy:

Žák: popíše řeckou kulturu, zhodnotí její vliv na evropskou společnost.

Průřezová témata:

Osobnostní a sociální výchova (seberegulace, efektivní řešení problémů)

Výchova k myšlení v globálních souvislostech (evropská integrace)

Multikulturní výchova (poznání kultury)

Klíčová slova: mytologie, architektura, Hippokrates, olypijské hry

Zdroje:

Klipart: <http://office.microsoft.com/cs>

Sloupy: <http://dejepis.jergym.cz/03/ipage00025.htm>

Mapa: PTÁČEK, J. (red.) *Pravěk, starověk – dějepisné atlasy pro základní školy a víceletá gymnázia*. Praha: Kartografie Praha, 2007, s. 25.

Ukázka: http://cs.wikipedia.org/wiki/Hippokratova_p%C5%99%C3%ADsaha

8 Antický Řím

Posledním probíraným tematickým celkem je antický Řím. Žáci na základě získaných schopností a dovedností z předchozích témat komplexněji porovnávají jednotlivé starověké státní útvary. Na základě širšího přehledu vyhledávají a objasňují události, které jsou pro tyto státy společné, nebo odlišné.

Použité mapy zasazují látku do širšího kontextu a pomáhají žákům rozvíjet logické myšlení. Čtení map je řízeno vhodně položenými otázkami, které žáky vedou k hlubšímu zamyšlení nad probíranou problematikou.

Nezbytnou součástí je využití známých i méně známých okřídlených slov a rčení, která jsou zasazena do kontextu reálných historických událostí. Žáci zjišťují a objasňují jejich skutečný význam. Důraz je také kladen na římskou mytologii, často v komparaci s mytologií řeckou. Žáci jsou vedeni k samostatnému logickému uvažování a ke spolupráci.

K procvičení a upevnění probíraného učiva byly zvoleny různé typy úloh: práce se rčeními a okřídlenými slovy, práce s obrazovým materiálem, práce s mapou, křížovky, spojování dvojic, výběr ze dvou možností,.

Žák:

- vysvětlí pojem antika;
- vyhledá na mapě antický Řím;
- periodizuje římské dějiny;
- uvede formy vlády a postavení společenských skupin v průběhu trvání římské říše;
- charakterizuje způsob obživy tehdejších obyvatel;
- popíše obyvatele Apeninského poloostrova;
- charakterizuje římské náboženství;
- uvede nejvýznamnější bitvy;
- popíše zrod křesťanství a jeho souvislost s judaismem;
- uvede nejvýznamnější památky, které se staly součástí světového kulturního dědictví;
- zhodnotí přínos římské kultury a vzdělanosti.

8.1 Pracovní listy – antický Řím

ANTICKÝ ŘÍM

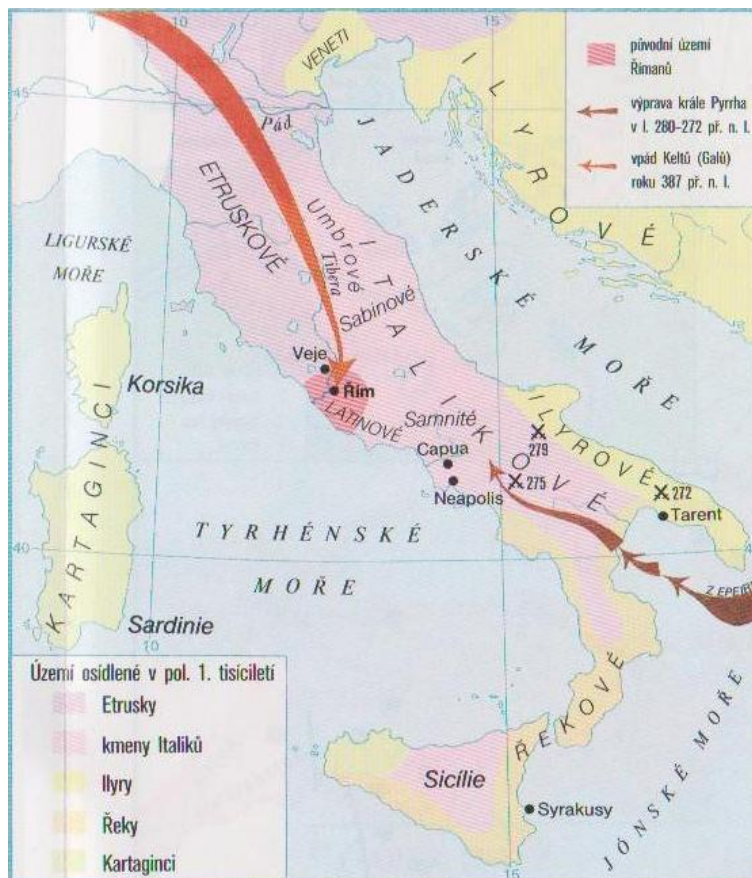
1. Mapa

- Na jakém poloostrově se nachází Itálie? _____
- Podle čeho dostal poloostrov své jméno? _____
- Které 3 ostrovy jsou v okolí Itálie? _____
- Jaká moře omývají Itálii? _____
- Jak se jmenuje řeka na severu Itálie? _____
- Která řeka protéká Římem? _____
- Najděte dvě nejznámější sopky. _____
- Vyznačte na mapě tato města: Herkulaneum, Neapolis, Pompeje, Řím, Syrakusy, Tarent
- Co zajišťovalo obyvatelům Itálie obživu? _____

ETRUSKOVÉ A POČÁTKY ŘÍMA

1. Mapa osídlení Itálie

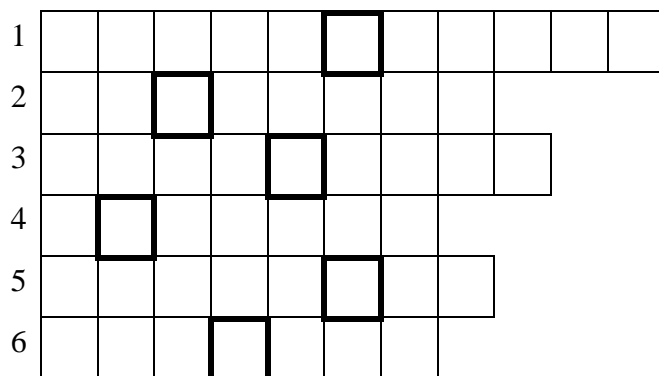

- a) Které kmeny osídlily Itálii? _____
- b) Kdo osídlil Korsiku a Sardinii? _____
- c) Kdo osídlil jižní Sicílii? _____
- d) Kolem města Tarent při východním pobřeží sídlili: _____
- e) V okolí Říma se usídlili: _____
- f) Kraj kolem Říma se podle nich nazýval: _____
- g) Na severu Itálie sídlili: _____

2. Vznik republiky

- a) Kdy byl vyhnán poslední etruský král z Říma? _____
- b) Jaká podobná událost se odehrála v tom samém roce? _____

3. Římská stoka = _____ maxima

1. Urozená vrstva obyvatel
2. Dvojjazyčný nápis
3. Města mrtvých
4. Chrám Jupitera, Junony a Minervy
5. Latinové patří mezi ... kmeny
6. Římské náměstí – forum ...

4. Mapa etruského osídlení

a) Oblast osídlená Etrusky se nazývala: _____

b) Najděte nejznámější etruská města:

V _____, V _____, T _____

5. Mýtus o založení Říma

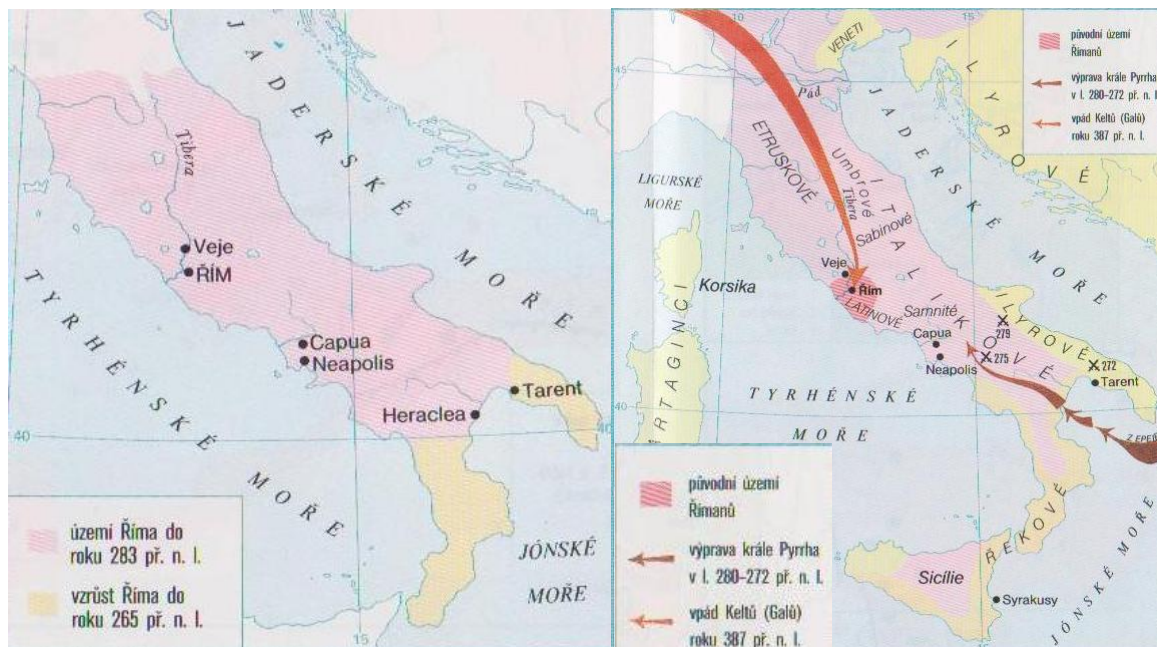
a) Romulus a Remus byli podle pověsti odkojeni vlčicí. Který z bratrů založil Řím?

b) Romulus potřeboval ve městě ženy, a proto se podle pověsti uchýlil ke lsti. Co podnikl (viz. obrázek)?

ŘÍMSKÁ REPUBLIKA DO OVLÁDNUTÍ ITÁLIE

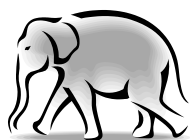
1. Ovládnutí Itálie

- a) Kterou část Itálie ovládli Římané jako poslední? _____
- b) Jaké město se tu nachází? _____
- c) Kdo žil na jihu Itálie? _____
- d) Který král se jim pokusil pomoci? _____
- d) Kdy se Římanům podařilo ovládnout zbytek Itálie? _____

2. Co znamená rčení Pyrrhovo vítězství?

3. Jakými zvířaty disponovala Pyrrhova armáda?

4. Vyberte správnou odpověď.

a) Kdo později stejná zvířata využil – také proti Římanům?

Julius Caesar

Hannibal

Publius Cornelius Scipio

b) Při jaké příležitosti?

punské války

války proti Galům

makedonské války

5. Rok 387 PNL.

a) Kdo podle Liviových Dějin upozornil Římany na vpád Galů?

b) Jaké rčení se s touto událostí používá?

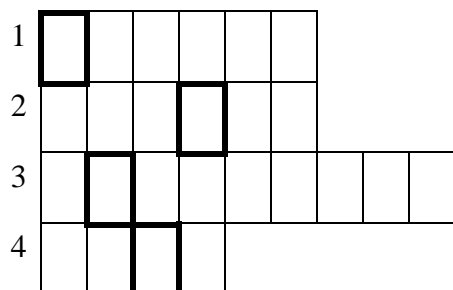
Psi zachránili Kapitol.

Husy zachránily Kapitol.

Koně zachránili Kapitol.

Kočky zachránily Kapitol.

6. Kdo byl označen římským pojmenováním Gal? _____

1. Kdo reprezentoval stát a měl vrchní velení nad vojskem?

2. Odchody plebejů z Říma

3. Usnesení plebejského sněmu

4. Právo tribuna lidu – Zakazují!

ŘÍMSKÁ REPUBLIKA DO OVLÁDNUTÍ STŘEDOMOŘÍ

1. Přesmyčka. Jak se jmenuje měkkýš, ze kterého získávali Foiničané purpur?

AKNARTSO KÁJADESR _____

2. Jak se přezdívalo Sicílii?

- a) vinice Středomoří b) pastviště Středomoří c) obilnice Středomoří

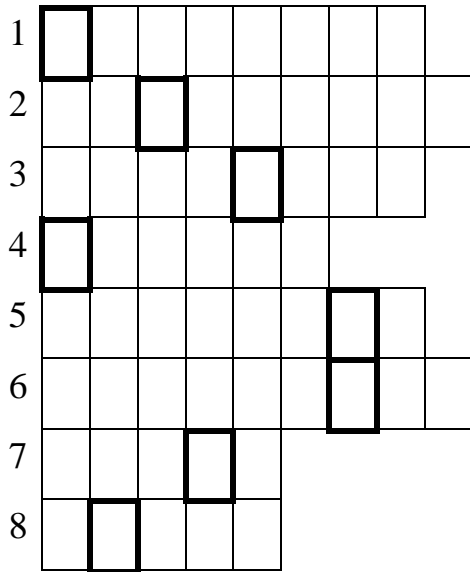
3. Mapa punských válek.

- a) Kolik bylo punských válek? _____
- b) Kdo byl vítězem? _____
- c) Vyznačte na mapě Kartágo. Kde leží? _____
- d) Jaká území Římané získali po 1. punské válce? _____
- e) Kde se odehrála většina bitev 2. punské války? _____
- f) Kudy se vydal Hannibal do Itálie? _____
- g) Jaká zvířata vzal s sebou? _____
- h) Které 2 bitvy jsou vyznačené v Itálii? Seřad'te je chronologicky.

- i) Jaké území ovládli Římané do konce 2. Punské války? _____
- j) S kým (kromě Kartága) vedli ještě Římané válku? _____
- k) Co se stalo roku 146 PNL _____

4. Pyrenejský poloostrov se ve starověku nazýval _____

1. Kartaginský vojevůdce, který stanul před branami Říma.
2. Který národ vybudoval Kartágo?
3. Kolová hradba
4. Jak nazývali Římané Kartagince?
5. Římský voják
6. Který stát pomáhal Kartagincům během druhé punské války?
7. Největší vojenská jednotka římské armády
8. Způsob útoku legií (viz. obrázek).

5. Římská okřídlená slova:

a) Při jaké příležitosti byl pronesen tento výrok? Co znamená?

Hannibal ante portas!

b) Kdo je autorem tohoto výroku? _____

A krom toho soudím, že Kartágo musí být zničeno.

6. Foinická abeceda. Který vojevůdce přemohl Hannibala?

A	B	C/G	D	E	F	H	I/J	K	L	M
⚡	⚡	1	⚡	⚡	Y	⊖	⚡	⚡	⚡	⚡
N	O	P	Q	R	S	T	U/V	X	Z	
⚡	⊖	7	⊖	⚡	W	†	Y	⚡	Z	

7	Y	⚡	⚡	⚡	Y	W

1	⊖	⚡	⚡	⚡	⚡	Y	W

W	1	⚡	7	⚡	⊖

KRIZE ŘÍMSKÉ REPUBLIKY

1. Krize římské republiky. Můžete najít paralelu v dějinách? Najděte shody a odlišnosti.

Kde: _____

Shody: _____

Odlišnosti: _____

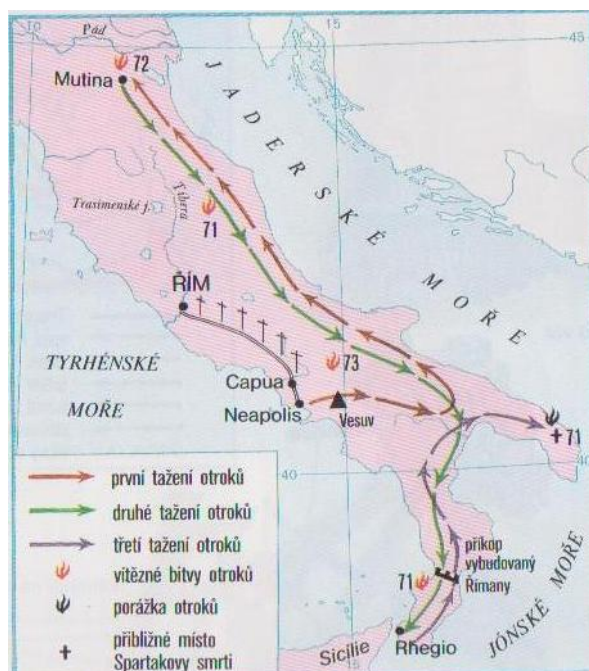
2. Spojte.

mluvící nástroje dobytek

bučící nástroje nářadí

němé nástroje otroci

3. Spartakovo povstání. Doplňte podle mapy.

a) Spartacus se s dalšími gladiátory skrýval u vrcholu sopky _____

b) Odtud zamířili až k řece _____

c) Pro neshody se vydali znovu na _____

d) Odtud táhli k _____ pobřeží.

e) Římská vojska se jim snažila odříznout cestu vykopáním _____

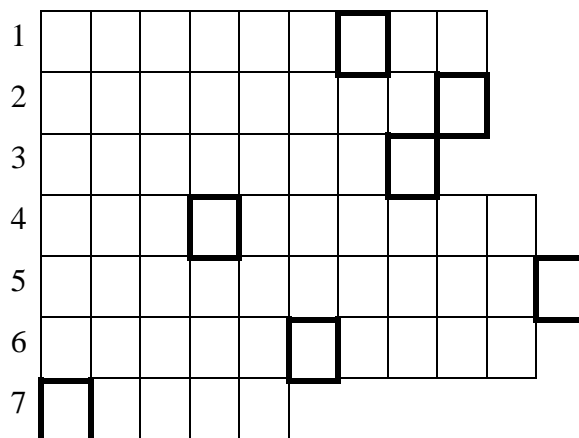
f) Odkud kam vedla cesta, podél níž bylo pro výstrahu ukřižováno 6 000 vzbouřenců:

4. Gladiátoři

eques – retiarius - sagittarius

5. Kdo porazil Spartaka? Marcus Licinius _____

1. Mimoitalské římské državy
2. Otrok vycvičený pro zápasy
3. Vrstva vznešených
4. Seznamy nežádoucích osob
5. Pontský král ohrožující římské provincie
6. Ohromné statky
7. Kdo vymyslel proskripce?

6. První triumvirát.

a) Jak si mezi sebou rozdělili triumvurové sféry vlivu?

Caesar _____ Pompeius _____ Crassus _____

b) K jakým politickým skupinám tito triumvirové patřili?

Gnaeus Pompeius Magnus optimáti - populáři

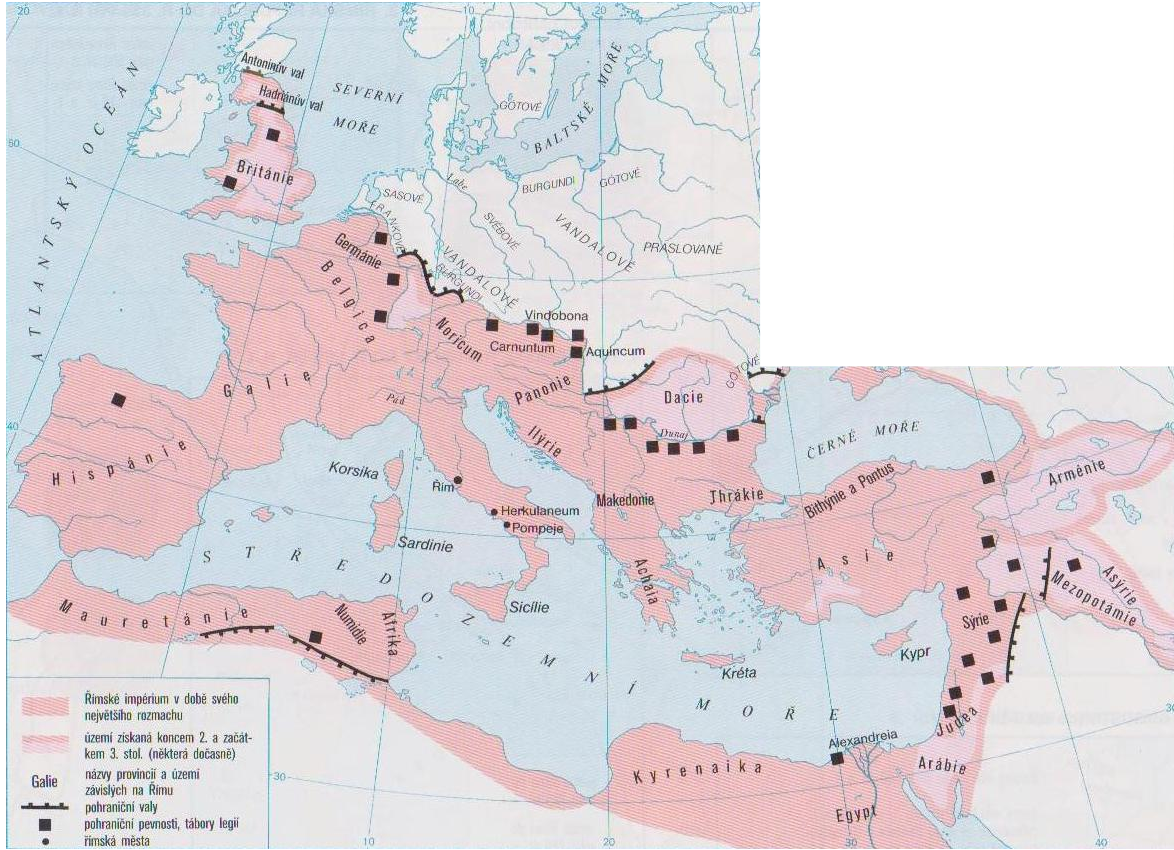
Marcus Licinius Crassus optimáti - populáři

Julius Caesar optimáti - populáři

c) Najděte na mapě území pontského krále Mithridata.

ŘÍMSKÉ IMPÉRIUM ZA PRINCIPÁTU

1. Mapa římského impéria v době císařství.

a) Která území (s většinou jsme se již blíže seznámili) byla závisla na Římu?

A _____ B _____ E _____

G _____ H _____ J _____

M _____ M _____ T _____

b) Kteří dva císaři nechali v Británii vybudovat pohraniční val?

c) Jaká 3 velká moře a oceánohraničují římské impérium?

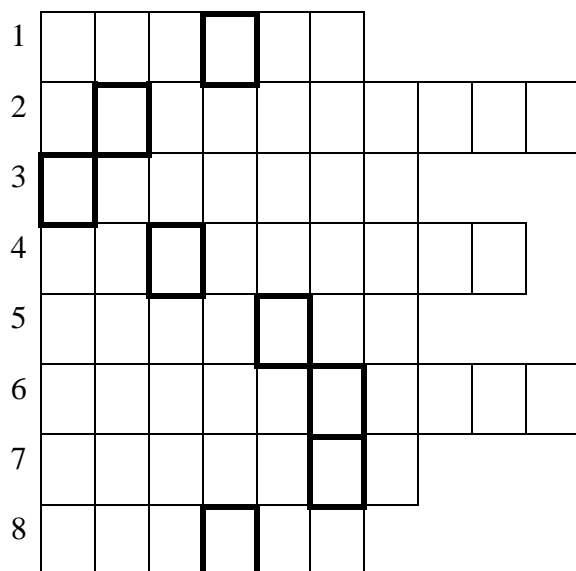
d) Najděte na mapě pohraniční pevnost Vindobona. Jaké město se tu dnes rozkládá?

e) Myslíte si, že bylo takové rozsáhlé území dlouhodobě udržitelné?

2. Bitva v Teutoburském lese – rok 9

a) Kdo byl poraženým? Římané – Germáni

b) Jak se jmenoval vůdce Germánů? _____

1. Římský mír = pax ...

2. Osobní stráž císaře

3. Podporovatel umění

4. Raná forma císařské vlády

5. Pronájem půdy drobným zemědělcům

6. Šíření římské kultury

7. Pohraniční pevnosti = limes ...

8. Z jakého slova vznikl titul císař?

3. Která města byla zasažena výbuchem Vesuvu v roce 79?

H _____

P _____

S _____

POČÁTKY KŘESŤANSTVÍ

1. Místa spojená s životem Krista.

- a) Místo narození: _____
- b) Místo pobytu mladého Ježíše: _____
- c) Jak se jmenovala tato římská provincie? _____
- d) Jezero, po jehož hladině kráčel Ježíš: _____
- e) Město, kde byl Ježíš ukřižován: _____

2. Co mají společného následující osoby?

a) Ježíš a Jan Křtitel:

b) Jan Křtitel a Salome: Pomůže vám ukázka z písňe Karla Kryla i obrázek.

... Salome, sťali už Křtitele,
Salome, usměj se vesele,
točíš se ve víru, ústa jak upíru
krví ti planou, Salome...

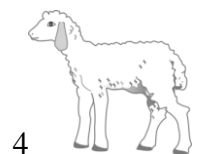
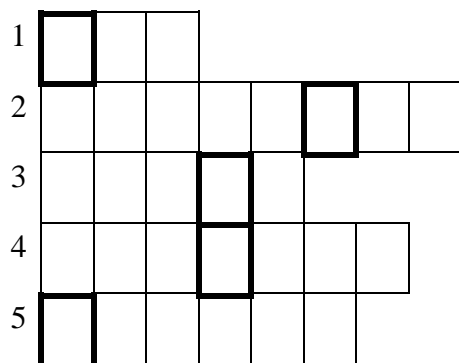

3. Najděte 3 symboly křesťanství.

4. Kdo vydal Ježíše k ukřižování? Křížovku vyluštíte za pomoci křesťanských symbolů?

_____Pontský

(... koruna)

5. Vyberte správnou odpověď.

Z jakého náboženství křesťanství vychází? Z

- a) islámu b) judaismu c) hinduismu

O jaký typ náboženství se jedná?

- a) monoteistické b) polyteistické

12 Ježíšových učedníků se nazývalo:

- a) biskupové b) rabínové c) apoštolové

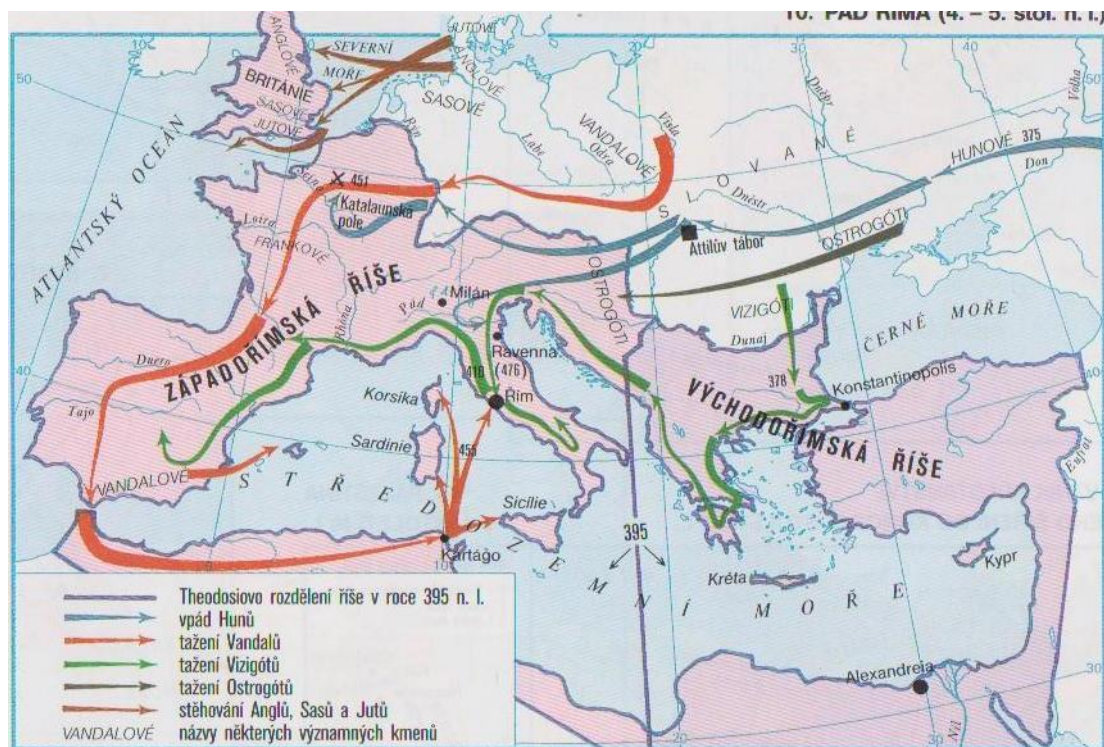
Kdo zradil Krista polibkem?

- a) Juda b) Jakub c) Jidáš

6. Proč se osika neustále třese hanbou?

ŘÍM ZA DOMINÁTU A ZÁNİK IMPÉRIA

1. Pád Říma

I.

- Kdy a kým byla rozdělena Římská říše? _____
- Na jaké dvě části byla rozdělena? _____
- Sídelním městem Západořímské říše byl/a: _____
- Sídelním městem Východořímské říše byl/a: _____

II.

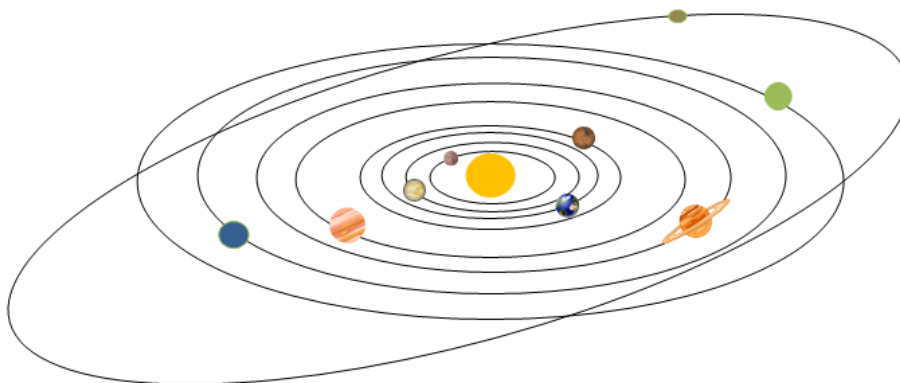
- Který kmen podnítil stěhování národů? _____
- Kdo byl jejich vůdcem? _____
- Kdy a kde se odehrála rozhodující bitva, která odrazila hunský vpád?

III.

- Kdy byl poprvé vypleněn Řím? _____
- Který kmen ho v tomto roce vyplenil? _____
- Který kmen roku 455 vyplenil Řím? _____
- Kdy zanikla Západořímská říše? _____

KULTURA STAROVĚKÉHO ŘÍMA

1. Římští bohové

- a) Pojmenujte planety a trpasličí planetu podle vzdálenosti od Slunce. (viz. tabulka)
 b) Podle koho získaly planety a trpasličí planeta Sluneční soustavy své názvy?

c) O jakého římského boha se jedná, tj. jaká moc se mu přisuzovala?

*bohyně lásky - bůh moří - bůh mrtvých - bůh nebes - bůh války - bůh zemědělství
 posel bohů - vládce bohů*

d) Podle kterých řeckých bohů převzali Římané své bohy?

Afrodita – Ares – Hádes – Hermes – Kronos – Poseidon – Úranos - Zeus

planety	římský bůh	řecký bůh
1.		
2.		
4.		
5.		
6.		
7.		
8.		
trpasličí planeta		
9.		

2. Římské památky.

a) Poznejte římské stavby na obrázcích.

b) Která z těchto staveb byla zařazena mezi sedm nových divů světa? _____

3. Římská literatura

a) Kdo je autorem těchto ukázek? _____

b) Z jakého díla ukázky pocházejí? _____

*Máš-li snad černé zuby neb velké a nakřivo rostlé,
utrpiš velkou škodu, budeš-li příliš se smát...
Otvírej mírně ústa a na obou tvářích měj důlky,
přítom kořeny zubů zakrývej okrajem rtů. (Rady dívkám)*

*Ať není na omdlení
z dechu, táhnoucího ti z úst,
nos druhých ať nekoření
pach kozla, jenž má královský vzrůst! (Rady mužům)*

c) Myslíte si, že jsou tyto rady aktuální i dnes?

8.2 Metodické listy – antický Řím

Metodický list k pracovnímu listu ANTICKÝ ŘÍM

Anotace: Žáci pracují s textem a obrazovým materiálem, hodnotí a interpretují informace, vyvozují závěry. K vyplnění pracovního listu je třeba jako další zdroj použít zeměpisný atlas a učebnici. Pracovní list se stane součástí žákova portfolia.

Věková skupina: 1. ročník vyššího gymnázia/SŠ

Organizace učební činnosti: samostatná práce

Čas potřebný ke zpracování: 10 minut

Pomůcky: učebnice, zeměpisný atlas

Cíle: seznámení s geografickou polohou Itálie, s vodstvem, městy a zemědělstvím

Klíčové kompetence:

kompetence k učení (vyhledávání a třídění informací)

kompetence k řešení problémů (vyhledávání potřebných informací)

Očekávané výstupy:

Žák: vyhledá na mapě potřebné informace týkající se starověké Itálie.

Průřezová témata:

Osobnostní a sociální výchova (seberegulace, efektivní řešení problémů)

Klíčová slova: Řím, Apeninský poloostrov, zemědělství, sopky

Zdroje:

PTÁČEK, J. (red.) *Pravěk, starověk – dějepisné atlasy pro základní školy a víceletá gymnázia*. Praha: Kartografie Praha, 2007, s. 27.

Metodický list k pracovnímu listu ETRUSKOVÉ A POČÁTKY ŘÍMA

Anotace: Žáci pracují s textem a obrazovým materiálem, hodnotí a interpretují informace, vyvozují závěry. K vyplnění pracovního listu je třeba jako další zdroj použít internet a učebnici. Pracovní list se stane součástí žákova portfolia.

Věková skupina: 1. ročník vyššího gymnázia/SS

Organizace učební činnosti: samostatná práce

Čas potřebný ke zpracování: 15-20 minut

Pomůcky: učebnice, internet

Cíle: seznámení s Etrusky a počátky Říma (skutečnými i bájnými)

Klíčové kompetence:

kompetence k učení (vyhledávání a třídění informací, uvádění věcí do souvislostí)

kompetence k řešení problémů (porovnávání historických událostí a jevů, nalézání shodných a odlišných rysů a vyvozování příslušných závěrů)

Očekávané výstupy:

Žák: popíše osídlování Itálie, vyhledá na mapě nejznámější etruská města, najde pověst o založení Říma.

Průřezová témata:

Osobnostní a sociální výchova (seberegulace, efektivní řešení problémů)

Výchova k myšlení v globálních souvislostech (evropská integrace)

Klíčová slova: Etruskové, Latinové, Italikové, Romulus a Remus

Zdroje:

mapy: PTÁČEK, J. (red.) *Pravěk, starověk – dějepisné atlasy pro základní školy a víceletá gymnázia*. Praha: Kartografie Praha, 2007, s. 27-28.

únos Sabine:

<http://udu.ff.cuni.cz/soubory/galerie/baroko%20italie/slides/091%20Pietro%20da%20Cortona,%20Unos%20Sabinek,%20kolem%201629.html>

Metodický list k pracovnímu listu ŘÍMSKÁ REPUBLIKA DO OVLÁDNUTÍ ITÁLIE

Anotace: Žáci pracují s textem a obrazovým materiálem, hodnotí a interpretují informace, vyvozují závěry. K vyplnění pracovního listu je třeba jako další zdroj použít internet a učebnici. Pracovní list se stane součástí žákova portfolia.

Věková skupina: 1. ročník vyššího gymnázia/SS

Organizace učební činnosti: samostatná práce

Čas potřebný ke zpracování: 15 minut

Pomůcky: učebnice, internet

Cíle: seznámení s expanzí římské republiky

Klíčové kompetence:

kompetence k učení (uvádění věci do souvislostí)

kompetence k řešení problémů (porovnání historických události a jevů, nalézání shodných a odlišných rysů a vyvozování příslušných závěrů)

založených na úctě k druhým, empatii a toleranci

Očekávané výstupy:

Žák: zařadí časově i prostorově expanzi římské republiky.

Průřezová témata:

Osobnostní a sociální výchova (seberegulace, efektivní řešení problémů)

Výchova k myšlení v globálních souvislostech (evropská integrace)

Klíčová slova: římská republika, Pyrrhos, Keltové

Zdroje:

PTÁČEK, J. (red.) *Pravěk, starověk – dějepisné atlasy pro základní školy a víceletá gymnázia*. Praha: Kartografie Praha, 2007, s. 28.

Klipart: <http://office.microsoft.com/cs>

Metodický list k pracovnímu listu ŘÍMSKÁ REPUBLIKA DO OVLÁDNUTÍ STŘEDOMOŘÍ

Anotace: Žáci pracují s textem a obrazovým materiálem, hodnotí a interpretují informace, vyvozují závěry. K vyplnění pracovního listu je třeba jako další zdroj použít internet a učebnici. Pracovní list se stane součástí žákova portfolia.

Věková skupina: 1. ročník vyššího gymnázia/SŠ

Organizace učební činnosti: samostatná práce

Čas potřebný ke zpracování: 15-20 minut

Pomůcky: učebnice, internet

Cíle: seznámení s expanzí Říma do Středomoří

Klíčové kompetence:

kompetence k učení (podporování samostatné práce při získávání informací)

kompetence k řešení problémů (kritické myšlení)

Očekávané výstupy:

Žák: objasní postupující římskou expanzi do Středomoří.

Průřezová témata:

Osobnostní a sociální výchova (seberegulace, efektivní řešení problémů)

Výchova k myšlení v globálních souvislostech (evropská integrace)

Klíčová slova: Kartágo, punské války, Foiničané

Zdroje:

ostranka:

<http://web.natur.cuni.cz/~kudch/main/halogeny/HALOGENY/HALOGENY/brom/vyznam/dibromindigo.html>

mapa: PTÁČEK, J. (red.) *Pravěk, starověk – dějepisné atlasy pro základní školy a víceletá gymnázia*. Praha: Kartografie Praha, 2007, s. 27.

legie: <http://airborn.webz.cz/legiones.html>

foinická abeceda: http://cs.wikipedia.org/wiki/F%C3%A9nick%C3%A9_p%C3%ADsmo

Metodický list k pracovnímu listu KRIZE ŘÍMSKÉ REPUBLIKY

Anotace: Žáci pracují s textem a obrazovým materiálem, hodnotí a interpretují informace, vyvozují závěry. K vyplnění pracovního listu je třeba jako další zdroj použít internet, slovník a učebnici. Pracovní list se stane součástí žákova portfolia.

Věková skupina: 1. ročník vyššího gymnázia/SŠ

Organizace učební činnosti: samostatná práce

Čas potřebný ke zpracování: 15-20 minut

Pomůcky: učebnice, internet, slovník

Cíle: seznámení s krizí římské republiky, s povstáním otroků a s prvním triumvirátem

Klíčové kompetence:

kompetence k učení (uvádění věcí do souvislostí)

kompetence k řešení problémů (porovnání historických událostí a jevů, nalézání shodných a odlišných rysů a vyvozování příslušných závěrů)

Očekávané výstupy:

Žák: charakterizuje příčiny a důsledky krize Římské republiky a snahy o jejich řešení

Průřezová témata:

Osobnostní a sociální výchova (seberegulace, efektivní řešení problémů)

Výchova k myšlení v globálních souvislostech (evropská integrace)

Klíčová slova: Spartakovo povstání, gladiátoři, první triumvirát

Zdroje:

gladiátoři:

[http://www.dandwiki.com/wiki/Retiarius_\(3.5e_Prestige_Class\)](http://www.dandwiki.com/wiki/Retiarius_(3.5e_Prestige_Class))

<https://historicalmartialarts.wordpress.com/european-martial-arts/classical-antiquity/gladiator-fighting-arts/>

<http://www.otrosgriegos.tumblr.com>

mapy: PTÁČEK, J. (red.) *Pravěk, starověk – dějepisné atlasy pro základní školy a víceletá gymnázia*. Praha: Kartografie Praha, 2007, s. 27-28.

Metodický list k pracovnímu listu ŘÍMSKÉ IMPÉRIUM ZA PRINCIPÁTU

Anotace: Žáci pracují s textem a obrazovým materiálem, hodnotí a interpretují informace, vyvozují závěry. K vyplnění pracovního listu je třeba jako další zdroj použít internet a učebnici. Pracovní list se stane součástí žákova portfolia.

Věková skupina: 1. ročník vyššího gymnázia/SS

Organizace učební činnosti: samostatná práce

Čas potřebný ke zpracování: 15 minut

Pomůcky: učebnice, internet

Cíle: seznámení s římským impériem za principátu, s jeho rozsahem za císaře Augusta, s bitvou v Teutoburském lese a s výbuchem Vesuvu

Klíčové kompetence:

kompetence k učení (podporování samostatné práce při získávání informací)

kompetence k řešení problémů (porovnání historických události a jevů, samostatné řešení problémů)

Očekávané výstupy:

Žák: popíše římské impérium za císařství, jeho rozlohu a důležité historické události – bitvu v Teutoburském lese a výbuch Vesuvu.

Průřezová témata:

Osobnostní a sociální výchova (seberegulace, efektivní řešení problémů)

Výchova k myšlení v globálních souvislostech (evropská integrace)

Klíčová slova: římské impérium v době císařství, bitva v Teutoburském lese, výbuch Vesuvu

Zdroje:

mapa římského impéria v době císařství: PTÁČEK, J. (red.) *Pravěk, starověk – dějepisné atlasy pro základní školy a víceletá gymnázia*. Praha: Kartografie Praha, 2007, s. 29.

mapa výbuchu Vesuvu: <http://www.ingema.net/in2001/clanek.php?id=1115>

Metodický list k pracovnímu listu POČÁTKY KŘESŤANSTVÍ

Anotace: Žáci pracují s textem a obrazovým materiálem, hodnotí a interpretují informace, vyvozují závěry. K vyplnění pracovního listu je třeba jako další zdroj použít internet a učebnici. Pracovní list se stane součástí žákova portfolia.

Věková skupina: 1. ročník vyššího gymnázia/SS

Organizace učební činnosti: samostatná práce

Čas potřebný ke zpracování: 15 minut

Pomůcky: učebnice, internet

Cíle: seznámení s počátky křesťanství, se životem Ježíše Krista a s křesťanskými symboly

Klíčové kompetence:

kompetence k učení (zdůraznění souvislosti minulosti a současnosti, důraz na význam historických poznatků pro praktický život)

kompetence k řešení problémů (kritický přístup k pramenům)

kompetence občanské (utváří zodpovědný vztah ke kulturnímu a historickému dědictví)

Očekávané výstupy:

Žák: objasní civilizační přínos křesťanství jako fenoménu, z něhož vyrůstá evropská civilizace.

Průřezová témata:

Osobnostní a sociální výchova (seberegulace, efektivní řešení problémů)

Výchova k myšlení v globálních souvislostech (evropská integrace)

Multikulturní výchova (poznání křesťanství)

Klíčová slova: křesťanství, Ježíš Kristus, Pilát Pontský, apoštolové

Zdroje:

Mapa: PTÁČEK, J. (red.) *Pravěk, starověk – dějepisné atlasy pro základní školy a víceletá gymnázia*. Praha: Kartografie Praha, 2007, s. 28.

Salome: [http://cs.wikipedia.org/wiki/Salome_\(dcera_Herodiina\)](http://cs.wikipedia.org/wiki/Salome_(dcera_Herodiina))

Text: <http://www.hlasite.cz/text-pisne/karelkryl/43610-salome>

Klipart: <http://office.microsoft.com/cs>

křesťanské symboly: <http://www.clker.com>

http://cs.wikipedia.org/wiki/K%C5%99es%C5%A5ansk%C3%A9_symboly

Metodický list k pracovnímu listu ŘÍM ZA DOMINÁTU A ZÁNÍK IMPÉRIA

Anotace: Žáci pracují s textem a obrazovým materiálem, hodnotí a interpretují informace, vyvozují závěry. K vyplnění pracovního listu je třeba jako další zdroj použít internet a učebnici. Pracovní list se stane součástí žákova portfolia.

Věková skupina: 1. ročník vyššího gymnázia/SS

Organizace učební činnosti: samostatná práce

Čas potřebný ke zpracování: 10 minut

Pomůcky: učebnice, internet

Cíle: seznámení s událostmi vedoucími k zániku impéria

Klíčové kompetence:

kompetence k učení (vyhledávání a třídění informací, uvádění věcí do souvislostí)

kompetence k řešení problémů (kritický přístup k pramenům)

Očekávané výstupy:

Žák: popíše určující procesy a události vedoucí k zániku Západořímské říše.

Průřezová témata:

Osobnostní a sociální výchova (seberegulace, efektivní řešení problémů)

Výchova k myšlení v globálních souvislostech (evropská integrace)

Klíčová slova: Západořímská říše, Východořímská říše, Hunové, Attila, Vandalové, Vizigóti

Zdroje:

mapa: PTÁČEK, J. (red.) *Pravěk, starověk – dějepisné atlasy pro základní školy a víceletá gymnázia*. Praha: Kartografie Praha, 2007, s. 29.

Metodický list k pracovnímu listu KULTURA STAROVĚKÉHO ŘÍMA

Anotace: Žáci pracují s textem a obrazovým materiálem, hodnotí a interpretují informace, vyvozují závěry. K vyplnění pracovního listu je třeba jako další zdroj použít encyklopedie a učebnici. Pracovní list se stane součástí žákova portfolia.

Věková skupina: 1. ročník vyššího gymnázia/SS

Organizace učební činnosti: samostatná práce

Čas potřebný ke zpracování: 15 minut

Pomůcky: učebnice, encyklopedie

Cíle: seznámení s římskou kulturou – mytologií, architekturou a literaturou

Klíčové kompetence:

kompetence k učení (zdůraznění souvislosti minulosti a současnosti, důraz na význam historických poznatků pro praktický život)

kompetence k řešení problémů (nalézání shodných a odlišných rysů a vyvozování příslušných závěrů)

kompetence občanské (utváří zodpovědný vztah ke kulturnímu a historickému dědictví)

Očekávané výstupy:

Žák: zdůvodní civilizační přínos antického Říma jako jednoho z fenoménů, z nichž vyrůstá evropská civilizace.

Průřezová témata:

Osobnostní a sociální výchova (seberegulace, efektivní řešení problémů)

Výchova k myšlení v globálních souvislostech (evropská integrace)

Multikulturní výchova (poznání římské kultury)

Klíčová slova: mytologie, architektura, Publius Ovidius Naso

Zdroje:

sluneční soustava: www.planety.topweb.cz

Klipart: <http://office.microsoft.com/cs>

ukázka: <http://www.cesky-jazyk.cz/citanka/publius-ovidius-naso/umeni-milovat.html>

9 Závěr

V diplomové práci je předloženo shrnutí a vyhodnocení výsledků analýzy vybrané učebnice dějepisu pro gymnázia a střední školy. V průběhu výzkumu bylo prováděno měření koeficientů didaktické vybavenosti a zjišťování míry obtížnosti textu.

V teoretické části diplomové práce byly prezentovány výsledky jednotlivých didaktických analýz. Cílem výzkumu bylo zjistit kvalitu středoškolské učebnice dějepisu; s tím souvisí i ověření, do jaké míry byla svými autory přizpůsobena kognitivním schopnostem žáků. Získané údaje vypovídají o využitelnosti učebnice ve výchovně-vzdělávacím procesu a zároveň odhalují, jakým směrem je nutné orientovat její zdokonalení.

K analýze učebnice bylo využito pěti metod: rastry podle Zuzany Sikorové a Josefa Maňáka, metoda obsahové analýzy Dušana Klapka, didaktická vybavenost učebnice a komplexní míra obtížnosti textu Jana Průchy.

Časově nejméně náročnou metodou je nepochybně Maňákův rastr. Jeho nespornou výhodou je vysoká míra variability, učitel se nemusí řídit všemi zmiňovanými kritérii a může se zaměřit pouze na oblasti, které jsou pro něj podstatné. Určitou nevýhodou je skutečnost, že nelze zcela vyloučit jistou míru subjektivity; metoda není založena na matematických výpočtech, ale pouze na slovním hodnocení.

Maňákovu metodu vhodně doplňuje rastr Z. Sikorové. Oproti J. Maňákovi jsou předem dána kritéria, podle kterých by měl pedagog během analýzy postupovat. Není vhodné některá ze zkoumaných kritérií vypustit, neboť jednotlivé kategorie jsou spolu úzce provázány a na základě jejich porovnávání uživatel získá nové pohledy a údaje týkající se analyzované učebnice.

Oba rastry jsou si velmi podobné. Jejich společnou výhodou je přehlednost, časová nenáročnost a viditelné zvýraznění nedostatků dějepisné učebnice.

Klapkova metoda obsahové analýzy zkoumá text z jiného, poněkud neobvyklého úhlu pohledu – všímá si četnosti vlastních jmen. To vede k zamyšlení, do jaké míry jsou jména uvedená v učebnici pro žáky skutečně podstatná. Pokud je cílem žáky motivovat a probudit v nich zájem o minulost, určitě stojí množství uváděných osobností za zamyšlení. Nevýhodou analýzy je její jednostrannost, metoda by sama o sobě k rozhodnutí o kvalitě či nekvalitě učebnice nemohla sloužit, vhodné je její doplnění např. o výše zmiňované rastry. Měření didaktické vybavenosti učebnice J. Průchy se v určitých ohledech shoduje především s rastrem Z. Sikorové; není časově příliš náročné, všímá si všech podstatných komponentů, z nichž by se měla kvalitní učebnice skládat, a výsledek zřetelně odhaluje

nedostatky. Ani tato metoda není bez negativ. Měřením didaktické vybavenosti pouze zjistíme, zda se strukturální prvky v učebnici vyskytují, výsledek ale nic nevypovídá o četnosti výskytu daných prvků.

Pro doplnění jakékoli z výše uvedených metod je vhodná Průchova komplexní míra obtížnosti textu. Ze všech metod je nejobsáhlejší a nejpropracovanější, ale také časově nejnáročnější. Získané údaje jsou na druhou stranu přínosné a vzhledem k náročnosti lze počítat i s jejich vyšší přesností a objektivitou. I tato metoda má svá negativa – všímá si především výkladového textu a opomíjí neverbální materiál; ten je ovšem zohledněn např. u rastrových metod.

Při výběru metod byl kladen důraz na aplikovatelnost výsledků v praxi. Výhodou všech použitých metod je jejich uplatnitelnost na jakýkoli předmět. Podstatná je i určitá prostupnost mezi jednotlivými metodami; lze tak ověřovat získané výsledky a zároveň je doplňovat o nové poznatky a skutečnosti.

Mezi klady učebnice patří:

- přehledná struktura;
- přiměřený rozsah učiva;
- obtížnost textu přizpůsobená věku žáků;
- odborná správnost;
- využití grafických prostředků k řízení pozornosti;
- vyvážený poměr textového a obrazového materiálu;
- úlohy vedoucí ke kritickému myšlení;
- úlohy vedoucí k samostatné / skupinové práci;
- dostatek obrazového materiálu, který je pro žáky přitažlivý;
- slovníček pojmů;
- jmenný rejstřík;
- odkazy na literaturu;
- návaznost na další díly;
- shoda s kurikulárními dokumenty;
- diferenciaci učiva a úloh;
- ergonomické a typografické vlastnosti;
- cena.

Mezi nedostatky učebnice patří:

- nedostatečný prostor pro procvičování a opakování učiva;
- absence pracovního sešitu;
- absence metodické příručky pro učitele;
- absence doplňujících didaktických prostředků;
- neúplné odlišení úloh z hlediska obtížnosti;
- minimum odkazů na mravní a společenská pravidla;
- prezentace učiva především z jednoho úhlu pohledu;
- absence správných odpovědí a výsledků;
- absence prostředků k sebehodnocení.

Většina vyjmenovaných nedostatků je kompenzována vytvořenými pracovními listy. Analyzovaná učebnice je vybavena vlastnostmi, které zajišťují optimální využití při výchovně-vzdělávacím procesu. Výkladová obtížnost textu zohledňuje přiměřený věk žáků. Učebnice se jeví jako vhodný didaktický prostředek.

10 Seznam použitých zdrojů

- BENEŠ, P. – JANOUŠEK, J. – NOVOTNÝ, M. *Hodnocení obtížnosti textu středoškolských učebnic*. In: *Pedagogika*. 2009, roč. LIX, s. 291-297.
- BENEŠ, Z. *Co je (dnes) didaktika dějepisu?* In: *Pedagogická orientace*. 2011, roč. 21, č. 2, s. 193-206.
- BURSÍKOVÁ, L. – MARTINOVSKÝ, P. *Metodické inspirace: mezipředmětové vztahy v dějepise: ze zkušeností z výuky i mimoškolních činností*. Praha: ASUD, 2009.
- ČAPEK, V. a kol. *Didaktika dějepisu I*. Praha: SPN, 1985.
- ČAPEK, V. a kol. *Didaktika dějepisu II*. Praha: SPN, 1988.
- ČAPKA, F. – LUNEROVÁ, J. *Dějepis I.: inspirace a projekty: náměty pro tvořivou výuku*. Praha: Scientia, 2008.
- Dějepis. *Levné učebnice*. [online]. [cit. 2015-28-03]. Dostupné na WWW: <http://www.levneucebnice.cz/c/ucebnice/ucebnice-stredni-skoly/dejepis/>.
- DOMINOVÁ, Daniela. *Aktivizující metody ve výuce dějepisu*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2008.
- GRACOVÁ, B. – DRAHOŠOVÁ, L. – LABISCH, M. *Metodika výuky dějepisu na 2. stupni základních škol a středních školách z pohledu pedagogické praxe – náměty pro začínajícího učitele*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2009.
- HAJDUŠKOVÁ, L. a kol. *Kurikulární reforma na gymnáziích: od virtuálních hospitací k videostudiím*. Praha: NÚV, 2011.
- HRABÍ, L. *Hodnocení obtížnosti výkladového textu učebnic přírodopisu pro 9. ročník ZŠ*. e-Pedagogium (on-line), 2002, roč. 2, č. 4. [cit. 2014-8-19]. Dostupné na [www:<http://epedagog.upol.cz/eped4.2002/clanek07.htm>](http://epedagog.upol.cz/eped4.2002/clanek07.htm).
- HRABÍ, L. *Hodnocení obtížnosti výkladového textu učebnic přírodopisu pro 8. ročník ZŠ*. e-Pedagogium (on-line), 2002, roč. 2, č. 3. [cit. 2014-8-13]. Dostupné na [www:<http://epedagog.upol.cz/eped3.2002/clanek05.htm>](http://epedagog.upol.cz/eped3.2002/clanek05.htm).
- HRABÍ, L. *Náročnost textu v učebnicích přírodopisu*. In: *Hodnocení učebnic*. Brno: Paido, 2007, s. 98 – 108.
- HRABÍ, L. *Zhodnocení obtížnosti výkladového textu současných českých učebnic přírodopisu pro 6. až 9. ročník ZŠ*. e-Pedagogium (on-line), 2003, roč. 3, č. 1. [cit. 2014-8-19]. Dostupné na [www:<http://epedagog.upol.cz/eped1.2003/clanek03.htm>](http://epedagog.upol.cz/eped1.2003/clanek03.htm).
- HUDECOVÁ, D. *Analýza dějepisných vzdělávacích programů ve vybraných státech Evropy a její výsledky*. Praha: Karlova univerzita, 2006.

- JANOŠKOVÁ, E. *Analýza učebnic zeměpisu*. Brno, 2008. Disertační práce. Masarykova univerzita v Brně. Katedra pedagogiky.
- JANOŠKOVÁ, E. *Vztah úrovně didaktické vybavenosti a míry obtížnosti textu současných učebnic – analýza učebnic zeměpisu pro střední školy*. In: Pedagogická orientace. 2009, roč. 19, č. 1, s. 56-72.
- JANOVSKÝ, J. a kol. *Základy didaktiky dějepisu*. Praha: SPN, 1984.
- JULÍNEK, S. a kol. *Základy oborové didaktiky dějepisu*. Brno: MU, 2004.
- JULÍNEK, S. *Úvod do teorie a praxe výuky dějepisu*. Brno: MU, 1995.
- KLAPKO, D. *Analýzy učebnic dějepisu pro ZŠ jako evaluační nástroj k zefektivnění kvality didaktických textů*. In: Učebnice pod lupou. Brno: Paido, 2006, s. 53-72.
- KLAPKO, D. *Evaluační nástroj učebnic jako cesta k optimalizaci výchovně-vzdělávacího procesu*. In: Učebnice pod lupou. Brno: Paido, 2006, s. 45 – 51.
- KLIPART. [online]. [cit. 2014-20-08]. Dostupný pod licencí Microsoft Office 2007 na WWW: <http://office.microsoft.com/cs>.
- LABISCHOVÁ, D. – GRACOVÁ, B. *Příručka ke studiu didaktiky dějepisu*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2010.
- LABISCHOVÁ, D. *Didaktická média ve výuce dějepisu*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2008.
- MAŇÁK, J. - KLAPKO, D. (ed.). *Učebnice pod lupou*. Brno: Paido, 2006.
- MAŇÁK, J. - KNECHT, P. (ed.). *Hodnocení učebnic*. Brno: Paido, 2007.
- MAŇÁK, J. *Nárys didaktiky*. Brno: MU, Pedagogická fakulta, 1994.
- MAŇÁK, J. *Paridův soud aneb komu zlaté jablko*. In: Učebnice pod lupou. Brno: Paido, 2006, s. 9 – 21.
- MIKK, J. *Učebnice: Budoucnost národa*. In: Hodnocení učebnic. Brno: Paido, 2007, s. 11 – 23.
- Obsah katalogu. SPN. [online]. [cit. 2015-28-03]. Dostupné na WWW: <http://www.spn.cz/stranky/katalog.php?viewsub=dejss&viewcat=ss&nocache=69467964>.
- PARKÁN, F. - VÁLKOVÁ, V. *Dějepis 6 pro základní školy: pravěk a starověk : metodická příručka*. Praha: SPN, 2007.
- PLUSKAL, M. *Zdokonalení metody pro měření obtížnosti didaktických textů*. Pedagogika, roč. 46, 1996, č. 1, s. 62 -76.
- POPELKA, M. - VÁLKOVÁ, V. *Dějepis pro gymnázia a střední školy 1: Pravěk a starověk*. Praha: SPN, 2001.

- PROKŠA, M. - HELD, L. a kol. *Metodológia pedagogického výskumu a jeho aplikácia v didaktikách prírodných vied*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2008.
- PRŮCHA, J. *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média*. Brno: Paido, 1998.
- PRŮCHA, J. *Učebnice: Teorie, výzkum a potřeby praxe*. In: *Učebnice pod lupou*. Brno: Paido, 2006, s. 9 – 21.
- PTÁČEK, J. (red.) *Pravěk, starověk – dějepisné atlasy pro základní školy a víceletá gymnázia*. Praha: Kartografie Praha, 2007.
- Rámcový vzdělávací program pro gymnázia (RVP G)* [online]. VÚP v Praze, 2007. [cit. 2014-20-08]. URL: http://www.vuppraha.cz/soubory/RVPG_2007_06.pdf.
- SIKOROVÁ, Z. *Návrh seznamu hodnotících kritérií pro učebnice základních a středních škol*. In: *Hodnocení učebnic*. Brno: Paido, 2007, s. 31 – 39.
- SOCHROVÁ, M. *Dějepis I. v kostce*. Praha: Fragment, 2007.
- TANNENBERGOVÁ, P. *Učebnice dějepisu pro 6. ročník základní školy z pohledu jejich didaktické vybavenosti*. In: *Pedagogium*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009, s. 108-121.
- TANNENBERGOVÁ, P. *Učebnice dějepisu pro 7. ročník základní školy z pohledu jejich didaktické vybavenosti*. In: *Pedagogium*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010, s. 93-104.
- TOMKOVÁ, A. – KAŠOVÁ, J. – DVOŘÁKOVÁ, M. *Učíme v projektech*. Praha: Portál, 2009.
- VAŠEK, J. (red.) *Atlas světových dějin – I. díl. Pravek – středověk*. Praha: Kartografie Praha, 1995.

Zdroje obrazového materiálu - webografie:

- Bourec morušový*. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: <http://leccos.com/index.php/clanky/bourec-morusovy>.
- Bronzový inventář kultur pozdní doby bronzové*. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: http://pf.ujep.cz/~velimskyt/pravek/06d_bronzova/db56d.jpg.
- Čínský porcelán*. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: <http://darkenedskye.blog.cz/0901/kultura-ciny-hl-starovek>.
- Dolmen*. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: <http://www.dolmenvallgorguina.com/>.

Dolní Věstonice: trojhrob. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: <http://pf.ujep.cz/~velimsky/pravek/02paleolit/pa70.jpg>.

Dýky s prolamovanou křížovou rukojetí. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: http://pf.ujep.cz/~velimsky/pravek/06d_bronzova/db85.jpg.

Eques. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: <http://www.otrosgriegos.tumbir.com>.

Faraonské pokrývky hlavy. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: <http://historywebka.webnode.cz/news/egypt/>.

Fénické písmo. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: http://cs.wikipedia.org/wiki/F%C3%A9nick%C3%A9_p%C3%ADsmo.

Hieroglyfický systém. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: <http://www.dejepis.com/ucebnice/uvod-do-staroveku/>.

Ištarina brána. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: <http://cestyzaumenim.morro.cz/356-8-3-9-3-2014-berlin-pergamonske-a-egyptologicke-muzeum-gemaldegalerie-rembrandt-vermeer-d-rer>.

Jantarové korále. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: http://www.ckrumlov.info/docs/cz/region_histor_brdika.xml?style=printable.

Kamenné nástroje. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: <http://history-if.blog.cz/0909/pravek>.

Kamenné řady Kounov. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: <http://www.pooch.cz/pruvodce/a.asp?a=2004621&db=444>.

Kanopy. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Kanopa>

Kartuše. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: <http://www.eucebnice.cz/literatura/egypt.html>.

Keramika zvoncovitých pohárů. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: <http://bacrie.cestovatel.cz/clanek/keramika-eneolit/>.

Klínové písmo. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: <http://www.zsvltava.cz/informatika/index.php?art=pismo>.

Knóssos. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Knossos_-_09.jpg.

Knovízská kultura. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: http://pf.ujep.cz/~velimsky/pravek/06d_bronzova/db55a.jpg.

Kolo s loukotěmi. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: <http://www.dejepis.com/ucebnice/uvod-do-staroveku/>.

Křesťanské symboly. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: http://cs.wikipedia.org/wiki/K%C5%99es%C5%A5ansk%C3%A9_symboly.

Kultury nálevkovitých pohárů. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: <http://pf.ujep.cz/~velimsky/pravek/04eneolit/en110.jpg>.

Kultura s lineární keramikou. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: <http://www.muzeumzatec.cz/kultura-s-linearni-keramikou.html>.

Kultura unětická. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: <http://esoteric.mysteria.cz/arch/kultury.htm>.

Lineární keramika. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: <http://pf.ujep.cz/~velimsky/pravek/03neolit/n111b.jpg>.

Mapa ostrova. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: <http://sk.wikipedia.org/wiki/Kr%C3%A9ta>.

Menhir. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: <http://www.archet.org/index.php/temata/megality/holasovicky-kruh>.

Motyky. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: <http://pf.ujep.cz/~velimsky/pravek/03neolit/n154.jpg>.

Náboženství. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: www.starovekyegypt.net

Náhlenice. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: http://pf.ujep.cz/~velimsky/pravek/06d_bronzova/db56e.jpg.

Nástěnné malby. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: www.vtm.e15.cz.

Neapol – okolí města v roce 79 při výbuchu Vesuvu. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: <http://www.ingema.net/in2001/clanek.php?id=1115>.

Neolitický srp: [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/0/0a/Museum_Quintana_-_Neolithische_Sichel.jpg/800px-Museum_Quintana_-_Neolithische_Sichel.jpg.

Nových sedm divů světa. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: http://cs.wikipedia.org/wiki/Nov%C3%BDch_sedm_div%C5%AF_sv%C4%9Bta.

Obranná legionářská formace zvaná želva. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: <http://airborn.webz.cz/legiones.html>.

Osmisměrky online [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: <http://www.sudokuweb.org/cs/osmismerky/>.

Ostranka. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: <http://web.natur.cuni.cz/~kudch/main/halogeny/HALOGENY/HALOGENY/brom/vyznam/dibromindigo.html>.

Průřez zahradami. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: <http://antika.avonet.cz/article.php?ID=1870>.

Radegast. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Radegast>.

Retiarius. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: [http://www.dandwiki.com/wiki/Retiarius_\(3.5e_Prestige_Class\)](http://www.dandwiki.com/wiki/Retiarius_(3.5e_Prestige_Class)).

Rozsah perské říše. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: http://cs.wikipedia.org/wiki/Achaimenovsk%C3%A1_%C5%99%C3%AD%C5%A1e.

Runy. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: <http://www.ancientscripts.com/futhark.html>.

Řecká abeceda. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: http://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%98eck%C3%A1_abeceda.

Řecká válečná triéra. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: <http://www.d20.cz/clanky/kultura/1395.html>.

Sagittarius. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: <https://historicalmartialarts.wordpress.com/european-martial-arts/classical-antiquity/gladiator-fighting-arts/>.

Salome. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: [http://cs.wikipedia.org/wiki/Salome_\(dcera_Herodiina\)](http://cs.wikipedia.org/wiki/Salome_(dcera_Herodiina)).

Sarkofág. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: <http://historywebka.webnode.cz/news/egypt/>.

Schéma hominizačního procesu. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: <http://pf.ujep.cz/~velimskyt/pravek/02paleolit/pa02.jpg>.

Skarabeus. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: <http://taitaegyptian.blog.cz/0703/pektoral-skarabeus>.

Slepá mapa vodstva ČR 4. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: <http://www.zemepis.com/reky4.php>.

Sloupy. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: <http://dejepis.jergym.cz/03/ipage00025.htm>.

Sluneční soustava. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: www.planety.topweb.cz

Společenská pyramida. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: http://www.hrooch.wz.cz/school/historie/staroveke_rise.html.

Spony. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: http://pf.ujep.cz/~velimsky/pravek/06d_bronzova/db58.jpg.

Starověké divy světa. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: www.svetadivy.mzf.cz.

Starověké státy. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: www.pokushistory.blog.cz.

Stonehenge. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: <http://www.dvk.estranky.cz/clanky/pravek.html>.

Šňůrová keramika. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: <http://bacrie.cestovatel.cz/clanek/keramika-eneolit/>.

Štít. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: http://pf.ujep.cz/~velimsky/pravek/06d_bronzova/db56i.jpg.

Terakotová armáda. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: http://kultura.idnes.cz/do-lucerny-miri-terakotova-armada-vystava-odhali-i-historii-cinske-mody-1al-/vytvarneumeni.aspx?c=A090430_134915_vytvarneum_efl.

Tkaní. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: <http://pf.ujep.cz/~velimsky/pravek/03neolit/n157.jpg>.

Únos Sabineek. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: <http://udu.ff.cuni.cz/soubory/galerie/baroko%20italie/slides/091%20Pietro%20da%20Cortona,%20Unos%20Sabinek,%20kolem%201629.html>.

Úrodný půlměsíc. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: http://cs.wikipedia.org/wiki/%C3%9Arodn%C3%BD_p%C5%AFm%C4%9Bs%C3%ADc

Velká čínská zeď. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: www.velkacinskazed.cz.

Velká sfinga. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: <http://www.egyptologie.cz/247/pyramidy-sfinga-a-reka-nil/sfinga/>.

Venuše. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: <http://moje-knihastinu.blog.cz/0902/animismus>.

Vypíchaná keramika. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: <http://www.muzeumzatec.cz/kultura-s-vypichanou-keramikou.html>.

Zemnice. [online]. [cit. 2014-8-25]. Dostupný na WWW: <http://1229.webnode.cz/stolany-v-praveku-az-ranem-stredoveku/>.

11 Přílohy

11.1 Rastr J. Maňáka¹⁰⁹

1. Bibliografický záznam, počet stran, formát

2. Rozčlenění učiva

- a) podle RVP
- b) podle jiných aspektů

3. Jazyk textu

- a) přiměřenost věku
- b) počet odborných výrazů, cizích slov (přiměřený, nadměrný)

4. Nové pojmy

- a) počet (přiměřený, nadměrný)
- b) vymezení, vysvětlení pojmů
- c) zvýraznění v textu

5. Vysvětlení nového učiva

- a) použité metody a postupy (variabilita, stereotypnost)
- b) přehled a výstižnost, adekvátnost
- c) rozlišení základního a doplňkového učiva

6. Cvičení a úkoly

- a) počet cvičení a úkolů
- b) náročnost, různorodost
- c) funkčnost
- d) druhy (reprodukční, paměťové, popis, řešení problémů)
- e) gradace podle obtížnosti, nároků na samostatnost

7. Názornost

- a) počet ilustrací
- b) funkčnost
- c) druh (foto, graf, schéma, náčrt, mapka, umělecké ilustrace)
- d) návaznost na text

¹⁰⁹ MAŇÁK, J. *Paridův soud aneb komu zlaté jablko*. In: Učebnice pod lupou. Brno: Paido, 2006, s. 73-74.

8. Přílohy

- a) obsah, rejstřík
- b) odkazy, vysvětlivky
- c) slovníček, přehled termínů
- d) jiné přílohy (CD, pracovní sešit)

9. Práce žáků podle učebnice

- a) návody, rady, motivace
- b) metodické pokyny
- c) podněty k samostatné práci

10. Práce učitele podle učebnice

- a) obsahuje metodické podněty, samostatná metodická příručka
- b) počítá se s učitelovou tvořivostí
- c) podporuje diferenciaci žáků

11. Návaznost učebnice

- a) na učebnice předchozího nebo následujícího ročníku
- b) respektuje mezipředmětové vztahy
- c) hledá paralely k životu současné společnosti
- d) odkazuje na další materiály (slovníky, příručky, encyklopedie)

12. Estetické a výchovné aspekty učebnice

- a) estetický vzhled
- b) grafická úprava (typ písma)
- c) motivuje k zájmu o vyučovací předmět
- d) sleduje výchovné cíle

11.2 Rozčlenění komponentů podle J. Průchy¹¹⁰:

I. APARÁT PREZENTACE UČIVA

(A) verbální komponenty

1. výkladový text prostý
2. výkladový text zpřehledněný (přehledová schémata, tabulky aj. k výkladu učiva)
3. shrnutí učiva k celému ročníku
4. shrnutí učiva k tématům (kapitolám, lekcím)
5. shrnutí učiva k předchozímu ročníku
6. doplňující texty (dokumentační materiál, citace z pramenů, statistické tabulky aj.)
7. poznámky a vysvětlivky
8. podtexty k vyobrazením
9. slovníčky pojmů, cizích slov aj. (s vysvětlením)

(B) obrazové komponenty

1. umělecká ilustrace
2. nauková ilustrace (schematické kresby, modely)
3. fotografie
4. mapy, kartogramy, plánky, grafy diagramy aj.
5. obrazová prezentace barevná (tj. použití nejméně jedné barvy odlišné odbarvy běžného textu)

II. APARÁT ŘÍDÍCÍ UČENÍ

(C) verbální komponenty

1. předmluva (úvod do předmětu, ročníku pro žáky)
2. návod k práci s učebnicí (pro žáky a/nebo učitele)
3. stimulace celková (podněty k zamyšlení, otázky aj. před celkovým učivem ročníku)
4. stimulace detailní (podněty k zamyšlení, otázky aj. před nebo v průběhu lekcí, témat)
5. odlišení úrovní učiva (základní – rozšiřující, povinné – nepovinné)
6. otázky a úkoly za témata, lekcemi
7. otázky a úkoly k celému ročníku (opakování)
8. otázky a úkoly k předchozímu ročníku (opakování)

¹¹⁰ PRŮCHA, J. *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média*. Brno: Paido, 1998, s. 95.

9. instrukce k úkolům komplexnější povahy (návody k pokusům, laboratorním pracím, pozorováním aj.)
10. náměty pro mimoškolní činnosti s využitím učiva (aplikace)
11. explicitní vyjádření cílů učení pro žáky
12. prostředky a/nebo instrukce k sebehodnocení pro žáky (testy a jiné způsoby hodnocení výsledků učení)
13. výsledky úkolů a cvičení (správná řešení, správné odpovědi apod.)
14. odkazy na jiné zdroje informací (bibliografie, doporučená literatura)

(D) obrazové komponenty

1. grafické symboly vyznačující určité části textu (poučky, pravidla, úkoly, cvičení)
2. užití zvláštní barvy pro určité části verbálního textu
3. užití zvláštního písma (tučné, kurzíva) pro určité části verbálního textu
4. využití přední nebo zadní obálky (předsádky) pro schémata, tabulky aj.

III. APARÁT ORIENTAČNÍ

(E) verbální komponenty

1. obsah učebnice
2. členění učebnice na tematické bloky, kapitoly, lekce aj.
3. marginálie, výhmaty, živá záhlaví aj.
4. rejstřík (věcný, jmenný, smíšený)

11.3 Vzorok pro komplexní míru obtížnosti textu

VZOREK 1¹¹¹

V tomto období došlo ke zrychlení dosavadního vývoje. Nositelem kultury se stal člověk současného typu, který byl již biologicky zcela rovnocenný s dnešním člověkem. Nejvyspělejší vývoj probíhal v jihovýchodní a střední Evropě a na Předním východě. Lidé již dokázali vyrábět rozmanité typy kamenných a kostěných nástrojů a používali k tomu různé výrobní postupy. Mezi nimi vynikala zejména čepelová technika, kterou se z jader připravovaly velmi dlouhé, úzké kamenné štípané čepele. Vznikaly tak nástroje, které měly ostří mnohem delší než ve starších obdobích. Z nich se připravovala škrabadla k zpracování kůží, hroty k lovu, rydla a vruby k opracování dřeva a kosti a vrtáčky k vrtání otvorů do různých materiálů. Jako suroviny pro výrobu sloužily dobře štěpné druhy hornin (pazourky, obsidián, křemence a podobně). Tam, kde přírodní zdroje takových surovin chyběly, bylo nutné je dopravovat, někdy i ze značně vzdálených míst. Lidé žili v pevnějších skupinách, hovořili plně artikulovanou řečí.

Základem hospodářství byl specializovaný lov velkých zvířat. Lovecké skupiny většinou postupovaly za stády těchto zvířat. Pouze výjimečně docházelo ke vzniku dlouhodobějších a rozsáhlejších tábořišť, majících již spíše charakter sídlišť. To bylo většinou tam, kde se lidé usadili v místě, kudy stáda opakovaně procházela. Tak tomu bylo i v případě světoznámého naleziště v Dolních Věstonicích na jižní Moravě.

¹¹¹ POPELKA, M. - VÁLKOVÁ, V. *Dějepis pro gymnázia a střední školy 1: Pravěk a starověk*. Praha: SPN, 2001, s. 16.

VZOREK 2¹¹² - kultura

Dokladem způsobů pohřbívání u Germánů jsou pohřebiště, často se stovkami i tisíci hrobů. Po většinu doby římské převládal žárový ritus. Přepálené ostatky se ukládaly jednak do hliněných uren a ty pak spolu s milodary do hrobových jam (popelnicové hroby), jednak se bez urny ukládaly do prostých hrobových jam (jámové hroby). Tak byli pohřbíváni řadoví příslušníci kmene. Objevují se však i kostrové pohřby, kdy zemřelí spočinuli v nákladných hrobových stavbách s bohatou výbavou a četnými milodary, mezi nimiž nechyběly ani přepychové importované předměty. Tyto hroby patřily určitě příslušníkům vedoucí společenské vrstvy; jsou proto označovány jako hroby knížecí.

O germánském náboženství nás vedle archeologických pramenů (kultovní nebo obětní místa) informují opět starověcí autoři. Stejně jako Keltové také Germáni uctívali mnoho bohů. Takové náboženství nazýváme polyteistické. Nejvyšším bohem byl Vodan (nebo také Odin [odyn]), bůh válečníků a vládce říše mrtvých. Podobné úctě se těšil ještě Donar (také Thor), bůh hromu a blesku. Obřady k počtě božstev se odehrávaly na vyhrazených místech v přírodě. Posvátné byly zejména prameny, kopce, bažiny, studně nebo stromy. Z jižního Švédska, Dánska a severního Německa známe četná obětiště v bažinách. Bohům se zde obětovaly jednak předměty související se zemědělskou činností (nářadí, keramika), jednak válečnické zbraně (hroty kopí a šípů, meče, nože, sekery, kovové součásti opasků a podobně).

¹¹² POPELKA, M. - VÁLKOVÁ, V. *Dějepis pro gymnázia a střední školy 1: Pravěk a starověk*. Praha: SPN, 2001, s. 36.

VZOREK 3¹¹³

Pro Asýrii bylo štěstím, že se jejího území nedotkly pohyby semitských kmenů Aramejců a Chaldejců, které se v Mezopotámii usazovaly už od 11. století př. n. l. a vytvářely tu drobné státní útvary. Mohla se tudíž nerušeně rozvíjet a rozmáhat. Roku 722 př. n. l. zvítězil v bojích o trůn Sargon II. a založil sargonovskou dynastii, nejslavnější dynastii asyrských dějin. Jeho syn kolem roku 690 př. n. l. dobyl Babylon a nechal jej srovnat se zemí. Z Babylonu si odvezl pohádkové bohatství, takže měl dostatek prostředků na to, aby v Ninive, které učinil novým sídelním městem, nechal vybudovat přepychový královský palác obklopený chrámy a obydlími úředníků. Jeden z vnuků Sargona II., Assarhaddon, obnovil Babylon a přes sílící útoky řady kmenů (mezi nimi i Skytů a Médů) se mu dařilo obratnou diplomacií a sňatkovou politikou zabránit územním ztrátám. Díky vojenským výpravám získal dokonce pro Asýrii další území v Palestině a dobyl Egypt, takže za jeho vlády dosáhla Asýrie největšího územního rozmachu. Po Assarhaddonově smrti však začala říše upadat. Jeho syn Aššurbanipal neměl lehkou pozici, protože kromě útoků okolních kmenů se musel potýkat s řadou povstání uvnitř říše. Ztratil Egypt a málem přišel i o Babylonii. Tři roky Babylon obléhal, než se mu jej podařilo dobýt zpět a přivést jeho obyvatele k poslušnosti.

¹¹³ POPELKA, M. - VÁLKOVÁ, V. *Dějepis pro gymnázia a střední školy 1: Pravěk a starověk*. Praha: SPN, 2001, s. 43.

VZOREK 4¹¹⁴ - kultura

Egyptské umění se po celou dobu své existence řídilo určitými pravidly, která platila zejména pro zobrazování lidských postav. Při pohledu na oficiální sochy panovníků se neubráníme pocitu, že při vši vznešenosti a monumentalitě, kterou na nás působí, jsou jaksi ztuhlé, toporné. Není to proto, že by Egypťané nedokázali vytvořit sochu plnou života, přirozenou, realistickou. Takové sochy se zachovaly, ale vždy to byly podoby níže postavených lidí – úředníků, písařů. Při zobrazení faraona však bylo třeba vyjádřit jeho majestátní vznešenost a božský původ. Proto vznikl soubor pravidel pro zhotovování soch faraonů. Byly stanoveny poměry částí těla do nejmenších detailů s takovou přesností, že bylo možné části kolosální sochy tvořit v několika dílnách, jimž stačilo zadat konečnou výšku a podobu sochy a jednotlivé díly k sobě přesně zapadaly. Přesto sochy nepostrádají portrétní rysy. Byly zhotovovány z nejrůznějších materiálů – z kamene, dřeva, kovu, menší sošky i ze slonoviny. Většinou byly polychromované. Podobně přesnými pravidly se řídila i malba a reliéfy. Postava byla zobrazována vždy podle určitého schématu: hlava z profilu, oko zepředu, ramena též zepředu, boky z poloprofilu a nohy ze strany. Egypťané neznali perspektivu. Nahrazovali ji tím, že vzdálenější postavy umísťovali na reliéfu či nástěnné malbě výš a malovali je v menším měřítku.

¹¹⁴ POPELKA, M. - VÁLKOVÁ, V. *Dějepis pro gymnázia a střední školy 1: Pravěk a starověk*. Praha: SPN, 2001, s. 59-60.

VZOREK 5¹¹⁵

Už ve druhé polovině 7. století př. n. l. museli aristokraté ustoupit v jedné zásadní věci, a tou bylo zapsání práva. Protože aristokracie jakožto vládnoucí vrstva měla v rukou i soudy a soudila podle nepsaného práva, byl požadavek jeho písemného zaznamenání (kodifikace) velmi aktuální. To totiž dávalo možnost kontroly spravedlivého průběhu soudů na jedné straně a otevíralo přístup do řad soudců i nearistokratům na straně druhé (dokud se nepsané právo předávalo ústní tradicí pouze mezi aristokracií, nikdo jiný se v něm nevyznal). Z archaického období se zachovalo jen několik zlomků psaných zákonů, ale známe jména legendárních zákonodárců, kteří je zapsali – spartský Lykurgos, Drakon a Solon z Athén aj.

V řadě států se napětí mezi vládnoucí aristokracií a vládychtivou bohatou neurozenou vrstvou vyřešilo dohodou – rozšířil se počet členů rady nebo se určil majetkový cenzus pro členství v ní či zastávání úřadů. Ty státy, které se na kolonizaci podílely nejaktivněji, hospodářský vývoj v nich byl nejbouřlivější a v důsledku toho v nich probíhaly všechny změny velmi rychle, byly však v trochu jiné situaci a žádaly si rychlé a radikální řešení. A tak se do jejich čela často dostal samovládce – tyran (řecky *tyrannos*), jehož cílem bylo odstranit politický monopol aristokracie.

Nejčastější reformou, která vedla k oslabení moci aristokracie, bylo nahrazení rodových fýl fýlami územními.

¹¹⁵ POPELKA, M. - VÁLKOVÁ, V. *Dějepis pro gymnázia a střední školy 1: Pravěk a starověk*. Praha: SPN, 2001, s. 71.

VZOREK 6¹¹⁶ – kultura

Nejvýznamnějšími památkami řecké architektury jsou kromě mykénských hradů bezesporu chrámy. Vyvinuly se z megara (1. pád megaron), které představovalo dům s hlavní místností opatřenou krbem a s předsíní se dvěma sloupy ve vchodu. Nejstarší megara jsou dochována už na neolitických sídlištích ze 4. tisíciletí př. n. l. V mykénských hradech plnilo megaron funkci paláce. Protože chrám byl příbytkem boha, je logické, že měl zpočátku podobu obytného domu. Počet sloupů se však u chrámu časem zvyšoval z původních dvou na mnoho desítek, u jednodušších typů vroubily jen čelní stranu, případně také zadní, nákladnější stavby jimi byly obklopeny kolem dokola. Vlastní svatyně byla přístupná pouze kněžím, obyčejní lidé mohli nanejvýš do chrámové předsíně. Větší chrámy měly ještě zadní místnost sloužící jako pokladnice.

Řekové znali tři stavební styly: dórský, iónský a korintský. První dva byly užívány současně a pokládaly se za rovnocenné. Lišily se od sebe zejména proporcemi a zdobením sloupů. Korintský sloh je mladší a zdobnější. Zvláštním typem sloupů byly karyatidy – sochy žen nesoucí kladí chrámu na temenech hlav.

Nejstarším známým řeckým (i evropským) chrámem je Héřin chrám v Olympii, který vznikl koncem 7. století př. n. l. Druhým nejstarším je Apollónův chrám v Korintu, z poloviny 6. století př. n. l.

¹¹⁶ POPELKA, M. - VÁLKOVÁ, V. *Dějepis pro gymnázia a střední školy 1: Pravěk a starověk*. Praha: SPN, 2001, s. 87-88.

VZOREK 7¹¹⁷

Sulla byl první, komu se podařilo uchvátit moc v rozvrácené římské republice, brzy se však objevily i další, kteří chtěli zaujmout jeho postavení. Podařilo se to až trojici mužů, které svedly dohromady neshody se senátem a ctižádostivost. Na čas se stali skutečnými vládci Říma.

Prvním z nich byl Marcus Licinius Crassus, který patřil k Sullovým přívržencům a byl jedním z jeho vojevůdců. Za proskripce si nahromadil své pověstné jmění, které mu vyneslo přídomek *Dives* (Boháč); přesahovalo výši ročních příjmů z celé Sicílie. Obdiv a slávu mu získalo potlačení Spartakova povstání. Jeho popularita tím vzrostla natolik, že se roku 70 př. n. l. stal konzulem. Jeho kolegou v úřadě byl Gnaeus Pompeius Magnus.

I Pompeius patřil do řad Sullových vojevůdců a vyznamenal se zvláště v bojích s Mariem a jeho stoupenci. Za to mu Sulla udělil dědičné příjmení *Magnus* (Veliký). Než se stal konzulem, porazil Sertoriova vojska v Hispánii, čímž tuto provincii přivedl znovu pod svrchovanou vládu Říma. Slavil i další úspěchy: zbavil Středozemní moře kilických pirátů, porazil pontského krále Mithridata a připojil k římskému impériu Sýrii a Palestinu. Vojáci Pompeia milovali a senát se ho začal bát. Na štěstí pro senát se Pompeius a Crassus zatím nemohli kvůli vzájemným antipatiím spojit.

¹¹⁷ POPELKA, M. - VÁLKOVÁ, V. *Dějepis pro gymnázia a střední školy 1: Pravěk a starověk*. Praha: SPN, 2001, s. 105.

VZOREK 8¹¹⁸ – kultura

(str. 122 – Literatura)

Římská literatura je stejně bohatá jako řecká, z níž z valné části vychází. Římané milovali historii (která nebyla pokládána příliš za vědu, spíše za zvláštní literární útvar), dokonce ji ve svém smyslu pro realitu povýšili nad mytologii; to, co by jiné národy odkázaly do říše bájí a pověstí, Římané transformovali do podoby historických počátků svých dějin. (V líčení období skutečně historických jsou však římscí historici velmi realističtí). Zpočátku psali historické knihy řecky; pokud totiž chtěli, aby se Středomoří dozvědělo, jak tu či onu událost vidí oni, museli použít jazyk, jímž se tehdy v této oblasti hovořilo nejvíce. K nejvýznamnějším historikům patří Titus Livius, který ve svém obsáhlém díle *Od založení města* popisuje římské dějiny od samých počátků až do roku 9 př. n. l., a Publius Cornelius Tacitus, který ve svých spisech zachytil události od Augustovy smrti až po vládu Flaviovců. Mezi historická díla řadíme i Caesarovy *Zápisky o válce galské* či *Zápisky o válce občanské*.

Podobně jako v Řecku i v Římě každý, kdo se chtěl uplatnit v politice, v soudnictví a podobně, musel být především vynikajícím řečníkem. Mezi řečníky prosluli zejména politici a vojevůdci, jako například Caesar a Sulla, ovšem za největšího římského řečníka vůbec je pokládán Marcus Tullius Cicero, který napsal i několik knih o dějinách a teorii rétoriky.

¹¹⁸ POPELKA, M. - VÁLKOVÁ, V. *Dějepis pro gymnázia a střední školy 1: Pravěk a starověk*. Praha: SPN, 2001, s. 122.

VZOREK 9¹¹⁹

Začala vznikat drobná kmenová království členěná do správních jednotek. Tyto nevelké okresy byly tvořeny soustavou hospodářsky soběstačných samosprávných vesnic a opevněných venkovských sídlišť; v jejich čele stál starosta nadaný vojenskými i civilními pravomocemi. Takovému nevelkému království vládl panovník zvaný rádža. Zpočátku byly jeho pravomoci pouze na úrovni kmenového náčelníka a velkou roli hrála také rada starších a shromáždění mužů patřících ke kmeni. Postupně se ovšem z rádži stával skutečný král. Rádža měl dvě základní povinnosti: bránit své poddané proti nepříteli a vést dobovačnou válku, kdykoli to bylo jen trochu možné. Za to si mohl být jist věrností a poslušností poddaných a dostával od nich naturální daň. Rádža se samozřejmě obklopoval řadou dvorských hodnostářů a úředníků.

Védská společnost se dělila na čtyři vrstvy – takzvané varny. Tvořili je *bráhmani* – kněžská vrstva, nejvyšší složka védské společnosti, neboť jedině bráhmani byli schopni zprostředkovat lidu kontakt s božstvy, *kšatrijové* – bojovníci, z nichž byli voleni kmenoví náčelníci, jejichž úkolem bylo chránit ostatní a rozmnožovat kmenový majetek, *vaišjové* – pastevcí, obchodníci, řemeslníci, kteří zajišťovali obživu celého kmene, a *šúdrové*, jejichž postavení bylo téměř rovno postavení antických otroků. Bylo jim upíráno právo na osobní majetek, mohli být beztrestně zabiti, byli využíváni na práce pro Árije. Měli jediné „právo“ – sloužit Árijům bez závisti, jak to formulovaly pozdější zákoníky.

¹¹⁹ POPELKA, M. - VÁLKOVÁ, V. *Dějepis pro gymnázia a střední školy 1: Pravěk a starověk*. Praha: SPN, 2001, s. 128.

VZOREK 10¹²⁰ – kultura

Starověká Čína se vyvíjela poměrně izolovaně od okolního světa. Řada důležitých objevů (například malovaná keramika, výroba bronzu a železa, užití koně pro záprah do vozu atd.) je v Číně doložena později než třeba na Předním východě a historici se dohadují, zda tomu tak bylo proto, že dlouho trvalo, než se do Číny povědomost o nových poznatcích dostala, či zda tyto věci Číňané sami – byť se zpožděním – vynalezli.

Už koncem 3. tisíciletí př. n. l. znali Číňané bronz a v jeho zpracování dosáhli postupně dosud nepřekonaného mistrovství. Čínští bronzíři nádherné bronzové předměty nekovali, ale odlévali, a protože zhotovovali zejména rituální nádoby, stala se z nich privilegovaná sociální skupina. Těžba surovin potřebných pro výrobu bronzu (mědi a cínu), jejich doprava i další zpracování už vyžadovaly určitou organizaci, proto souvisejí se vznikem prvních státních útvarů. K těžbě surovin byli používáni otroci.

Hlavní města jednotlivých států chránily mohutné hradby o výšce i osmi metrů z hlíny udusané po tenkých vrstvách, takže jejich hmota dosahovala tvrdosti betonu. Tato stavební technika byla v Číně uplatňována po několik tisíc let; na stavbách pracovali buď otroci, nebo byli k práci donuceni poddaní.

Společnost byla v této době už výrazně hierarchizována, což se odráží i v archeologických nálezech: zatímco vládnoucí vrstva žila v palácích, příslušníci nižších vrstev obývali prosté zemljanky, a byli dokonce obětováni při náboženských obřadech, zejména při panovnických pohřbech.

¹²⁰ POPELKA, M. - VÁLKOVÁ, V. *Dějepis pro gymnázia a střední školy 1: Pravěk a starověk*. Praha: SPN, 2001, s. 137-138.

11.4 Řešení - pravěk

ÚVOD DO DĚJEPISU - řešení

1. Doplňte slova z nabídky.

historie - dějepis - historiografie

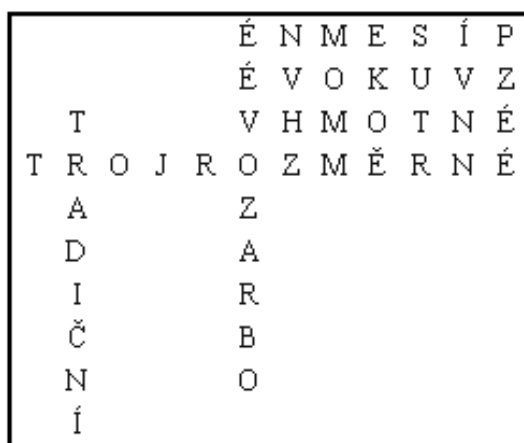
Dějepis = školní předmět

Historiografie = dějepisectví, výklad dějin v různých obdobích

Historie = věda zkoumající minulost lidské společnosti v určitém čase a prostoru

2. Historické prameny

a) Najděte v osmisměrce typy historických pramenů.

Hmotné prameny se také nazývají jako **trojrozměrné**.

b) Doplňte ke každému historickému prameni konkrétní příklady.

Hmotné prameny: **nádoby, zbraně, kosterní pozůstatky, šperky**

Písemné prameny: **listiny, kroniky, dopisy, deníky**

Obrazové prameny: **mapy, obrazy, kresby**

Tradiční prameny: **pohádky, mýty, legendy**

Zvukové prameny: **výpovědi pamětníků, filmy**

3. Naše okolí:

Archiv (2):	Státní okresní archiv Kolín, Státní okresní archiv Lysá nad Labem
Muzeum (4):	Regionální muzeum v Kolíně, Podlipanské muzeum Český Brod, Polabské muzeum Poděbrady //Nymburk, Vlastivědné muzeum Nymburk, Muzeum Bedřicha Hrozného Lysá nad Labem
Galerie (1):	Galerie Ludvíka Kuby Poděbrady
Skanzon (2):	Přerov nad Labem, Kouřim

4. Periodizace dějin

Zaneste na časovou osu:

moderní dějiny – středověk – starověk – pravěk - novověk

pravěk	starověk	středověk	novověk	moderní dějiny
--------	----------	-----------	---------	----------------

POMOCNÉ VĚDY HISTORICKÉ (PVH) - řešení

1. Co to jsou PVH? Zkuste je stručně charakterizovat vlastními slovy.

pomáhají historikovi při jeho práci/bádání

zkoumají historické prameny

hodnotí informace obsažené v historických pramenech

2. Zakroužkujte správnou odpověď.

Paleografie je

a) nauka o pečetích

b) nauka o písmu

c) nauka o rodových vztazích

Sfragistika je

a) nauka o znacích

b) nauka o rodových vztazích

c) nauka o pečetích

Diplomatika je

a) nauka o listinách

b) nauka o nápisech

c) nauka o znacích

Metrologie je

a) nauka o mírách a vahách

b) nauka o nápisech

c) nauka o vlajkách

3. Přiřad'te k charakteristikám tyto PVH:

genealogie - heraldika - chronologie - numismatika

nauka o způsobech měření času

chronologie

nauka o znacích

heraldika

nauka o rodových vztazích

genealogie

nauka o platidlech

numismatika

4. Poznejte podle obrázků, jaká PVH se těmito předměty zabývá.

diplomatika, paleografie

sfragistika

numismatika

heraldika

5. Jaké PVH se mohou podílet na zkoumání listiny? Vysvětlete.

paleografie – písmo

diplomatika – listina, její význam

sfragistika – pečeť, materiál, tvar, velikost, barva

chronologie – časové zařazení

PRAVĚK - řešení

1. Jak pravěk dělíme? Seřad'te chronologicky.

doba kamenná/bronzová/železná

Podle čeho vznikly tyto názvy? podle používaného materiálu

2. Názvy vědních oborů zabývajících se pravěkem. Zakroužkujte správnou odpověď.

Věda studující minulé lidské společnosti prostřednictvím archeologických pramenů:

- a) prehistorie **b) archeologie**

Historický obor zabývající se rekonstrukcí života dávno zaniklých společností:

- a) prehistorie** b) archeologie

Věda zabývající se vzezřením pravěkých lidí:

- a) paleontologie **b) paleoantropologie**

Věda zkoumající pravěká zvířata:

- a) paleontologie** b) prehistorie

Věda zkoumající pravěké rostliny:

- a) paleobotanika** b) paleontologie

3. Co je to letecká archeologie? Jak byste ji popsali? K čemu může být dobrá?

Fotografování oblastí z letadla. Nalezení nových objektů, archeologicky zajímavých oblastí.

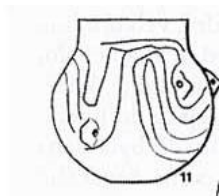
4. Kdo byl kdo? Dvě významné osobnosti české archeologie

průkopník české archeologie - Jan Erazim Vocel

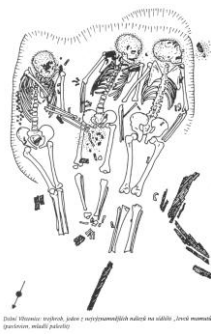
nálezce Věstonické Venuše - Karel Absolon

5.

a) Pojmenujte tyto archeologické prameny:

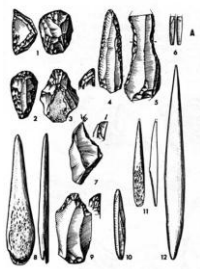
keramika

pohřebiště/hrob

pravěké obydlí

nástroje

šperky

nástěnná malba

b) Dochovaly se nám z pravěku nějaké písemné památky? ANO - NE

6.

a) Zkuste vyhledat, jak se nazývá místo v blízkosti Hradce Králové, kde se můžete seznámit za pomoci praktických metod se životem pravěkých lidí.

Všestary

b) Najděte název aspoň jednoho archeologického časopisu.

Památky archeologické, Pravěk, Archeologie na dosah

VZNIK A VÝVOJ ČLOVĚKA - řešení

1. Seřad'te od nejstaršího vývojového typu k nejmladšímu.

člověk zručný, člověk vzpřímený, člověk rozumný, člověk dnešního typu

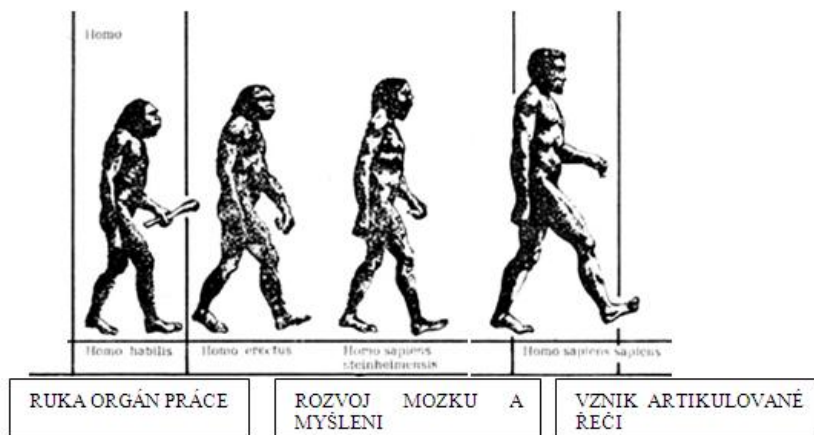
2. Spojte latinský a český název:

homo habilis	člověk zručný
homo erectus	člověk vzpřímený
homo sapiens	člověk rozumný
homo sapiens sapiens	člověk dnešního typu

3. Neandrtálci byli poddruhem jakého typu člověka?

a) homo habilis b) homo erectus c) **homo sapiens**

4. Přiřad'te k vývojovým typům člověka tyto charakteristiky:

5. Přiřad'te k obrázkům druh člověka, který jako první ovládnul zobrazené schopnosti.

homo erectus

12

homo habilis

homo sapiens

6. Proces hominizace zahrnuje:

napřimování	postavy
chůze	po zadních končetinách
vývoj	ruky (postavení palce proti ostatním prstům)
schopnost	uchopovat předměty
zvětšení	mozkovny
snižování	nadočnicových oblouků

7. Poznejte podle popisu jednotlivé typy člověka:

homo sapiens sapiens

- lov větších zvířat
- život v tlupách
- dorozumívání řečí
- rychlý rozvoj myšlení

homo erectus:

- užívání ohně
- rozvoj mozku
- větší postava
- redukce ochlupení těla
- pozvolné završení procesu hominizace

homo sapiens:

- rychlý proces sapientizace
- schopnost mluvit
- jednoduché přístřešky
- dokonalejší nástroje
- pohřbívání mrtvých

homo habilis:

- výroba prvních primitivních nástrojů
- vzpřímená chůze po dvou končetinách
- ruka jako orgán práce
- ploché čelo
- výrazné nadočnicové oblouky

DOBA KAMENNÁ (PALEOLIT A MEZOLIT) - řešení

1. Věstonická venuše

a) Označte na obrázku Věstonickou venuši.

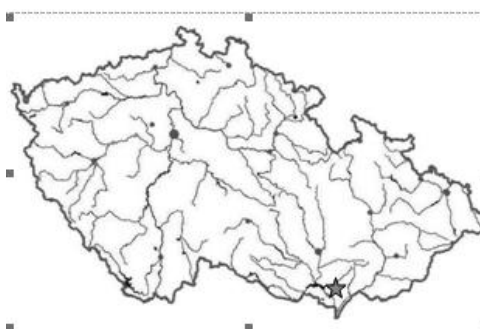
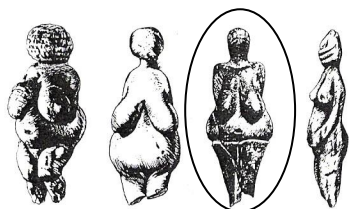
b) Doplňte údaje o této sošce

místo nálezů: **Dolní Věstonice**

objevitel: **Karel Absolon**

materiál: **pálená hlína**

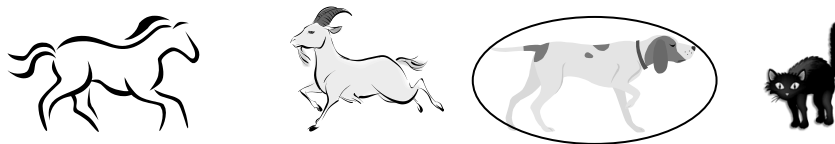
c) Na slepé mapě vyznačte místo nálezů.

2. Co všechno se mohlo dávat do hrobů jako milodary?

zbraně, ozdoby, keramika, potrava

3. Prvním domestikovaným zvířetem se v mezolitu stal/a pes

4. Knihy od Eduarda Štorcha:

Lovci

a) **mamutů**

b) kojotů

c) vlků

Osada

a) Orlů

b) **Havranů**

c) Holubů

U ... řeky

a) Bouřlivé

b) Malé

c) **Veliké**

... poklad

a) Stříbrný

b) **Bronzový**

c) Zlatý

5. Knihy o pravěku – autor knih pro děti a známý ilustrátor

1.	V	E	N	U	Š	E						
2.	P	Ě	S	T	N	Í	/	K	L	Í	N	
3.	P	A	Z	O	U	R	E	K				
4.	M	I	L	O	D	A	R	Y				
5.	T	L	U	P	Á	CH						
6.	H	A	B	I	L	I	S					
7.	L	A	S	C	A	U	X					
8.	R	O	K	L	E							
9.	P	S	I									
10.	N	E	A	N	D	R	T	Á	L	E	C	
11.	D	O	L	N	Í	CH						

1. pravěké sošky nahých žen
2. kamenný nástroj srdcovitého tvaru
3. štěpný druh horniny
4. předměty ukládané do hrobu spolu s mrtvým
5. pravěký člověk začal lovit v ...
6. člověk zručný = homo ...
7. jeskyně ve Francii s pravěkými nástěnnými malbami
8. naleziště ve východní Africe – Olduvajská ...
9. první ochočená zvířata
10. poddruh homo sapiens
11. Věstonická venuše byla nalezena v ... Věstonicích

TAJENKA

Autor knih o pravěku (pro děti): Eduard **ŠTORCH**

Ilustrátor (paleontologické rekonstrukce): Zdeněk **BURIAN**

DOBA KAMENNÁ (NEOLIT) - řešení

1. Vyberte správnou odpověď.

Žďářeni je:

a) vypalování porostu za účelem získání zemědělské půdy

b) hloubení odpadních jam na okraji pravěké vesnice

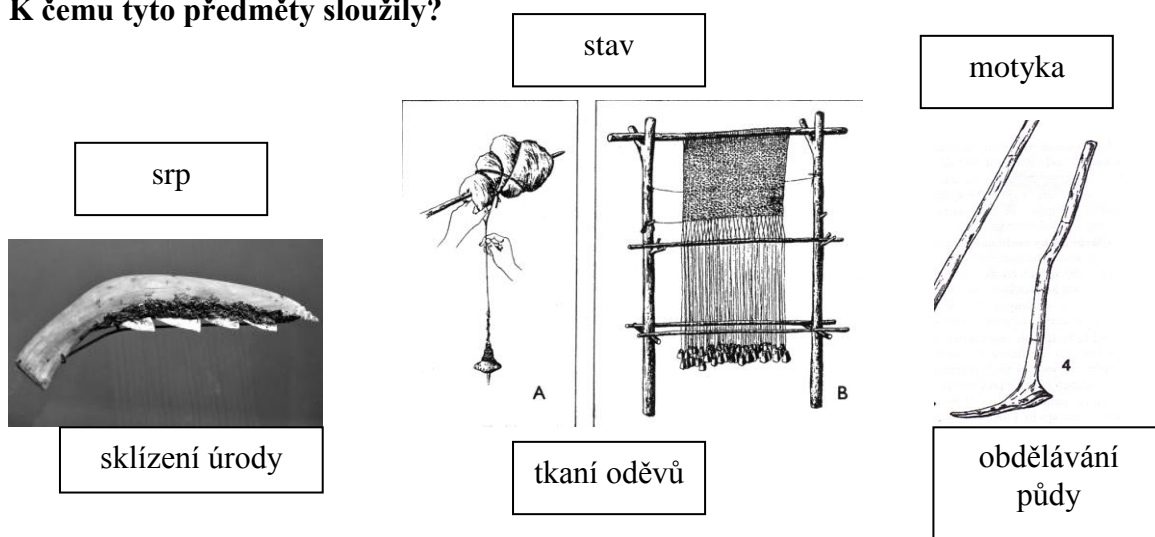
Rondel je:

a) způsob uspořádání obydlí ve vesnici do kruhu

b) stavba kruhového/elipsovitého půdorysu

2. Podle obrázků pojmenujte novinky, které s sebou přinesla neolitická revoluce.

K čemu tyto předměty sloužily?

3. a) Stručně charakterizujte kořistnické a produktivní hospodářství.

Kořistnické hospodářství: neproduktivní hospodářství lovců a sběračů, prisvojování hotových přírodních produktů

Produktivní hospodářství: základem obživy se stává zemědělství, lidé si potraviny pěstují

b) Které z nich můžeme označit jako prisvojovací a které jako výrobní hospodářství?

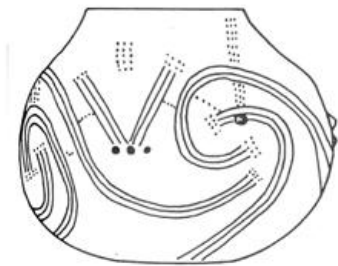
Kořistnické hospodářství = **prisvojovací**

Produktivní hospodářství = **výrobní**

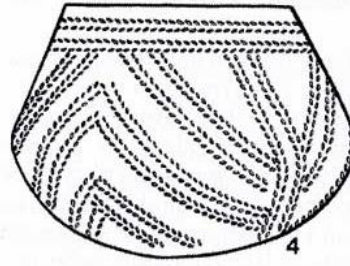
c) Který typ hospodářství je typický pro neolit?

Produktivní / výrobní hospodářství

4. Poznejte lineární a vypíchanou keramiku.

lineární keramika

vypíchaná keramika

5. Jaké byly důsledky neolitické revoluce? Doplňte vhodná slova.

Převládá **usedlý** způsob života.

Vzhledem k dostatku obživy **roste** počet obyvatel.

Lidé se dožívali **vysokého** věku.

6. Neolit – novinky v zemědělství.

Í		D	N	E	L		Z
P		O				K	E
O		M	P	O			M
N		E	Š	Z			Ě
O		S	E	Y			D
K		T	N	N			Ě
O		I	I	E			L
	V	K	C	M			S
		C	A	E	Č		T
		E	C		E		V
		E		J			Í

DOBA KAMENNÁ (ENEOLIT) - řešení

1. Nové prvky eneolitu I.

Získávání kovu z rudy

metalurgie / hornictví

Získávání kamene podzemní těžbou

hornictví / hutnictví

Tavba měděné rudy

metalurgie / **hutnění**

Hliněný tavicí pohárek

nálevka / **tyglík**

Obchodování mezi vzdálenými osadami

dálkový obchod/ blízký obchod

Sídlště nového typu

hrady / **hradiště**

Oradlo sloužilo k

orání / žďáření

Osady stavěné na březích jezer

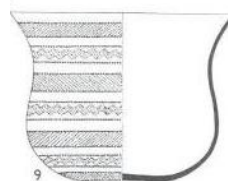
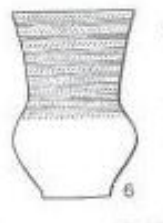
násepní / **nákolní**

2. Keramika

nálevkovité poháry

šňůrová keramika

zvoncové poháry

3. Přesmyčky - Nové prvky eneolitu II.

LADORO

ORADLO

ZŮV

VŮZ

ĎĚM

MĚĎ

KERASE

SEKERA

TALMOREKES

SEKEROMLAT

CHÁTRIPAAR

PATRIARCHÁT

LĚDBA RÁCEP

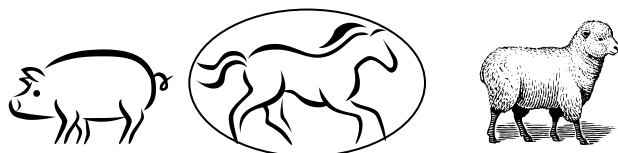
DĚLBA PRÁCE

ŇŮK

KŮŇ

4. Jaké zvíře bylo domestikováno a k čemu se využívalo? Jaký předmět z předchozího cvičení s ním můžeme spojit?

kůň; jako tažná síla; vůz

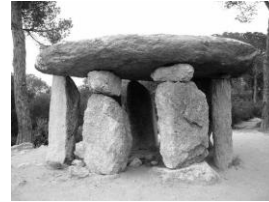
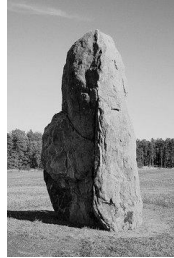
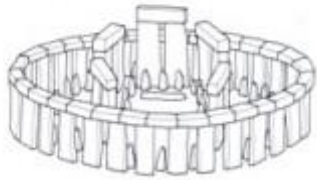
5. Megalithy = kamenné kultovní památky

Stonehenge – kamenné kruhy

menhir

dolmen

kamenné řady

6. Ve Středomoří se pozdní doba kamenná označuje jako CHALKOLIT

1.	P	A	T	R	I	A	R	C	H	Á	T
2.	M	E	N	H	I	R					
3.	H	R	A	D	I	Š	T	Ě			
4.	M	E	G	A	L	I	T	Y			
5.	P	A	Z	O	U	R	K	O	V	É	
6.	N	Á	K	O	L	N	Í				
7.	T	Y	G	L	Í	K					
8.	M	Ě	D	I							
9.	H	U	T	N	Ě	N	Í				

1. Posílení postavení muže v rodině i ve společnosti se nazývá...
2. Osamělý vztyčený balvan
3. Sídliště ohrazené valy nebo palisádou
4. Kamenné kultovní památky
5. V počátcích hornictví vznikají ... doly.
6. Osady stavěné na březích jezer
7. Hliněný tavicí pohárek
8. V eneolitu dochází k šíření (Cu) ...
9. Tavba měděné rudy

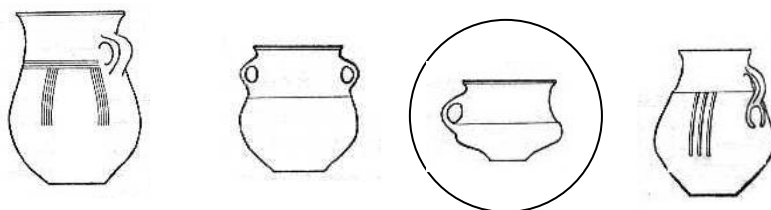
DOBA BRONZOVÁ - řešení

1. Vyřešte rovnici:

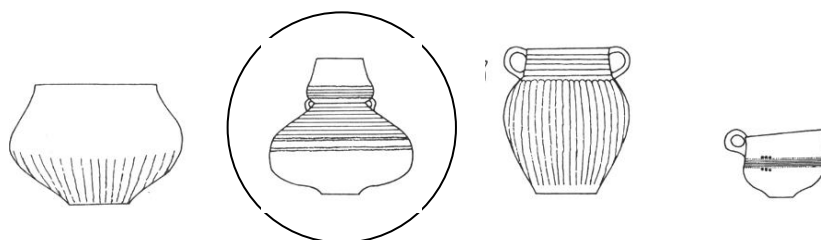
Cu měď + Sn cín = bronz

2. Keramika v době bronzové

Únětická kultura – nejtypičtějším tvarem byl tzv. koflík = menší hrneček s ouškem těsně nad dnem nádoby. **Najděte koflík mezi vyobrazenými nádobami.**

Knovízská kultura – typickým tvarem byla tzv. etážovitá amfora = nádoba se silně vypouklým hrdlem, která vypadala jako dvě spojené nádoby na sobě. **Najděte ji.**

3. Způsoby pohřbívání.

a) Zakroužkujte správnou odpověď.

Mohyla je:

- a) **hliněný násep nad hrobem**
- b) kámen připomínající významnou událost

Popelnice je:

- a) nádoba na odpadky
- b) nádoba na popel zemřelého**

b) Který z těchto dvou typů pohřbívání byl žárový?

kultura popelnicových polí

4. Pojmenujte bronzové předměty na obrázcích.

dýka – náholicnice – pancíř – spona - štít

spona

dýka

pancíř

náholicnice

= štít

DOBA ŽELEZNÁ - řešení

1. Kdo sídlil na našem území v době železné?

- a) Germáni b) Keltové c) Slované

2. Jak se jmenovala dvě keltská oppida? Závist a Stradonice

1.	Ž	E	L	E	Z	O			
2.	K	O	L	Á	Ř	S	T	V	Í
3.	B	Ó	J	O	V	É			
4.	O	P	P	I	D	U	M		
5.	R	A	K	O	U	S	K	U	
6.	K	E	L	T	O	V	É		

1. Nový materiál v době železné
2. Nové řemeslo doby železné (výroba kol)
3. Keltský kmen sídlící na našem území
4. Velké keltské opevněné sídlo
5. V jakém státě se nachází Halštát? V...
6. Kdo sídlil na našem území v době železné?

1.	H	R	N	Č	Í	Ř	S	K	Ý	
2.	T	A	V	I	L	A				
3.	K	U	R							
4.	S	K	Á	L	A					
5.	D	R	U	I	D					
6.	D	U	H	O	V	K	Y			
7.	Ř	E	M	E	S	L	N	Í	C	I
8.	P	I	L	A						
9.	Š	V	Ý	C	A	R	S	K	U	
10.	B	O	H	E	M	I	A			

1. Keltové k výrobě keramiky používali ... kruh
2. Železná ruda se ... ve vysokých pecích
3. Nově domestikované zvíře
4. Významné naleziště – Býčí ...
5. Keltský duchovní/kněz
6. Keltské mince
7. Keltové byli zruční ...
8. Keltské železné nářadí
9. La Tene je ve ...
10. Keltský kmen Bójů dal našemu území název...

DOBA ŘÍMSKÁ - řešení

1. Jeden římský historik píše o Germánech na našem území. Jak se tento historik jmenuje? Vyluštěte runový nápis.

						
P	U	B	L	I	U	S

								
C	O	R	N	E	L	I	U	S

						
T	A	C	I	T	U	S

								
f	u	th	o	r	c	g	w	
								
h	n	i	j	ei	p	z	s	
								
t	b	e	m	l	ng	d	æ	
								
a	æ	y	io	ea	q	k	st	g

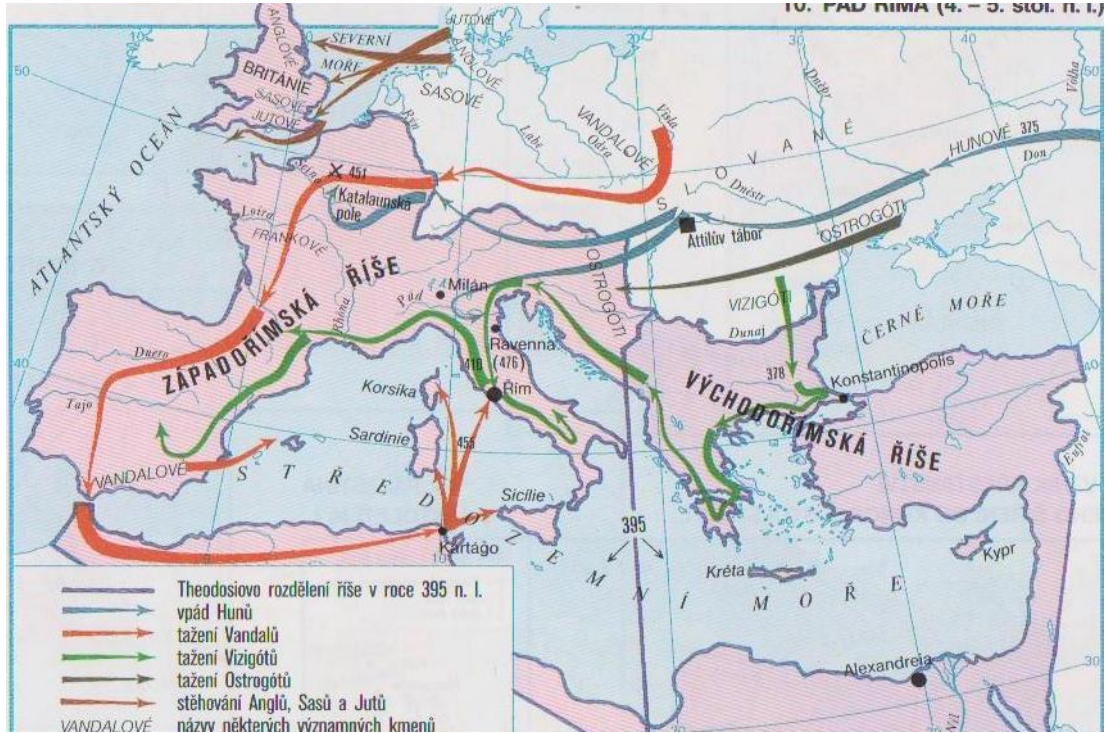
„Vedle Hermundurů sídlí Naristové a dále Markomani a Kvádové. Obzvláštní je sláva a moc Markomanů. I samotná svá nynější sídla získali statečností, vyhnáním Bojů ... Markomani a Kvádové si uchovali až do doby, na kterou se ještě pamatujeme, krále domácího původu ze vznešeného rodu Marobudova a Tudrova. Dnes snášejí i cizí. Moc a hodnost králů se opírá o schválení Říma. Tu a tam jim pomáháme vojensky, častěji penězi, a jejich vážnost není proto menší.“ (Germania 43)

2. Jaké dva germánské kmeny vyhnali z našeho území Kelty? Jak se jmenoval jejich král?

Markomani, Kvádové; Marobud

STĚHOVÁNÍ NÁRODŮ - řešení

1. Germánské kmeny

Kde se tyto germánské kmeny nakonec usadily?

Anglové Jutové Ostrogóti Sasové Vandalové Vizigóti

Británie **Anglové, Sasové, Jutové**

Itálie **Ostrogóti**

Pyrenejský poloostrov **Vizigóti**

severní Afrika **Vandalové**

2. Vyberte správnou odpověď

Kdo je to barbar?

a) člověk nemluvící řecky b) nevzdělaný člověk

Kdo toto označení poprvé použil?

a) Římané b) Řekové

3. Přesmyčka. Na naše území přišli SLOVANÉ

NÉVALOS

4. Slovanští bohové.

Perun	a) bůh zla	b) bůh hromu
Veles	a) ochránce stád	b) bůh řemesel
Dažbog	a) bůh úrody	b) bůh temnoty
Svarog	a) bůh hromu	b) bůh řemesel a kovářství
Černoboh	a) bůh světla	b) bůh zla a temnoty
Živa	a) bohyně plodnosti	b) bohyně smrti

5. Slovanské kmeny

a) Jak dělíme slovanské kmeny? Podle čeho?

východní, západní, jižní

podle rozmístění / usazení v Evropě

b) Do jakého slovanského kmene spadají Češi?

západní Slované

6. Jakého slovanského boha můžete vidět zpodobněného cestou na Radhošť?

Co to drží v ruce?

Radegast; drží v ruce roh hojnosti

11.5 Řešení – staroorientální státy

ÚVOD DO STAROVĚKU I - řešení

1. Období vzniku prvních státních útvarů se nazývá: **STAROVĚK VĚKORAST**

2. Vznikl na našem území nějaký starověký státní útvar? **Odpověď zdůvodněte.**
nevznikl; na našem území byl stále pravěk, který přešel plynule do středověku

3. Jaké byly předpoklady pro vznik prvních státních útvarů? **Spojte.**

vyspělé	zemědělství
usedlý	způsob života
dělba	práce
specializace	řemesel
rozvoj	obchodu

4. Vyplňte pyramidu znázorňující rozvrstvení společnosti v době starověku.

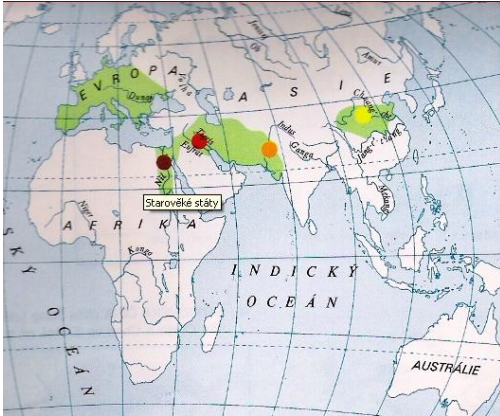
kněží - nižší úředníci – obchodníci - otroci - panovník - řemeslníci - vojáci - vojenští velitelé vyšší úředníci - zemědělci

5. **Proč vzniklo písmo? K čemu sloužilo?**

Původně sloužilo k hospodářským a správním účelům – zapisování daní, zákonů

6. Které starověké státy jsou vyznačené na mapě?

Egypt, Mezopotámie, Indie, Čína

7. Vyberte správnou odpověď.

Kdo je to despota?

- a) neomezený panovník, samovládce
- b) nejvyšší kněz

Co znamená pojem antika?

- a) dějiny a kultura starověké Indie a Číny
- b) dějiny a kultura starověkého Řecka a Říma

8. Které z těchto států řadíme mezi orientální despocie/antické (klasické) státy?

Čína - Egypt – Řecko – Mezopotámie – Řím – Indie

Orientální despocie: **Čína, Indie, Egypt, Mezopotámie**

Klasické státy: **Řecko, Řím**

9. Vyberte správnou odpověď.

Orientální despocie vznikaly

- a) v povodí velkých řek
- b) u moře

Půda

- a) je společným vlastnictvím
- b) patřila panovníkovi

Zdrojem obživy je

- a) obchod
- b) zemědělství

ÚVOD DO STAROVĚKU II (SEDM DIVŮ SVĚTA) - řešení

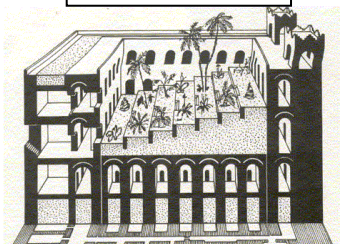
1. Jak se jmenovaly starověké divy světa? Spojte.

Egyptské	pyramidy	
Visuté	zahrady	Semiramidiny
Feidiův	Zeus	v Olympii
Artemidin	chrám	v Efesu
Mauzoleum	v Halikarnassu	
Rhódský	kolos	
Maják	na ostrově	Faru

2.

a) Pojmenujte starověké divy světa na obrázcích.

visuté zahrady
Semiramidiny

egyptské pyramidy

maják na
ostrově Faru

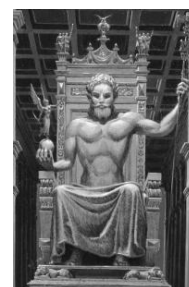
Artemidin
chrám v Efesu

Mauzoleum v
Halikarnassu

Rhódský
kolos

Feidiův Zeus
v Olympii

b) Které z těchto divů světa se dochovaly do dnešních dnů?

egyptské pyramidy

3. Nové divy světa byly zvoleny 7. 7. 2007 (symbolické datum). Doplňte

a) názvy staveb

Chichen Itzá

Koloseum

Machu Picchu

Petra

Socha Krista Spasitele

Tádž Mahal

Velká čínská zeď

b) názvy států, které se jimi pyšní

Brazílie

Čína

Indie

Itálie

Jordánsko

Mexiko

Peru

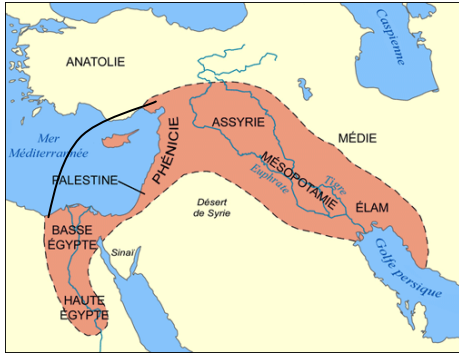
Chichen Itzá	Mexiko	
Socha Krista Spasitele	Brazílie	
Velká čínská zeď	Čína	
Machu Picchu	Peru	
Petra	Jordánsko	
Koloseum	Itálie	
Tádž Mahal	Indie	

MEZOPOTÁMIE - řešení

1.

Jak se nazývá vyznačená oblast? Které státy sem patří?

a) oblast úrodného půlměsíce – Mezopotámie, Egypt, Fénicie, Palestina

b) **Jaká zvířata se v Mezopotámii chovala?** koně, skot, ovce, kozy

c) **Jaké plodiny se zde pěstovaly?** obilí, ovoce

d) **Které státy vznikly na severu Mezopotámie?** Asýrie

e) **Které státy vznikly na jihu Mezopotámie?** Sumer, Akkad, Babylonie

f) **V povodí jakých řek tyto státní útvary vznikly?** Eufkrat, Tigris

2. **Které matematické operace byly známy už v Mezopotámii?**

sčítání

odčítání

násobení

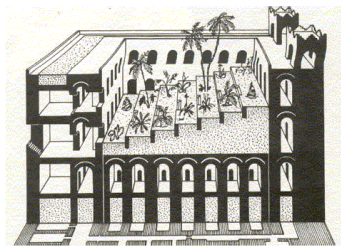
dělení

mocniny

odmocniny

3. **Který ze sedmi divů světa se nacházel v Mezopotámii? Po kom se jmenuje?**

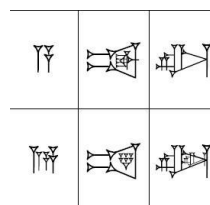

visuté zahrady Semiramidiny – po legendární asyrské královně

4. Co mají tyto obrázky společného s Mezopotámií? Pojmenujte tyto předměty.

zikkurat – stupňovitá věž se svatyní

klínové písmo – první písmo

kolo – vynález z Mezopotámie

Ištarina brána

Po kom je pojmenována Ištarina brána? Po bohyni lásky

5. Jak se jmenuje Čech, který rozluštil chetitské písmo?

1.	C	H	E	T	I	T	É	
2.	U	R	U	K				
3.	H	E	G	E	M	O	N	
4.	Z	I	K	K	U	R	A	T
5.	N	I	N	I	V	E		
6.	S	Ý	R	I	E			

1. Národ, který dobyl Starobabylonskou říši
2. Město, v němž sídlil bájný král Gilgameš
3. Držitel moci, nadvlády (v tomto případě nad ostatními městskými státy)
4. Stupňovitá věž se svatyní
5. Město, v němž se nacházela knihovna
6. Výboje Novobabylonské říše směřovaly do...

TAJENKA: Bedřich Hrozný

6. Odkud je tato ukázka? z Chammurapiho zákoníku

195. Jestliže dítě udeřilo svého otce, uříznou mu jeho ruku.

197. Jestliže zlomil kost plnoletého občana, zlomí mu kost.

196. Jestliže právoplatný občan vyrazil oko příslušníku plnoletých občanů, vyrvou mu oko.

198. Jestliže vyrval oko nevolníka nebo zlomil kost nevolníka, zaplatí jednu minu stříbra.

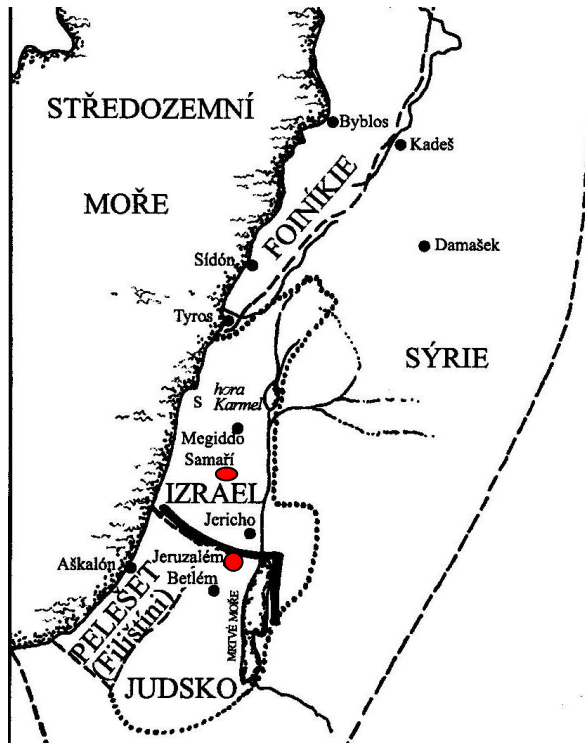
Jaké rozdíly dělal tento text mezi otrokem a plnoletým občanem?

tresty byly odstupňované podle postavení; poškození plnoletého občana bylo nadřazeno poškození otroka

Jaké přísloví nejlépe charakterizuje tyto odvetné tresty? Oko za oko, zub za zub.

PŘEDNÍ VÝCHOD (Syropalestinská oblast) - řešení

1. Mapa

- Které významné státy vznikly na Předním východě? Fénicie, Palestina, Sýrie
- Na která dvě království se rozpadla oblast Palestiny? Jaká města se pak stala jejich centry? Kdy k tomu došlo? Na Judsko (Jeruzalém) a Izrael (Samaří), po smrti krále Šalamouna
- Vyznačte tato města na mapě.

2. Vyluštěte přesmyčky

- Jak se toto území nazývalo původně? Kanaán
- Po kom pak bylo přejmenováno a jak? Palestina - Pelištejci
CILIŠTEJPE ÁNAKAN STILENAPA

3. Jaká významná monoteistická náboženství vycházejí ze Starého zákona?

Náповědou jsou základní texty těchto náboženství.

Korán islám Bible křesťanství

4.

a) Z čeho je tato ukázka? ze Starého zákona

b) Který text vám připomíná? Chammurapiho zákoník

Kdo uhodí svého otce nebo matku, musí zemřít...

Oko za oko, zub za zub, ruku za ruku, nohu za nohu, spáleninu za spálenin, modřinu za modřinu, jizvu za jizvu...

5. Jak se nazývá židovské náboženství? judaismus

1	J	A	H	V	E														
2	M	O	N	O	T	E	I	S	M	U	S								
3	D	E	S	A	T	E	R	O											
4	D	I	A	S	P	O	R	A											
5	H	E	B	R	E	J	Š	T	I	N	A								
6	S	T	A	R	Ý	-	Z	Á	K	O	N								
7	M	O	J	Ž	Í	Š													
8	E	X	O	D	U	S													
9	M	E	S	I	Á	Š													

1. Židovský bůh se jmenuje...

2. Jednobožství neboli...

3. Mojžíš obdržel od Boha ...
příkázání

4. Rozptýlení Židů po světě

5. Jazyk Starého zákona

6. Posvátná kniha Židů

7. ...vyvedl Židy z Egypta

8. 2. kniha Mojžíšova pojednávající o
odchodu z Egypta

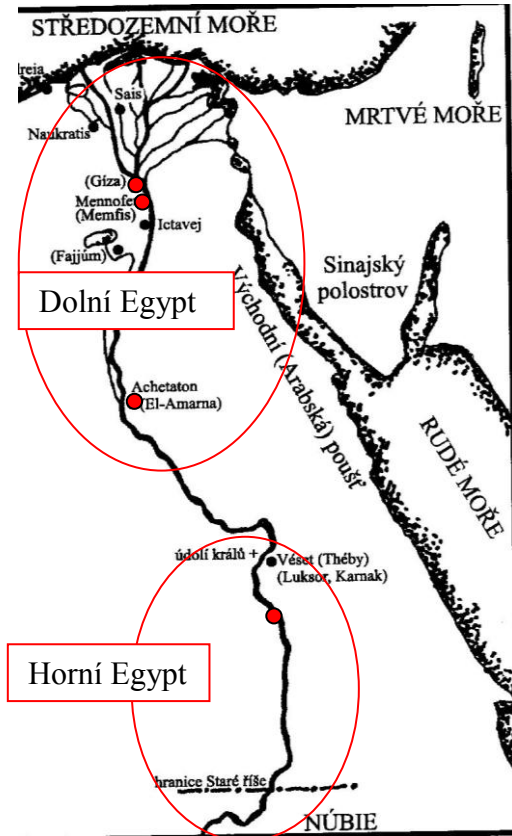
9. Spasitel neboli...

6. Kým všim byla dobyta Palestina?

Asyřany, Babyloňany, Římany

EGYPT - řešení

1. Mapa

a) Vyznačte na mapě Horní a Dolní Egypt.

b) Jak se jmenuje řeka, podél které vznikla egyptská civilizace? Vyznačte ji modře. **Nil**

c) Kde byli pohřbeni faraoni z období Nové říše (Tutanchamon, Ramesse II.)?

v Údolí králů

f) Najděte na mapě:

- sídelní město faraona Meniho **Mennofer (Memfis)**

- sídelní město Střední říše **Veset (Théby)**

- sídelní město Achnatona **Achetaton**

- slavné pyramidy **Gíza**

2. Které dva divy světa se nacházely v Egyptě? Dochoval se některý z nich do dnešních dnů? **maják na ostrově Faru** **pyramidy v Gíze – dochovaly se**

3. Koruna Horního a Dolního Egypta.

bílá koruna

a) Dolní Egypt

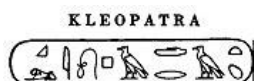
b) Horní Egypt

červená koruna

a) **Dolní Egypt**

b) Horní Egypt

4. Jak se nazývá oválný rámeček, ve kterém je vepsáno jméno panovníka?

UŠETRAK

KARTUŠE

5. Poznejte, co je na obrázku.

sarkofág

sfinga

kanopy

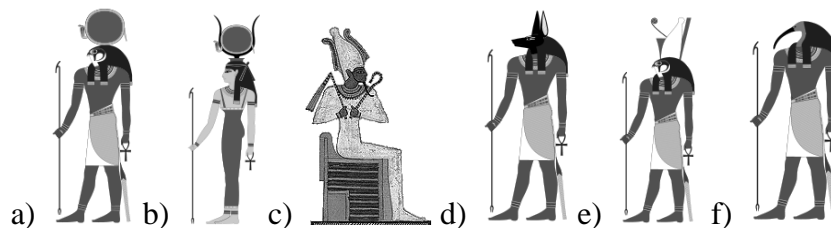

skarabeus

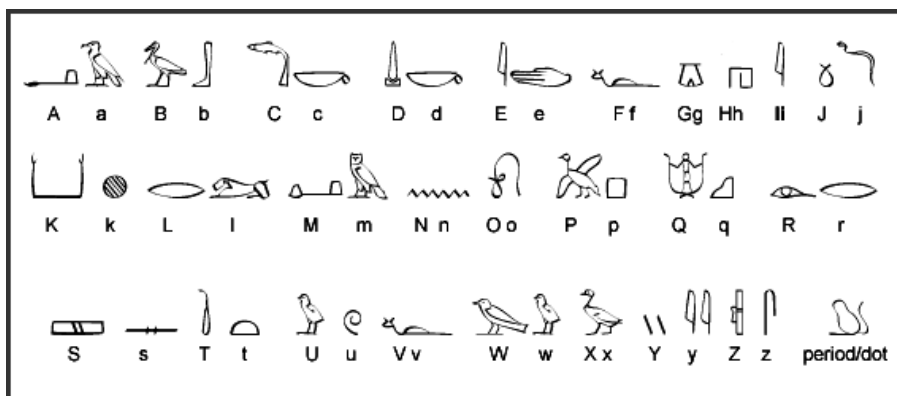

6. Egyptští bohové – vyberte k nim charakteristiku i obrázek.

- D Anup bůh mumifikace, šakalí hlava
- B Hathor bohyně lásky, kravské rohy
- E Hor sokolí vládce nebes, ztotožněn s faraonem
- A Re sluneční bůh
- F Thovt bůh moudrosti a písma, hlava ibise
- C Usir vládce podsvětí

7. Kdo rozluštil egyptské písmo – hieroglyfy? Jean Francois CHAMPOLLION

C	H	A	M	P	O	L	L	I	O	N

Jak se nazývá deska, která mu k tomu dopomohla?

- a) Alexandrijská
- b) Rossetská
- c) Vesetská

INDIE - řešení

1. Mapa

- Jak se nazývá zobrazený poloostrov? **Indický poloostrov**
- Jaké dvě řeky byly pro rozvoj státu důležité? **Indus, Ganga**
- Která dvě města byla centry kultury? Vyznačte je na mapě. **Harappa, Mohendžodaro**
- Vyznačte barevně hranice Ašókovy říše.

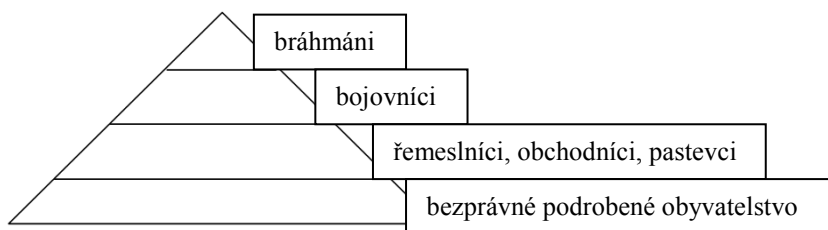
2. Která dvě známá náboženství vznikla v Indii? Porovnejte je. V čem se shodují a v čem se odlišují? hinduismus a buddhismus

shody: tolerance, víra v reinkarnaci, zásada neubližovat živým tvorům

odlišnosti: H. nemá zakladatele + je založen na kastovním systému (buddhismus nikoli)

3. Sociální skupiny (varny). Doplňte do pyramidy:

řemeslníci - obchodníci - bezprávné podrobené obyvatelstvo - bráhmáni - pastevcí - bojovníci

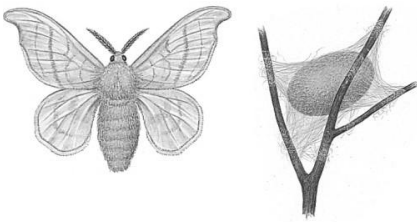
ČÍNA – řešení

1. Který z nových sedmi divů světa se nachází v Číně?

Velká čínská zeď

2. Co se vyrábělo v Číně?

hedvábí

porcelán

3. Kdo střeží hrob Prvního císaře? Terakotová armáda

a) Co je to terakota? pálená hlína

b) Jaká známá soška nalezená na našem území je také z pálené hlíny? Věstonická venuše

11.6 Řešení – antické Řecko

ANTICKÉ ŘECKO - řešení

1. Mapa starověkého Řecka

- Která moře se nachází kolem Řecka? **Jónské, Středozemní, Krétské, Egejské**
- Najděte tři největší řecké ostrovy. **Kréta, Rhodos, Lesbos**
- Co bylo způsobem obživy? **rybolov, chov ovcí a koz, pěstování oliv a vinné révy**
- Na které hoře sídlili bohové? Vyznačte ji na mapě. **Olymp**

2. Poznejte podle obrázků tyto divy světa a najděte je na mapě.

Feidiův Zeus v Olympii

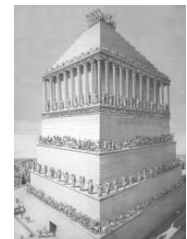
Mauzoleum v Halikarnassu

Rhódský kolos

Artemidin chrám v Efesu

POČÁTKY ŘECKÝCH DĚJIN - řešení

1. Vyznačte na mapě krétské paláce.

Faistos, Knóssos, Malia, Zakros

2. Které starověké státy také využívaly:

kanalizaci: **Indie**

palácové hospodářství: **Mezopotámie**

3. Kdo je znám svými vykopávkami paláce v Knóssu? Arthur Evans

1	F	R	E	S	K	A
2	V	A	N	A		
3	B	Ý	K	A		
4	D	E	L	F	Í	N
5	F	A	I	S	T	U

1. Malba do vlhké omítky

2. Vybavení krétských koupelen

3. Krétský kult ...

4. Kteří mořští savci byli častým motivem

5. Disk z ...

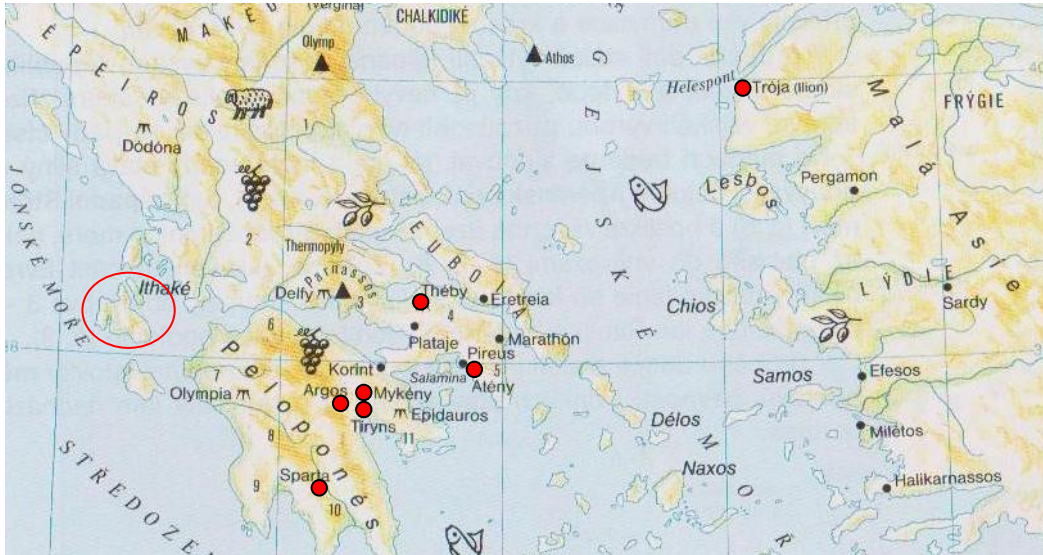

4. Mapa

a) Vyznačte hrady z tohoto období:

Argos Mykény Théby Tiryns Athény Sparta

b) Najděte na mapě Tróju.

c) Kde se Trója nachází? **na pobřeží Malé Asie**

d) Jak se nazývala Řecký? **Iliion**

e) Kdo Tróju objevil? **Heinrich Schliemann**

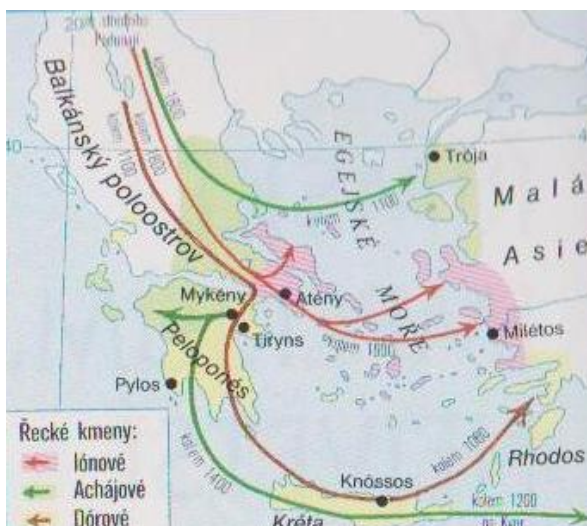
f) Z kterého ostrova podle bájí pocházel Odysseus? Vyznačte ostrov na mapě. **z Ithaky**

5. Příklad řeckých kmenů.

a) Který řecký kmen se usadil v okolí Athén a Milétu? **Iónové**

b) Který řecký kmen se usadil v okolí Sparty a na Krétě? **Dórové**

c) Který řecký kmen se usadil na severu Peloponésu a v okolí Tróje? **Achájové**

ARCHAICKÉ OBDOBÍ - řešení

1. Porovnejte Athény a Spartu

	Athény	Sparta
krajina	Atika	Lakónie
řecký kmen	Iónové	Dórové
způsob obživy	řemesla + obchod	zemědělství
státní zřízení	demokracie	oligarchie
plnoprávný občan	muž	muž
občanská práva od (věk)	od 20 let	od 30 let

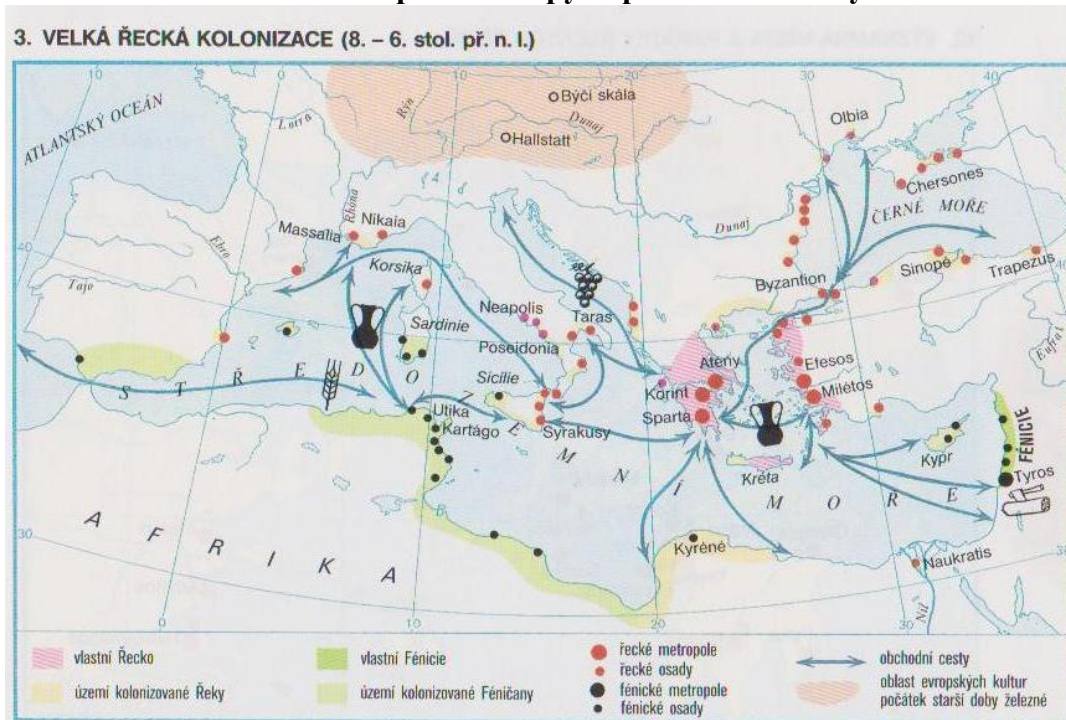

2. Spartský zákonodárce = Lykurgos

1	H	E	I	L	Ó	T	I				
2	F	Ý	L	Y							
3	O	S	T	R	A	K	I	S	M	U	S
4	C	E	N	Z	U	S					
5	T	Y	R	A	N						
6	O	L	I	G	A	R	C	H	I	E	
7	P	O	L	I	S						
8	S	T	R	A	T	É	G				

1. Otroci ve Spartě
2. Organizační jednotky pro hlasování/volení
3. Stěpinový soud
4. Odhad majetku prováděný cenzorem
5. Samovládcé
6. Vláda několika
7. Městský stát
8. Vojenský velitel

3. Velká řecká kolonizace. S pomocí mapy odpovězte na otázky.

a) Kdy probíhala velká řecká kolonizace? **8. – 6. PNL**

b) Kde se nacházela většina řeckých osad? **na pobřeží Černého moře**

c) Jakou osadu založili v Z Evropě? Jak se toto přístavní město jmenuje dnes?

Massalia (Marseille)

d) Jaké známé město založili na Sicílii a v Itálii? **Syrakusy a Neapolis**

e) Kdo konkuroval Řekům v zakládání nových kolonií? **Fénicie**

f) Které území především Féniciáné kolonizovali? **severní pobřeží Afriky**

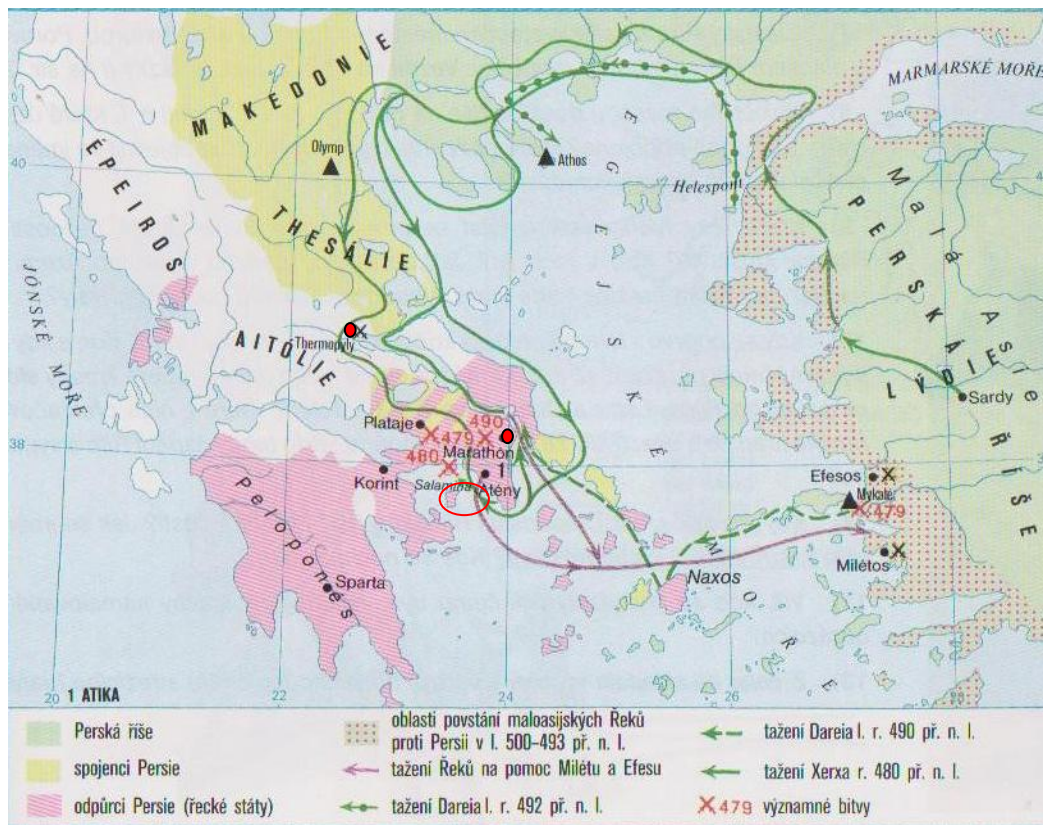
g) Jaká vývojová etapa je zatím ve zbytku Evropy? **doba železná**

h) Jaké byly důsledky velké řecké kolonizace?

kvůli levnému obilí z kolonií upadali drobní rolníci do dlužního otroctví

KLASICKÉ OBDOBÍ - řešení

1. Řecko-perské války.

- Které státy patřily ke spojencům Persie? **Makedonie, Thesálie**
- Které osady v Malé Asii se vzbouřily? **Milétoš, Efesos**
- Vyznačte na mapě bitvy: u Marathonu, u Thermopyl, u Salaminy.
- Jakou souvislost má dnešní běžecký závod maratón s dějinami starověkého Řecka?
Běh na počest řeckého vojáka, který běžel 42 km, aby králi sdělil výsledek bitvy u Marathonu.

2. Kterou bitvu připomíná tento epitaf? bitva u Thermopyl

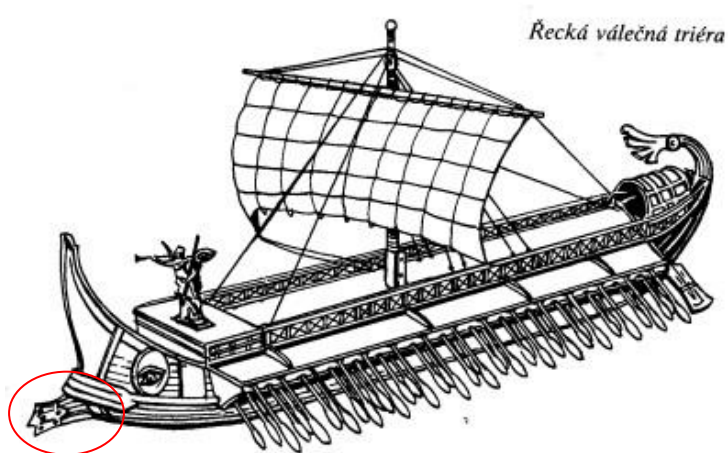
Jdi, poutníče, a zvěstuj Lakedaimonským, že my tu mrtvi ležíme, jak zákony kázaly nám.

Považujete čin Lakedaimonských za hrdinství? Zdůvodněte.

vlastní odpověď žáků

3. Řecká válečná triéra

- Čím byla poháněna? **plachtami, vesly**
- Kolik má řad vesel? **tři**
- Podle čeho dostala svůj název? **podle počtu řady vesel (tri)**
- Najděte kloun (okovaný bodec). K čemu sloužil? **k proražení boku lodi**
- Jak se jmenovala loď se dvěma řadami vesel? **diéra**

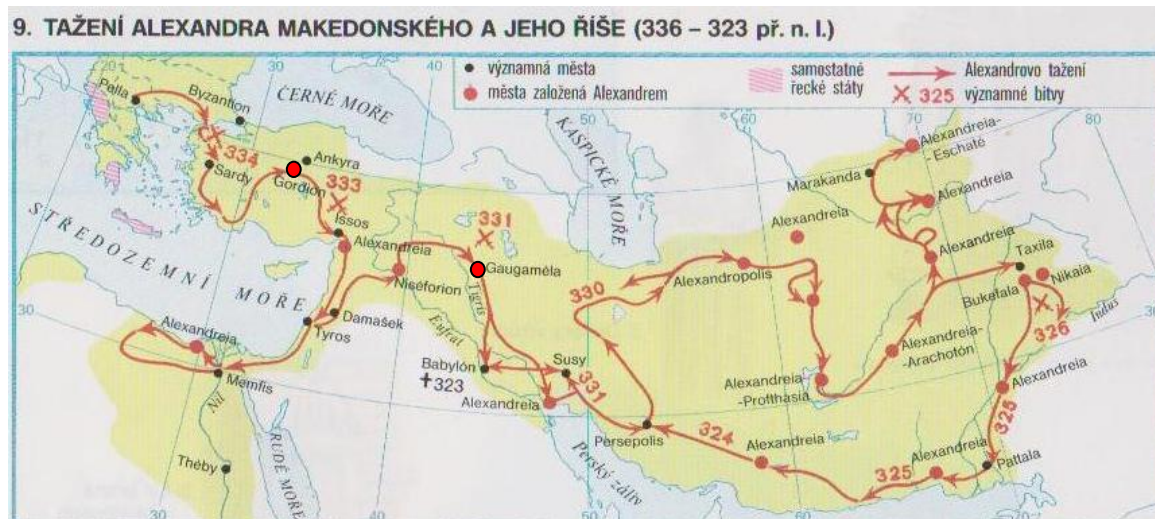
4. Perská říše kolem roku 490 PNL.

- Která nám známá území Perská říše ovládala?
Asýrie, Babylonie, Egypt, Sýrie
- Ke které řece směrem na východ dosahovala Perská říše? **K Indu**
- Najděte na mapě perskou metropoli Persepolis.

MAKEDONSKÁ NADVLÁDA A VZNIK HELÉNISTICKÝCH STÁTŮ - řešení

1. Tažení Alexandra Makedonského.

- V kterých letech vládnul Alexandr Makedonský? **336-323 PNL**
- Kde se odehrála bitva z roku 331 PNL? Vyznačte místo na mapě. **u Gaugamel**
- Kam až se Alexandr dostal? **k hranicím Indie**
- Jak se nazývala města, která při svém tažení zakládal? **Alexandrie**
- Kterou velkou říši ovládnul? **Persii**
- Najděte město Gordion. Jaká legenda se s ním pojí? **Gordický uzel – kdo ho rozplete, stane se pánem světa**

2. Řecká abeceda

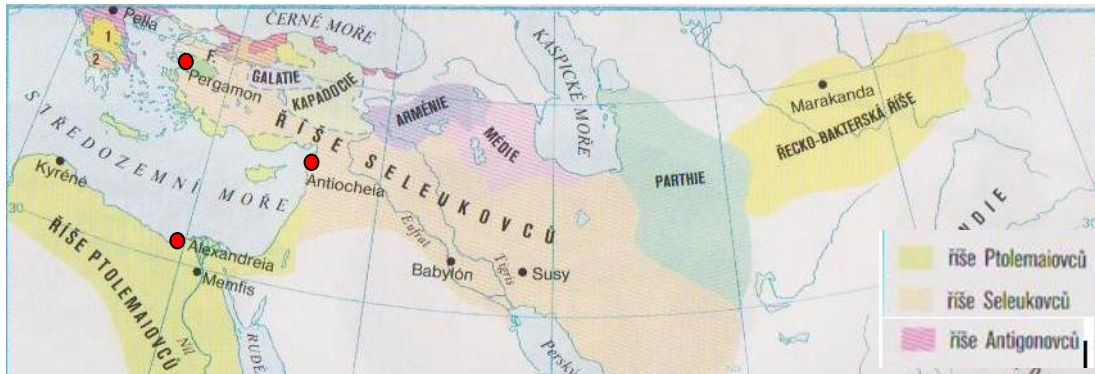
- Na základě jaké abecedy se vyvinula řecká písmena? na základě **fénické abecedy**

A	B	G	D	E	Z	H	TH	I	K/C	L	M
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ
N	X	O	P	R	S	T	Y	F	KS	PS	Ó
Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω

Φ	Ε	Ν	Ι	Κ	Κ	Ε		Α	Β	Ε	Κ	Ε	Δ	Υ
f	é	n	i	c	k	é		a	b	e	c	e	d	y

- Co vám většina řeckých písmen připomíná? **latinku**

3. Jak se vyvíjela situace v říši po smrti Alexandra Makedonského?

- Kdo to byli diadochové? **nástupci Alexandra Makedonského**
- Kdo vládl v: Egyptě **Ptolemaiovcí**, v Sýrii **Seleukovci**, v Makedonii **Antigonovci**
- Najděte na mapě tato kulturní centra: Pergamon, Alexandrie, Antiochie

KULTURA STAROVĚKÉHO ŘECKA - řešení

1. Poznejte řecké bohy podle jejich atributů.

Afrodita Apollon Áres Athéna Dionýsos Hádes Hélios Poseidon Zeus

Hélios

Zeus

Apollon

Athéna

Hádes

Poseidon

Dionýsos

Áres

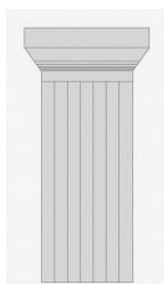

Afrodita

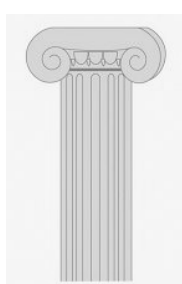
2. Řecké sloupy.

a) Pojmenujte typy řeckých sloupů.

dórský

iónský

korintský

b) Který z nich je vývojově nejmladší? **korintský**

3. Olympijské hry

a) Kde se konaly? **V Olympii**

b) Jak často se konaly? **jednou za 4 roky**

c) Vyjmenujte aspoň 3 disciplíny.

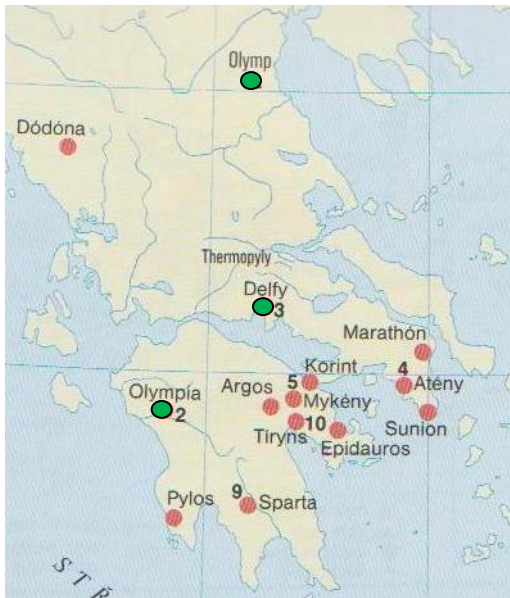
běh, pětiboj, přestní zápas, závody vozů, jízda na koni, recitace...

4. Mapa.

a) Spojte místa s jejich charakteristikou

Delfy	věštírna
Olympia	olympijské hry
Olymp	sídlo bohů

b) Zakreslete tato místa na mapě.

5. Kdo je autorem ukázky? Hippokrates

Přidám a volám Apollóna lékaře a Asklépia a Hygieiu a Panakín a všechny bohy a bohyně za svědky, že budu tuto smlouvu a přísahu dle svých možností a dle svého svědomí dodržovat.

Toho, kdo mě naučil umění lékařskému, budu si vážit jako svých rodičů...

Lékařské úkony budu konat v zájmu a ve prospěch nemocného...

Nepodám nikomu smrtící prostředek, ani kdyby mne o to kdokoli požádal, a nikomu také nebudu radit (jak zemřít). Žádné ženě nedám prostředek k vyhnání plodu...

Myslíte si, že je tato přísaha aktuální i dnes?

vlastní názor žáků

11.7 Řešení – antický Řím

ANTICKÝ ŘÍM – řešení

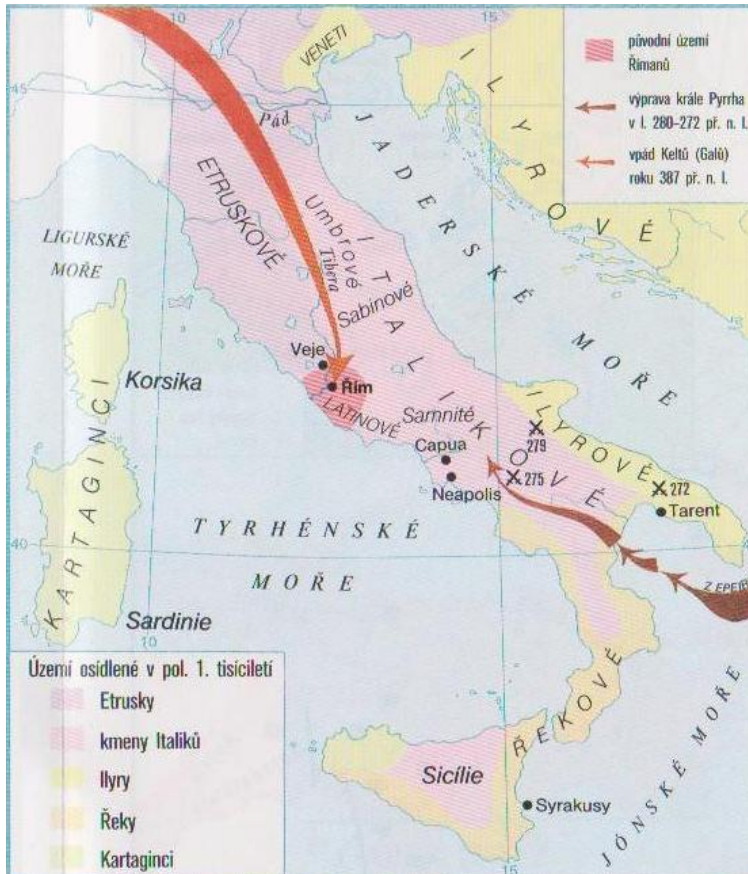
1. Mapa

- Na jakém poloostrově se nachází Itálie? **na Apeninském poloostrově**
- Podle čeho dostal poloostrov své jméno? **podle Apenin (pohoří)**
- Které 3 ostrovy jsou v okolí Itálie? **Korsika, Sardinie, Sicílie**
- Jaká moře omývají Itálii? **Ligurské, Tyrhénské, Středozemní, Jónské, Jaderské**
- Jak se jmenuje řeka na severu Itálie? **Pád**
- Která řeka protéká Římem? **Tibera**
- Najděte dvě nejznámější sopky. **Vesuv, Etna**
- Vyznačte na mapě tato města: Herkulaneum, Neapolis, Pompeje, Řím, Syrakusy, Tarent
- Co zajišťovalo obyvatelům Itálie obživu? **pěstování vinné révy a oliv, chov ovcí a koz, rybolov**

ETRUSKOVÉ A POČÁTKY ŘÍMA - řešení

1. Mapa osídlení Itálie

- Které kmeny osídlily Itálii? **Etruskové, Italikové (Umbrové, Sabinové, Samnité, Latinové), Ilyrové.**
- Kdo osídlil Korsiku a Sardinii? **Kartaginci**
- Kdo osídlil jižní Sicílii? **Řekové**
- Kolem města Tarent při východním pobřeží sídlili: **Ilyrové**
- V okolí Říma se usídlili: **Latinové**
- Kraj kolem Říma se podle nich nazýval: **Latium**
- Na severu Itálie sídlili: **Etruskové**

2. Vznik republiky

- Kdy byl vyhnán poslední etruský král z Říma? **510 PNL**
- Jaká podobná událost se odehrála v tom samém roce? **svržení tyranů v Athénách**

3. Římská stoka = CLOACA maxima

1	P	A	T	R	I	C	I	J	O	V	É
2	B	I	L	I	N	G	V	A			
3	N	E	K	R	O	P	O	L	E		
4	K	A	P	I	T	O	L				
5	I	T	A	L	I	C	K	É			
6	R	O	M	A	N	U	M				

1. Urozená vrstva obyvatel
2. Dvojjazyčný nápis
3. Města mrtvých
4. Chrám Jupitera, Junony a Minervy
5. Latinové patří mezi ... kmeny
6. Římské náměstí – forum ...

4. Mapa etruského osídlení

- a) Oblast osídlená Etrusky se nazývala: **Etrurie**
- b) Najděte nejznámější etruská města: **Veje, Volsinie, Tarquinie**

5. Mýtus o založení Říma

- a) Romulus a Remus byli podle pověsti odkojeni vlčicí. Který z bratrů založil Řím?

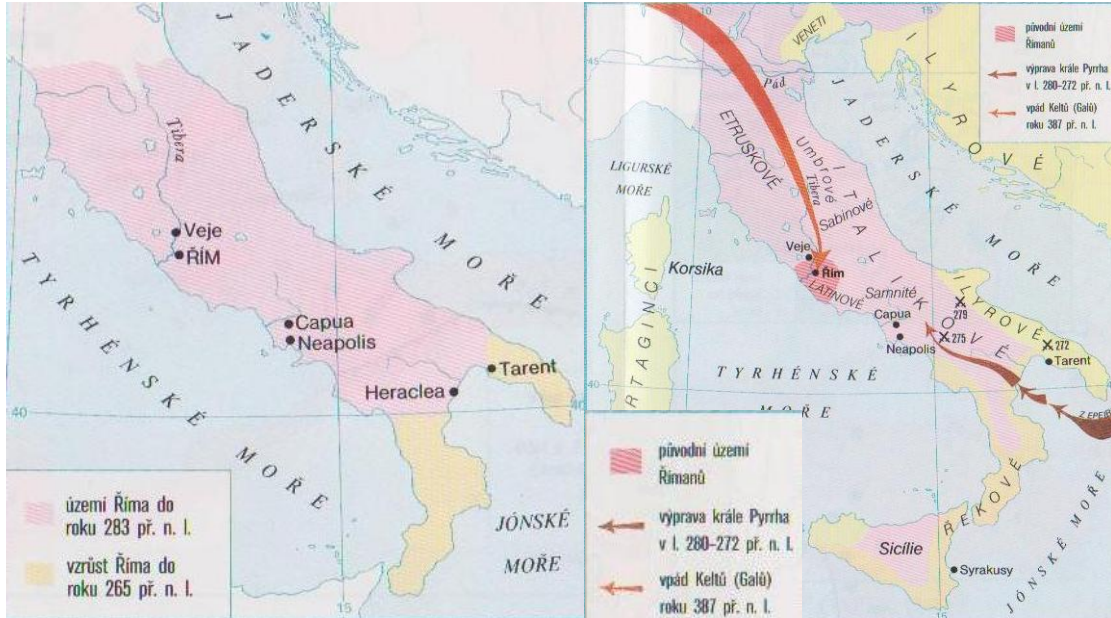
Romulus

- b) Romulus potřeboval ve městě ženy, a proto se podle pověsti uchýlil ke lsti. Co podnikl (viz. obrázek)? **únos Sabineek**

ŘÍMSKÁ REPUBLIKA DO OVLÁDNUTÍ ITÁLIE - řešení

1. Ovládnutí Itálie

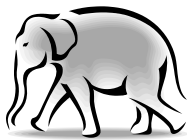

- Kterou část Itálie ovládli Římané jako poslední? **jižní část**
- Jaké město se tu nachází? **Tarent**
- Kdo žil na jihu Itálie? **Řekové**
- Který král se jim pokusil pomoci? **Pyrrhos – z Epeiru**
- Kdy se Římanům podařilo ovládnout zbytek Itálie? **roku 265 PNL**

2. Co znamená rčení Pyrrhovo vítězství?

Vítězství, které je ve skutečnosti prohrou

3. Jakými zvířaty disponovala Pyrrhova armáda? slony

4. Vyberte správnou odpověď.

a) Kdo později stejná zvířata využil – také proti Římanům?

Julius Caesar

Hannibal

Publius Cornelius Scipio

b) Při jaké příležitosti?

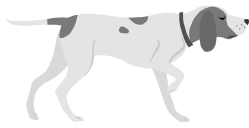
punské války

války proti Galům

makedonské války

5. Rok 387 PNL.

a) Kdo podle Liviových Dějin upozornil Římany na vpád Galů? **husy**

b) Jaké rčení se s touto událostí používá?

Psi zachránili Kapitol.

Husy zachránily Kapitol.

Koně zachránili Kapitol.

Kočky zachránily Kapitol.

6. Kdo byl označen římským pojmenováním Gal? Kelt

1	K	O	N	Z	U	L						
2	S	E	C	E	S	E						
3	P	L	E	B	I	S	C	I	T			
4	V	E	T	O								

1. Kdo reprezentoval stát a měl vrchní velení nad vojskem?

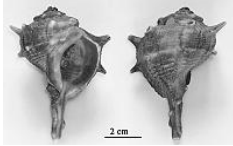
2. Odchody plebejů z Říma

3. Usnesení plebejského sněmu

4. Právo tribuna lidu – Zakazují!

ŘÍMSKÁ REPUBLIKA DO OVLÁDNUTÍ STŘEDOMOŘÍ - řešení

1. Přesmyčka. Jak se jmenuje měkkýš, ze kterého získávali Foiničané purpur?

AKNARTSO KÁJADESR ostranka jaderská

2. Jak se přezdívalo Sicílii?

- a) vinice Středomoří b) pastviště Středomoří c) obilnice Středomoří

3. Mapa punských válek.

- a) Kolik bylo punských válek? **3**
b) Kdo byl vítězem? **Římané**
c) Vyznačte na mapě Kartágo. Kde leží? **na severu Afriky**
d) Jaká území Římané získali po 1. punské válce? **Korsiku, Sardinii, Sicílii**
e) Kde se odehrála většina bitev 2. punské války? **na Apeninském poloostrově**
f) Kudy se vydal Hannibal do Itálie? **z Hispánie přes Alpy**
g) Jaká zvířata vzal s sebou? **slony**
h) Které 2 bitvy jsou vyznačené v Itálii? Seřad'te je chronologicky.
217 PNL bitva u Trasimenského jezera, 216 PNL bitva u Kann
i) Jaké území ovládli Římané do konce 2. punské války? **Hispánii**
j) S kým (kromě Kartága) vedli ještě Římané válku? **s Makedonií**
k) Co se stalo roku 146 PNL? **vyvráceno Kartágo + Korint**

4. Pyrenejský poloostrov se ve starověku nazýval Hispánie

1	H	A	N	N	I	B	A	L	
2	F	O	I	N	I	Č	A	N	É
3	P	A	L	I	S	Á	D	A	
4	P	U	N	O	V	É			
5	L	E	G	I	O	N	Á	Ř	
6	M	A	K	E	D	O	N	I	E
7	L	E	G	I	E				
8	Ž	E	L	V	A				

1. Kartaginský vojevůdce, který stanul před branami Říma.
2. Který národ vybudoval Kartágo?
3. Kolová hradba
4. Jak nazývali Římané Kartagince?
5. Římský voják
6. Který stát pomáhal Kartagincům během druhé punské války?
7. Největší vojenská jednotka římské armády
8. Způsob útoku legií (viz. obrázek)

5. Římská okřídlená slova:

a) Při jaké příležitosti byl pronesen tento výrok? Co znamená?

Hannibal ante portas!

Hannibal před branami. Během druhé punské války, kdy se Hannibal blížil k Římu.

b) Kdo je autorem tohoto výroku? **Cato**

A krom toho soudím, že Kartágo musí být zničeno.

6. Foinická abeceda. Který vojevůdce přemohl Hannibala?

A	B	C/G	D	E	F	H	I/J	K	L	M
⚡	⚡	1	⚡	⚡	Y	⚡	⚡	⚡	⚡	⚡
N	O	P	Q	R	S	T	U/V	X	Z	
⚡	⊙	7	⊙	⚡	W	†	Y	⚡	Z	

7	Y	⚡	⚡	⚡	Y	W
P	U	B	L	I	U	S

1	⊙	⚡	⚡	⚡	⚡	Y	W	
C	O	R	N	E	L	I	U	S

W	1	⚡	7	⚡	⊙
S	C	I	P	I	O

KRIZE ŘÍMSKÉ REPUBLIKY - řešení

1. Krize římské republiky. Můžete najít paralelu v dějinách? Najděte shody a odlišnosti.

kde: antické Řecko

shody: levné obilí, kterému nemohou drobní rolníci konkurovat

odlišnosti: v Římě se zadlužení rolníci nedostávali do dlužního otroctví

2. Spojte.

mluvící nástroje

otroci

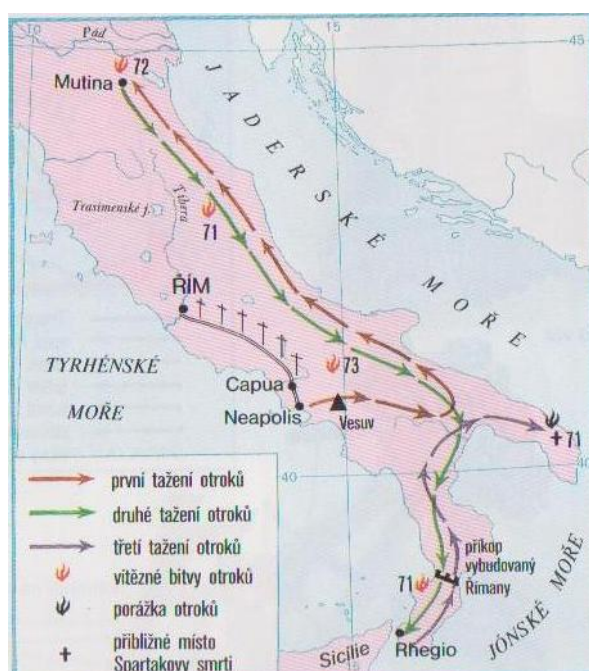
bučící nástroje

dobytek

němé nástroje

nářadí

3. Spartakovo povstání. Doplňte podle mapy.

a) Spartacus se s dalšími gladiátory skrýval u vrcholu sopky **Vesuv**.

b) Odtud zamířili až k řece **Pád**.

c) Pro neshody se vydali znovu na **jih**.

d) Odtud táhli k **východnímu** pobřeží.

e) Římská vojska se jim snažila odříznout cestu vykopáním **příkopu**.

f) Odkud kam vedla cesta, podél níž bylo pro výstrahu ukřižováno 6 000 vzbouřenců:
z **Capuy do Říma**

4. Gladiátoři

retiarius

sagittarius

eques

5. Kdo porazil Spartaka? Marcus Licinius Crassus

1	P	R	O	V	I	N	C	I	E		
2	G	L	A	D	I	Á	T	O	R		
3	N	O	B	I	L	I	T	A			
4	P	R	O	S	K	R	I	P	C	E	
5	M	I	T	H	R	I	D	A	T	E	S
6	L	A	T	I	F	U	N	D	I	E	
7	S	U	L	L	A						

1. Mimoitalské římské državy
2. Otrok vycvičený pro zápasy
3. Vrstva vznešených
4. Seznamy nežádoucích osob
5. Pontský král ohrožující římské provincie
6. Ohromné statky
7. Kdo vymyslel proskripce?

6. První triumvirát.

a) Jak si mezi sebou rozdělili triumvurové sféry vlivu?

Caesar **Galie**

Pompeius **Hispanie**

Crassus **Sýrie**

b) K jakým politickým skupinám tito triumvirové patřili?

Gnaeus Pompeius Magnus

optimáti - populáři

Marcus Licinius Crassus

optimáti - populáři

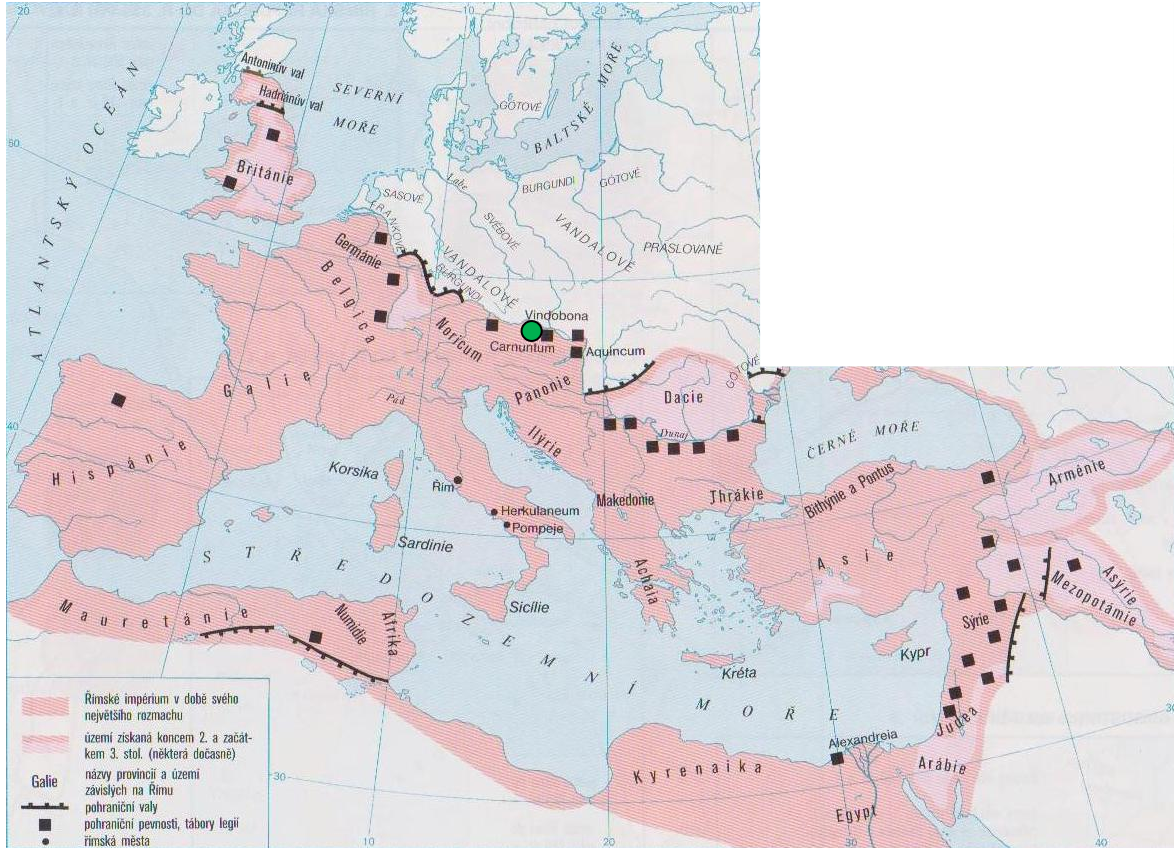
Julius Caesar

optimáti - **populáři**

c) Najděte na mapě území pontského krále Mithridata.

ŘÍMSKÉ IMPÉRIUM ZA PRINCIPÁTU - řešení

1. Mapa římského impéria v době císařství.

a) Která území (s většinou jsme se již blíže seznámili) byla závisla na Římu?

Achaia Británie Egypt

Galie Hispánie Judea

Makedonie Mezopotámie Thrákie

b) Kteří dva císaři nechali v Británii vybudovat pohraniční val? **Hadrian, Antonius**

c) Jaká 3 velká moře a oceán ohraničují římské impérium?

Severní moře, Atlantický oceán, Středozemní moře, Černé moře

d) Najděte na mapě pohraniční pevnost Vindobona. Jaké město se tu dnes rozkládá? **Vídeň**

e) Myslíte si, že bylo takové rozsáhlé území dlouhodobě udržitelné?

čím rozsáhlejší území, tím nesnadnější udržitelnost

2. Bitva v Teutoburském lese – rok 9

a) Kdo byl poraženým? **Římané** – Germáni

b) Jak se jmenoval vůdce Germánů? **Arminius**

1	R	O	M	A	N	A				
2	P	R	É	T	O	R	I	Á	N	I
3	M	E	C	E	N	Á	Š			
4	P	R	I	N	C	I	P	Á	T	
5	K	O	L	O	N	Á	T			
6	R	O	M	A	N	I	Z	A	C	E
7	R	O	M	A	N	U	S			
8	C	A	E	S	A	R				

1. Římský mír = pax ...

2. Osobní stráž císaře

3. Podporovatel umění

4. Raná forma císařské vlády

5. Pronájem půdy drobným zemědělcům

6. Šíření římské kultury

7. Pohraniční pevnosti = limes ...

8. Z jakého slova vznikl titul císař?

3. Která města byla zasažena výbuchem Vesuvu v roce 79?

Herculaneum

Pompeje

Stabie

POČÁTKY KŘESŤANSTVÍ - řešení

1. Místa spojená s životem Krista.

a) Místo narození: **Betlém**

b) Místo pobytu mladého Ježíše: **Nazaret**

c) Jak se jmenovala tato římská provincie? **Galilea**

d) Jezero, po jehož hladině kráčel Ježíš: **Galilejské jezero**

e) Město, kde byl Ježíš ukřižován: **Jeruzalém**

2. Co mají společného následující osoby?

a) Ježíš a Jan Křtitel:

Ježíš byl Janem Křtitelem pokřtěn

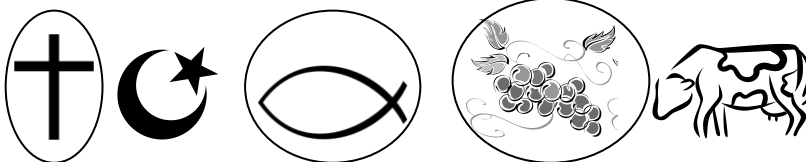
b) Jan Křtitel a Salome? Pomůže vám ukázka z písničky Karla Kryla i obrázek.

... *Salome, stáli už Křtitele,
Salome, usměj se vesele,
točíš se ve víru, ústa jak upíru
krví ti planou, Salome...*

Salome si přála hlavu Jana Křtitele

3. Najděte 3 symboly křesťanství.

4. Kdo vydal Ježíše k ukřižování? Křížovku vyluštíte za pomoci křesťanských symbolů?

Pilát Pontský

1	P	Á	V						
2	H	O	L	U	B	I	C	E	
3	B	I	B	L	E				
4	B	E	R	Á	N	E	K		
5	T	R	N	O	V	Á			

5. Vyberte správnou odpověď.

Z jakého náboženství křesťanství vychází? Z

- a) islámu b) judaismu c) hinduismu

O jaký typ náboženství se jedná?

- a) monoteistické b) polyteistické

12 Ježíšových učedníků se nazývalo:

- a) biskupové b) rabínové c) apoštolové

Kdo zradil Krista polibkem?

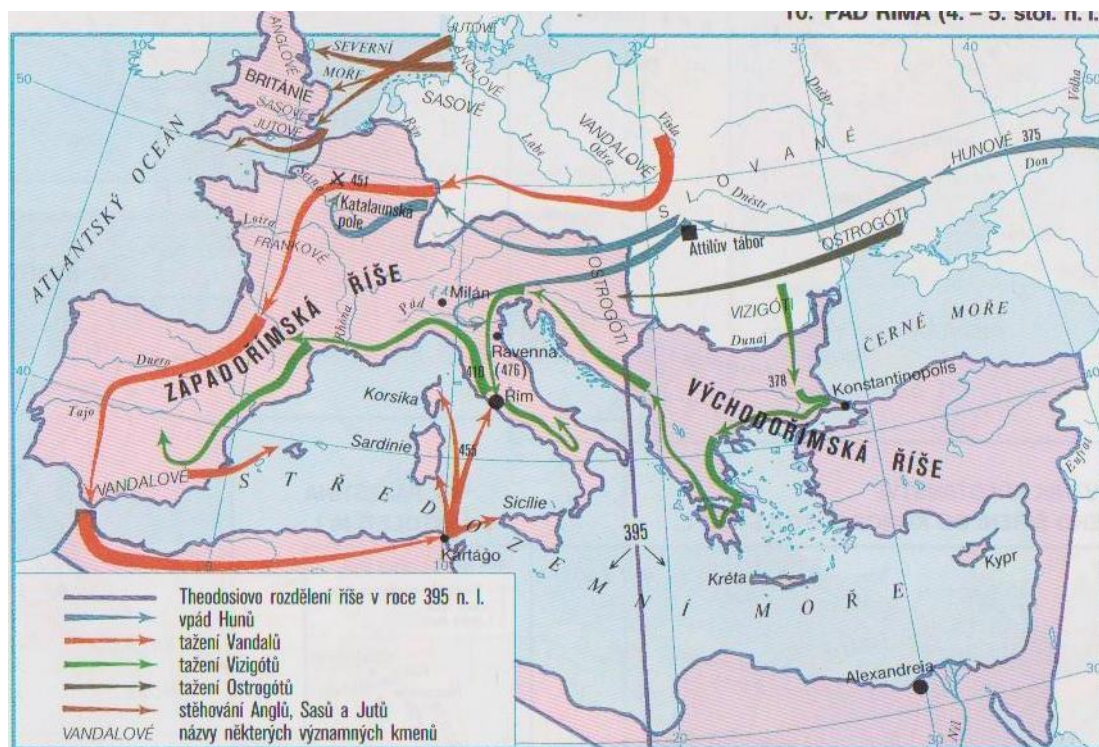
- a) Juda b) Jakub c) Jidáš

6. Proč se osika neustále třese hanbou?

oběsil se na ní Jidáš, zrádce Krista

ŘÍM ZA DOMINÁTU A ZÁNİK IMPÉRIA - řešení

1. Pád Říma

I.

- Kdy a kým byla rozdělena Římská říše? **Theodosiem, 395**
- Na jaké dvě části byla rozdělena? **na Západořímskou a Východořímskou říši**
- Sídelním městem Západořímské říše byl/a: **Ravenna**
- Sídelním městem Východořímské říše byl/a: **Konstantinopol**

II.

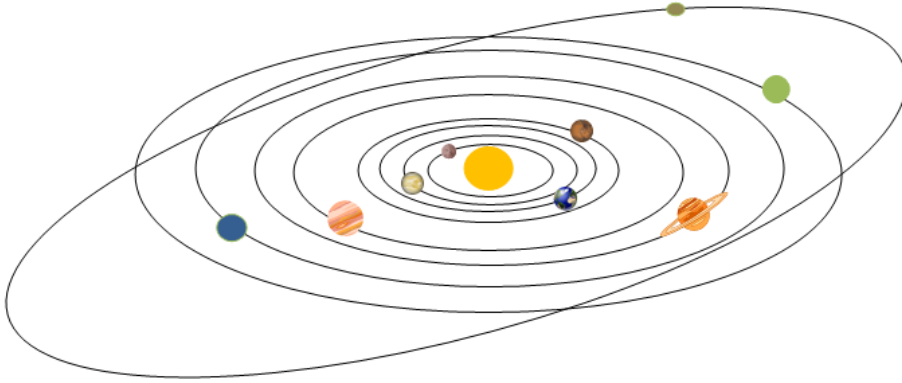
- Který kmen podnítil stěhování národů? **Hunové**
- Kdo byl jejich vůdcem? **Attila**
- Kdy a kde se odehrála rozhodující bitva, která odrazila hunský vpád?
451, Katalaunská pole

III.

- Kdy byl poprvé vypleněn Řím? **410**
- Který kmen ho v tomto roce vyplenil? **Vizigóti**
- Který kmen roku 455 vyplenil Řím? **Vandalové**
- Kdy zanikla Západořímská říše? **476**

KULTURA STAROVĚKÉHO ŘÍMA - řešení

1. Římští bohové

b) Pojmenujte planety a trpasličí planetu podle vzdálenosti od Slunce. (viz. tabulka)

a) Podle koho získaly planety a trpasličí planeta Sluneční soustavy své názvy? **podle římských bohů**

c) O jakého římského boha se jedná, tj. jaká moc se mu přisuzovala?

*bohyně lásky - bůh moří - bůh mrtvých - bůh nebes - bůh války - bůh zemědělství
posel bohů - vládce bohů*

d) Podle kterých řeckých bohů převzali Římané své bohy?

Afrodita – Ares – Hádes – Hermes – Kronos – Poseidon – Úranos - Zeus

planety		římský bůh	řecký bůh
1.	Merkur	posel bohů	Hermes
2.	Venuše	bohyně lásky	Afrodita
4.	Mars	bůh války	Ares
5.	Jupiter	vládce bohů	Zeus
6.	Saturn	bůh zemědělství	Kronos
7.	Uran	bůh nebes	Úranos
8.	Neptun	bůh moří	Poseidon
planetka			
9.	Pluto	bůh mrtvých	Hádes

2. Římské památky.

a) Poznejte římské stavby na obrázcích.

Kolosseum

triumfální oblouk

akvadukt

kapitolská vlčice

Která z těchto staveb byla zařazena mezi sedm nových divů světa? **Kolosseum**

3. Římská literatura

a) Kdo je autorem těchto ukázek? **Publius Ovidius Naso**

b) Z jakého díla ukázky pocházejí? **Umění milovat**

*Máš-li snad černé zuby neb velké a nakřivo rostlé,
utrpiš velkou škodu, budeš-li příliš se smát...
Otvírej mírně ústa a na obou tvářích měj důlky,
přítom kořeny zubů zakrývej okrajem rtů. (Rady dívkám)*

*Ať není na omdlení
z dechu, táhnoucího ti z úst,
nos druhých ať nekoření
pach kozla, jenž má královský vzrůst! (Rady mužům)*

Myslíte si, že jsou tyto rady aktuální i dnes?

vlastní odpovědi žáků